

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 19 мая 1989 г. № 20 (3482) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ТВОРЧЫЯ САЮЗЫ І ПЕРАБУДОВА

У Доме літаратара адбылося сумеснае пасяджэнне сакратарыятаў творчых саюзаў рэспублікі, на якім абмяркоувалася падрыхтоўка да аб'яднанага пленума.

Пасяджэнне вёў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Н. Гілевіч. Выступілі: ад Саюза мастакоў БССР — У. Стальмашонак і А. Даўгяла, ад Саюза архітэктараў БССР — Я. Кавалеўскі, ад Саюза кампазітараў БССР — І. Лучанок, ад Саюза журналістаў БССР — М. Дзялец, ад Саюза тэатральных дзеячаў БССР — А. Дударэў і Р. Янкоўскі, ад Саюза кінематографістаў БССР — В. Нікіфарэў і А. Белавусаў. У пасяджэнні прыняў удзел і выступіў загадчык сектара ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ А. І. Бутэвіч.

Прынята рашэнне правесці аб'яднаны пленум праўленняў творчых саюзаў на тэму «Месца і роля творчых саюзаў рэспублікі ў перабудове» ў кастрычніку 1989 года. Створана рабочая група з прадстаўнікоў творчых саюзаў, якой даручана рыхтаваць пленум.

ДЗЕВЯТАЯ ЎСЕСАЮЗНАЯ...

Канферэнц-зала маскоўскай гасцініцы «Арляня» звывала да шумных дэбатаў, сутыкненняў розных поглядаў, гарачых і бескампрамісных маналогаў. Тым не менш, і для яе гэтыя майскія дні сталі незвычайнымі. Як ніколі раней, дыскусійна праходзіць чарговая сустрэча маладых паэтаў, празаікаў, публіцыстаў, крытыкаў, перакладчыкаў краіны, што прыехалі сюды на IX Усесаюзную нараду маладых пісьменнікаў.

Заняткі праходзяць у 35 семінарах, якімі кіруюць прызначаныя майстры сваёй справы — вядомыя паэты, празаікі, публіцысты, крытыкі, перакладчыкі. Гэта не толькі маскоўскія літаратары, але і прадстаўнікі саюзных рэспублік. У прыватнасці, ад Беларусі настаўнікамі паехалі А. Кудравец і У. Някляеў.

Сярод 300 удзельнікаў нарады — восем з нашай рэспублікі: М. Арэхаў, С. Булыга, А. Лукашук, А. Наварыч, Л. Пранчак, А. Сыс, Г. Тычка, А. Федарэнка. У праграме нарады — абмеркаванне твораў, літаратурных вечараў, сустрэчы маладых творцаў з вучонымі, грамадскімі дзеячамі, выдавецкімі работнікамі.

Памяці Цішкі Гартнага

У Магілёве адбыўся літаратурна-мастацкі вечар, прысвечаны памяці Цішкі Гартнага. Антавуому залу бібліятэчнага тэхнікума запоўнілі студэнты і выкладчыкі гэтай і іншых навучальных устаноў горада, рабочая моладзь, творчая інтэлігенцыя. Тут жа была наладжана кніжная выстаўка.

Даняда аб жыцці і творчасці пісьменніка зрабіў загадчык кафедры беларускай літаратуры педінстытута імя А. Куляшова В. Атрашкевіч. З успамінамі аб Ц. Гартным выступіў паэт, былы вязень сталінскіх турмаў і лагераў С. Грахоўскі. Э. Ялугін расказаў аб сваёй працы над апавесцю пра Ц. Гартнага. Сакратар абласнога аддзялення СП БССР І. Аношкін гаварыў аб неабходнасці ўважлівага на Магілёўшчыне памяці Ц. Гартнага і пісьменнікаў-землякоў П. Галавача, Ю. Лявоннага, В. Каваля, Б. Мікуліча, рэпрэсаваных у часы сталінізму. Выкладчыца культасветвучылішча Т. Раманьова расказала пра збор матэрыялаў аб жыцці і творчасці Ц. Гартнага, прачытала некалькі ягоных вершаў.

З літаратурнай кампазіцый выступілі артысты Крэснапольскага народнага тэатра «Ранак». У вечары прынялі ўдзел сакратар Магілёўскага гаркома партыі Л. Н. Іванішчанка і намеснік старшыні гарвыканкома К. П. Крупенькін.

Васіль ШАРАНГОВІЧ: «Я—ЗА ВЫХАВАННЕ ПРАЎДАЙ»

У беларускіх графікаў ёсць такое паняцце: «Школа Шаранговіча», што азначае — высокі прафесіяналізм, веданне традыцый і адчуванне сучаснасці, нацыянальная адметнасць. Школу Шаранговіча прайшлі многія графікі Беларусі, выпускнікі Беларускага тэатральна-мастацкага — ад даўніх, ужо сталых, вядомых майстроў да леташніх выпускнікоў, якія пакуль што заявілі аб сабе, бадай, толькі дыпломнымі работамі. Прычым варта адзначыць адну характэрную асаблівасць: з аддзялення графікі БДТМІ выходзяць мастакі разнапланавыя, з выразным уласным почыркам. Ад настаўніка яны бяруць не вонкавае, не выпрацаваныя ім прыёмы, а дух творчага пошуку і годнасць прафесіянала, якая не дазваляе ні ў якім выпадку рабіць сваю справу абы-як. Высокі ўзровень прафесійнай адукацыі ў БДТМІ быў, дарэчы, адзначаны прэзідэнтам Акадэміі мастацтваў СССР Б. С. Угаравым у час нядаўняга наведання інстытута, калі ў Мінску праходзіла пашыранае пасяджэнне прэзідыума Акадэміі мастацтваў.

З пытання аб гэтай падзеі пачалася наша гутарка з заслужаным дзеячам мастацтваў Беларусі, прарэктарам БДТМІ, прафесарам В. П. Шаранговічам.

— Васіль Пятровіч, якія ва-шы ўражання ад работы пашыранага пасяджэння прэзідыума Акадэміі мастацтваў і ад выстаўкі студэнцкіх дыпломных работ мастацкіх ВНУ краіны, што была прымеркавана да гэтага пасяджэння?

— Спачатку — пра выстаўку. Гэта была значная культурная з'ява. Грамадскасць Мінска і рэспублікі мела магчымасць пазнаёміцца са станам мастацкай адукацыі нашай краіны. Ну, а на пасяджэннях прэзідыума мы, работнікі вышэйшай мастацкай школы, змаглі абмяняцца думкамі аб праблемах, што хвалюць нас сёння, прыняць рашэнні, якія паспрыяюць палепшэнню выхавання творчай моладзі.

У галіне мастацкай адукацыі і эстэтычнага выхавання пакуль што, на мой погляд, не адчуваецца, што скончыўся застоў і пачалася перабудова. У вышэйшым з'яне мастацкай адукацыі мала руху. Мы карыстаемся застарэлай метадалогіяй. Замест знясіляваючых доўгачасовых акадэмічных паставак павінны быць вучэбныя заданні, якія дазваляюць не толькі набыць прафесійныя

веды, але і як мага хутчэй раскрыць творчы патэнцыял студэнта. Выстаўка выявіла тэндэнцыю да «ўсярэдненасці» ўзроўню мастацкіх ВНУ краіны. Перад усімі мастацкімі інстытутамі і акадэміямі краіны сур'ёзна стаіць праблема пераемнасці нацыянальных традыцый. Ужо ў сценах ВНУ ў студэнтаў павінен быць выхад на творчасць, на самастойнае мысленне. Калі гэтага не адчуваецца на выстаўцы, значыць, няма яго і ў навучальным працэсе.

Наш раздзел на ўсесаюзнай выстаўцы мог бы быць больш цікавым. Жыццё паказвае, што найбольш ярка раскрываецца талент тых нашых выпускнікоў, якія ў творчасці стаяць бліжэй да народных крывіц, да нацыянальных традыцый — такіх, скажам, як графік Савіч, жывапісец Марачкін, скульптар Янушкевіч.

— На пасяджэнні прэзідыума акадэміі ішла гаворка пра «Палажэнне аб мастацкай ВНУ»...

— Пакуль што існуе толькі праект. «Палажэнне» павінна забяспечыць большую самастойнасць вышэйшай мастацкай школы. У ім будуць запатаваны толькі асноўныя прыцыповыя палажэнні, а астат-

(Працяг на стар. 13).

ЛІЧУ СВАІМ АБАВЯЗКАМ...

У рабоце першага ў гісторыі нашай краіны 3'езда народных дэпутатаў СССР прымуць удзел і каля ста пасланцоў Беларусі, выбраных як па выбарчых акругах, так і ад грамадскіх арганізацый.

Рэдакцыя «ЛіМа» звярнулася да групы народных дэпутатаў, прадстаўнікоў творчай ін-

тэлігенцыі рэспублікі, з просьбай падзяліцца сваімі дэпутацкімі планамі, расказаць у некалькіх словах аб тым, што іх перш за ўсё хвалюе і што яны маюць на мэце зрабіць як народныя абраннікі для развіцця нашай нацыянальнай культуры.

Васіль БЫКАЎ,
народны пісьменнік
Беларусі:

— Лічу сваім абавязкам са-
здзейнічаць вырашэнню галоў-
ных пытанняў грамадска-палі-
тычнага жыцця. Маю на ўвазе
перш за ўсё далейшае развіц-
цё галоснасці, вызваленне ор-
ганаў масавай інфармацыі
з-пад кантролю і ўціску бюра-
краты ўсіх рангаў. Буду раз-
сам з іншымі дэпутатамі дама-
гацца, каб Закон аб друку як

мага хутчэй быў вынесены на
ўсенароднае абмеркаванне.

У бытаннях культурнай палі-
тыкі, якія, безумоўна, будуць
разглядацца на 3'ездзе, пер-
шачарговай увагі патрабуе, на
мой погляд, развіццё нацыя-
нальных культур і нацыяналь-
ных моў.

Паколькі я выбраны дэпута-
там ад творчага саюза, у мяне
ёсць намер узяць праблему
абароны грамадзянскіх і пра-
фесійных правоў членаў Саю-
за пісьменнікаў. Не сакрэт,
што зараз гэтыя правы часта
з'яўляюцца фармальнымі, а ня-
рэдка і парушаюцца. Пры гэ-
тым, як ні парадасальна, па-
рушаюцца яны і тымі аргані-
зацыямі і ведамствамі, якія
нясуць адказнасць за падтры-
манне законнасці і правапа-
радку.

Трэба, я лічу, перагледзець
як незаконныя ўсе рашэнні аб
газбавленні пісьменнікаў, якія
цяпер знаходзяцца ў эмігра-
цыі, грамадзянства СССР. Усе
яны павінны мець магчымасць
вярнуцца на радзіму.

Вельмі важна, на маю дум-

ку, наогул перагледзець боль-
шасць законаў і нарматыўных
актаў, прынятых Вярхоўным
Саветам СССР ранейшых склі-
канняў.

Лічу неабходным стварыць
у новым Вярхоўным Савецце
спецыяльную камісію па рас-
следаванні ўсіх абставін пры-
няцця рашэння аб уводзе кан-
тынгента нашых войскаў у
рэспубліку Афганістан. Я ўпэў-
нены—павінны быць абнаро-
даны ўсе страты і выдаткі, па-
несеныя намі ў гэтай вайне:
людскія, матэрыяльныя, фінан-
савыя.

Пакуль цяжка меркаваць,
як будзе складацца сітуацыя
на 3'ездзе народных дэпута-
таў. Мне ясна адно—пры аб-
меркаванні і прыняцці ўсіх за-
канадаўчых ініцыятыў вельмі
важна супрацоўнічаць паміж
сабой дэпутатам-дзяячам куль-
туры, а таксама дэпутатам ад
нашай рэспублікі з прадстаў-
нікамі братніх рэспублік. Ад
кансалідацыі ўсіх прагрэсіў-
ных сіл залежыць, наколькі
моцным будзе наш новы пар-
ламент.

Яўген КАВАЛЕЎСКИ,
галоўны архітэктар
г. Мінска, старшыня
праўлення Саюза
архітэктараў БССР:

— Спадзяюся, што адметнай
рысай маючага адбыцца 3'ез-
да народных дэпутатаў СССР
будуць дзелавітасць, канкрэт-
насць і мэтанакіраванасць.
Час агульных размоў, хай і пра-
вайшоў. На першы план за-
раз выходзяць кампетэнтнасць,
уменне шырока мысліць, генер-
ываваць ідэі.

Калі б мне прадаставілася
магчымасць выступіць з тры-
буны 3'езда, я б гаварыў пра
тое, што мяне, як архітэктара,
асабліва хвалюе і непакоіць.
Архітэктура—сфера, якая за-
крэае інтарэсы людзей, дзе б
яны ні жылі, якімі б ні былі
іх побыт і традыцыі. На жаль,
даводзіцца канстатаваць, што
такія прыкметы архітэктуры,
як прыгажосць і зручнасць, у
нас занябаны. Вы паглядзіце
— ад Брэста да Уладзівастока,
ад Мурманска да Кушкі ўзво-
дзяцца дамы, зробленыя амаль
па адным стандарце, без уліку
кліматых і геаграфічных
умоў, нацыянальных традыцый
людзей, якія тут спакоя веку
жывуць. Наогул, я лічу, што
наша архітэктура перастала
ўлічваць шматвяковы вопыт
народа, назапашаны ім, ска-
жам, у тым жа будаўніцтве
жылля. Вы ведаеце, што ніхто
яшчэ не прыдумаў лепшага
даху, чым саламяны—трады-
цыйны, напрыклад, для вёсак
Беларусі і некаторых іншых
рэгіёнаў. Ён выдатна акумуля-
люе цяпло, пад ім у доме за-
ўсёды суха, тут лёгка дыхаець.
Я, вядома, не кажу, што
нам трэба пачаць выкарыстоў-

ваць салому ў якасці будаў-
нічага матэрыялу. Але ж знай-
сці ёй адпаведную замену не
такія ўжо немагчымыя рэч.

Павязу на 3'езд і клопат аб
фарміраванні архітэктурнага
асяроддзя, у якім павінен жыць
чалавек у горадзе і вёсцы. Са-
мае страшнае ў архітэктуры, я
лічу,—стандарт, канвеер, ігна-
раванне адметных, уласцівых
толькі гэтаму рэгіёну асаблі-
васцей. Зыходзячы з такіх
меркаванняў, я супраць узня-
дзення ў Мінску чацвёртага
буйнапанельнага домабудаўні-
чага камбіната. Лічу—хопіць
нам стандартных бетонных ка-
рабкоў.

Як жа, спытаеце, забяспе-
чыць людзей жыллём? Гэта
можна зрабіць за кошт рэзка-
га пашырэння індывідуальнага
будаўніцтва.

Як народны дэпутат, буду
прымаць усе захады да таго,
каб ажыццявіць у нас прагра-
му індывідуальнага будаўніц-
тва, пад якое ўжо выдзелена
чатыры зоны—Заслаўе, Кало-
дзішчы, Міханавічы, Фаніпаль,
што стануць у будучым свое-
асаблівымі гарадамі-спадарож-
нікамі Мінска са сваім адмет-
ным архітэктурным абліччам.

Марыя КАРПЕНКА,
галоўны рэдактар
часопіса «Работніца і
сялянка»:

— Калі мы выступаем за
стварэнне прававой дзяржавы,
то і міжнародная палітыка Са-
вецкага Саюза павінна буда-
вацца на сістэме строгіх зако-
наў. Важнейшыя рашэнні ва-
еннай палітыкі павінны пры-
мацца адкрыта, а не так, як
гэта было, скажам, у выпадку

з Афганістанам. Народ мае
права ведаць і аб выдатках на
патрэбы Міністэрства абароны:
колькі і на што ідзе грошай
з нашых з вамі кішэняў.

Дэпутаты, я ўпэўнена, бу-
дуць выступаць на 3'ездзе за
ўмацаванне і гарманічнае раз-
віццё міжнацыянальных адно-
сін у нашай краіне. Такое раз-
віццё, па-мойму, магчыма
толькі пры сапраўднай і глы-
бокай павазе да нацыянальнай
культуры, мовы, гістарычных
традыцый кожнага народа.

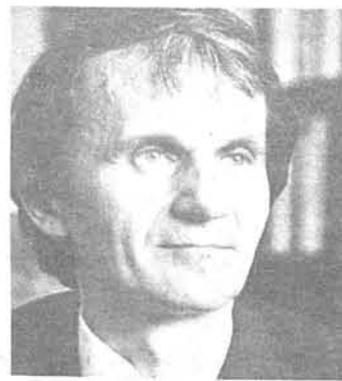
Апошнім часам многа пі-
шуць пра адказнасць журналі-
стаў перад грамадствам, кры-
тыкуюць друк за пагоно за
сенсацияй, за павярхоўнасцю у
асвятленні надзённых праблем
жыцця. Але ж і ведамствы, я
лічу, павінны адказваць перад
грамадствам за свае дзеянні,
сумленна рэагаваць на крыты-
ку ў друку, а не адхрышчыва-
цца ад яе ўсімі праўдамі і ня-
праўдамі. Закон аб друку, які,
спадзяюся, будзе прыняты вяр-
хоўным органам улады, дапа-

мога журналістам у іх нялёг-
кай справе.

І яшчэ. Як член Камітэта
савецкіх жанчын, не магу не
выказаць сваёй трывогі з на-
годы таго, што сярод народ-
ных дэпутатаў СССР усяго 17
працэнтаў жанчын. Амаль не
сустрэнецца вы іх і на самых
высокіх кіруючых пасадах. А
між тым, толькі ў нашай рэ-
спубліцы жанчыны складаюць
большую палову ўсіх працоў-
ных.

Я думаю, што ўсе жанчыны-
дэпутаты аднадушна высту-
пяць за павелічэнне адпачынку
па доглядзе дзіцяці да 3-х га-
доў, за вызваленне жанчын ад
цяжкай фізічнай працы, ад
начных змен.

Канечне, жыццё можа ўнес-
ці свае карэктывы. У часе ра-
боты 3'езда народных дэпу-
таў могуць узнікнуць іншыя
пытанні. Галоўнае, каб наш
3'езд не стаў машынай для га-
ласавання. Хацелася б, каб
кожны дэпутат галасаваў толь-
кі так, як падкажа яго сум-
ленне.

Ігар ЛУЧАНОК,
старшыня праўлення
Саюза кампазітараў
БССР, народны
артыст СССР:

— З хваляваннем чакаю ад-
крыцця 3'езда народных дэпу-
татаў СССР. Такі адказнейшы
форум праводзіцца ў нас упер-

шыню, і мы, народныя дэ-
путаты, і тыя, хто нас абраў,
ускладаем на яго вялікія на-
дзеі.

Галоўнае — пазбегнуць у
яго рабоце старых стэрэатыпаў,
калі нехта вызначаў палітыку,
а нехта паслухмяна за яе гала-
саваў. Хопіць ужо нам пустых
размоў, не падмацаваных
справамі. Як трапіна сказаў
неяк Расул Гамзатаў, з
якім мы пішам песню, — «Па-
між словам і справай у нас ча-
сам стаіць вялікая гара». Важ-
на, на маю думку, выбраць на
3'ездзе кампетэнтныя ва ўсіх
пытаннях палітычнага і эканамі-
чнага жыцця краіны Вярхоў-
ны Савет, дзе б панаваў плюра-
лізм думак, захоўвалася б поў-
ная галоснасць.

У мяне могуць спытаць, як
я асабіста буду выбіраць Вяр-
хоўны Савет, калі не ведаю
ўсіх дэпутатаў, не ведаю, хто
чога варты. Так, вартасці ўсіх

Міхась САВІЦКІ,
народны мастак БССР:

— Пасля тых сюрпрызаў,
якія прынесла, здавалася б,
дакладна распрацаваная вы-
барчая кампанія, я ўпэўнены,
што будуць нечаканасці і ў
рабоце 3'езда народных дэпу-
татаў і абранага там Вярхоў-
нага Савета БССР. Адна спра-
ва—тэорыя, іншая—практыка.
Толькі практыка пакажа, ці
адпавядаюць структурныя пе-
раўтварэнні ў вярхоўным ор-
гане дзяржаўнай улады нашай
краіны інтарэсам перабудовы,
ці спрыяюць яны будаўніцтву
прававой дзяржавы. А пакуль,
думаю, мала хто з абраных

народных дэпутатаў добра
ўяўляе сабе, як будуць разме-
жаваны рабочыя і заканадаў-
чыя функцыі 3'езда і будучага
Вярхоўнага Савета.

Хоцання спадзявацца, што ў
якасці народнага дэпутата
СССР я буду мець магчымасць
уплываць на дзяржаўную палі-
тыку, быць карысным наро-
ду. У любым выпадку я ў ме-
ру сваіх магчымасцей буду
спрыяць прыняццю законаў,
накіраваных на аздараўленне
нашага грамадства, на абарону
чалавечай годнасці, на развіц-
цё культуры. Культура для
мяне—гэта не толькі мастац-
ва і асвета. Культура — гэта
магчымасць рэалізаваць тален-
ты, здольнасці, у рэшце рэшт
знайсці сваё месца ў жыцці,
гарантаванае грамадствам ча-
лавеку. Цана чалавека ў гра-
мадстве (калі ўвогуле можна
гаварыць пра цану чалавека)
вызначаецца ягонай здольнас-
цю да развіцця ў інтарэсах
грамадства.

Маю праграму можна выка-
заць у двух словах: як народ-
ны дэпутат, я буду спрыяць
усяму, што будзе ўмацоўваць
свабоду чалавека, эканаміч-
ную і духоўную. Калі зыхо-
дзіць з майго вопыту дэпутата

узровень культуры нашага гра-
мадства. Што трэба зрабіць
для гэтага?

Я прапанаваў бы, у прыват-
насці, каб кіраўнікі высокага
рангу абавязкова праходзілі
атэстацыю ў спецыяльнай ка-
місіі нашага новага парламен-
та. Корпус партыйных і савец-
кіх кіраўнікоў павінен фармі-
равацца выключна з людзей
высокай культуры, людзей кам-
петэнтных, прафесіяналаў вы-
шэйшага класа.

Мяне, як дэпутата, як маста-
ка, вельмі хвалююць праблемы
эстэтычнага выхавання нашых
дзяцей, моладзі. Ад слоў, ад
заклікаў мы пачынаем нарэш-
це пераходзіць да справы.

У Беларусі створаны Рэс-
публіканскі цэнтр эстэтычнага
выхавання, кіраваць якім да-
верана мне. Ідэя такога цэнтра
была прапанавана ў свой час
Саюзам мастакоў БССР, і вось
цяпер, з дапамогай урада рэс-

**Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК,**
народны мастак
Беларусі, старшыня
праўлення Саюза
мастакоў БССР:

— Сёння, калі мы ставім за-
дачу прыйсці да рэальнага на-
родаўладдзя, многае залежыць
ад таго, ці зможам мы ўзняць

— «Прыгажосць уратуе
свет», — гаварыў Дастаеўскі.
Але ж і сама прыгажосць у
сучасным свеце патрабуе абар-
оны ад разбурэння.

У нашым грамадстве, на
жаль, усё больш распаўсюдж-
ваецца тое, што я называю
сіндромам культурнага дэфіцы-
ту. Змагацца з гэтай вельмі
небяспечнай сацыяльнай хва-
робай заклікаю і мы, дызай-
неры.

Без дызайну ў сучаснай вы-
творчасці не абыйсціся. Пад-
лічана, што ў прамыслова раз-
вітых краінах Захаду кожны
долар, выдаткаваны на ды-
зайн, дае 1500 долараў пры-
бытку. У Вялікабрытаніі, ска-
жам, пытанні дызайну з'яўля-
юцца часткай дзяржаўнай па-
літыкі.

Алег ЧАРНЫШОУ,
загадчык кафедры
Беларускага дзяржаўнага
тэатральна-мастацкага
інстытута:

ЛОЗУНГІ І ЖЫЦЦЁ

дэпутатаў я, вядома, не ведаю. Усіх! Але ёсць сярод дэлегатаў з'езда нямала людзей, якія вядомы ўсёй краіне сваёй грамадзянскай пазіцыяй, барацьбой за аднаўленне грамадства, перабудову, дэмакратызацыю і галоснасць. У будучым савецкім парламенце галасы іх, думаю, будуць гучаць упэўнена і важна.

З'езд народных дэпутатаў СССР, Вярхоўны Савет СССР сярод іншых важных пытанняў, безумоўна, будзе вырашаць і пытанні развіцця нашай культуры. Будзе што тут сказаць і мне. Я за тое, каб надаць большую самастойнасць усім творчым саюзам рэспублікі, у прыватнасці, саюзам кэмпзітараў, адзін з якіх — беларускі — я ўзначальваю. Так, праблем вельмі многа. Не магу, напрыклад, змірыцца з дзеючым цяпер прынцыпам рэшткавага фінансавання ўсяго, што звязана з развіццём музычнай культуры, — стварэннем новых калектываў, будаўніцтвам канцэртных залаў, музычных тэатраў і т. п.

Вярхоўнага Савета БССР трох скліканняў, дык гэта будзе нялёгка. Працуючы ў камісіі па асвете і культуры, я, а таксама іншыя дэпутаты, практычна не мелі ўяўлення, што робіцца ў іншых камісіях. А ці можна вырашаць пытанні культуры ў адрыве ад эканомікі, экалогіі, знешняй палітыкі?

Наша грамадства нарэшце прыйшло да ўсведамлення агульнавядомай ісціны, што ўмовай свабоднага развіцця ўсіх з'яўляецца свабоднае развіццё кожнага, што адміністрацыйны прымус ва ўсіх галінах нараджае дылетантызм, некампетэнтнасць. У гэтым, дарэчы, галоўная прычына чарнобыльскай трагедыі. Я цалкам падтрымліваю тых, хто 26 красавіка выйшаў на мінскую плошчу Леніна, каб адзначыць маўклівым мітынгам жалобную гадавіну. Лічу, што дзень 26 красавіка павінен быць заканадаўча зацверджаны на Беларусі як Дзень нацыянальнай жалобы. Як дэпутат, я буду змагацца і за гэта, бо сёння ёсць сілы, якім бы хацелася ўсё спісаць на «застой» і разам з тым працягваць у палітыцы, эканоміцы і культуры «застойную» лінію.

публікі, паспяхова ажыццёўлена.

Рэалізуецца праект рэспубліканскага цэнтру народных майстроў, творчасць якіх наш саюз дзейсна падтрымлівае. Вельмі важна вярнуць народу пачуццё родных каранёў, адраджаць нацыянальныя традыцыі.

На парадку дня стаіць і стварэнне Беларускай акадэміі мастацтва.

Вельмі хацелася б, каб на ўсіх узроўнях партыйнага і савецкага кіраўніцтва былі прадстаўлены як раўнапраўныя партнёры творчыя работнікі. Гэта, я ўпэўнены, дапамагло б вырашыць многія нашы сацыяльныя і культурныя праблемы.

Упэўнены я і ў тым, што народным дэпутатам СССР — дзеячам культуры і навукі ўсіх рэспублік — трэба аб'яднацца на агульнай платформе.

Я лічу, даўно настала патрэба ў стварэнні ўсесаюзнага спецыялізаванага праектнага інстытута дызайну. Такі інстытут можна было б стварыць у нашай рэспубліцы. Аднак сёння мы сутыкаемся з неразумна важнымі гэтых задач. Даводзіцца ўвесь час пераадольваць шматлікія арганізацыйныя і фінансавыя цяжкасці.

Нядаўна створаны Саюз дызайнераў БССР, на вялікі жаль, не мае сёння ні патрэбнай колькасці памяшканняў, ні грошай, ні заказаў.

Зразумела, кола праблем, вынесенае на разгляд народных дэпутатаў СССР, будзе вельмі шырокае. Праблемы дызайну і ўвогуле мастацкай культуры — адны з многіх.

Многім мінчанам, відаць, запомніўся той лютаўскі дзень на пачатку года, калі на стадыёне «Дынама» ўпершыню адбыўся мітынг у падтрымку перабудовы. Быў на тым мітынгі і я. А напярэдадні гэтай незвычайнай падзеі адбылася ў мяне цікавая размова з адной маёй знаёмай.

— Вольга, пойдзеш на мітынг?

— Не, не пайду!

— Чаму? Ты ж за перабудову!

— Яно так. Толькі я даўно не веру ў перамены ад змены кіраўніцтва. Уявім сабе самае неверагоднае: да ўлады прыйдуць «нефармалы». І што? Яны хутка пачнуць паводзіць сябе гэтак жа, як і ранейшыя кіраўнікі. А да маіх 150 рублёў зарплаты напярэдадні пенсіі не прыбавіцца ні копейкі. Так што мітынг у маім жыцці нічога не зменіць.

Спраба прывесці ёй прыклады пацяплення грамадскага клімату пасля XX і XXII з'ездаў партыі Вольга яшчэ больш разлававала.

— А чым гэта скончылася? Разлажэннем грамадства. Рашыдавы, кунаевы, шчолакавы, чурбанавы множыліся на ўсіх узроўнях і тварылі свае заганныя справы. Сам мудры маршал Брэжнеў падаваў ім прыклады карыслівага служэння самому сабе. Навошта яму было мець, напрыклад, 13 (а сёй-той кажа, што 17) аўтамашын розных марак? Навошта яму было браць падатак з усёй краіны ў выглядзе незлічонах каштоўных падарункаў? А прэса? Яна ж палхалуйску апявала жahlівыя беспарадкі і хлусіла народу!

Пачтае ахаладіла маю акрыленасць. Шмат у чым праўду кажа Вольга. Так, пачынаючы са Сталіна, змена галоўных кіраўнікоў не змяняла іх імкнення распараджацца народам як быццам на карысць народу і ад яго імя па нібыта раз і назаўсёды здабытым у 1917 годзе прэве. У гэтым галоўныя нашы беды, якія аддзялілі народ ад права на кіраванне краінай па законах розуму, пам-

ножанага на гуманізм і клопат аб будучым пакаленні з улікам інтарэсаў усяго чалавецтва.

Ад усяго гэтага мой настрой упаў. Але не давала спакою думка: «А што ж будзе, калі ўсе пагодзяцца з пазіцыяй інжынера Вольгі?» Матэрыяльнае становішча народа не будзе каму паляпшаць. Духоўны змест чалавека, г. зн. падмурак усёй яго дзейнасці і жыцця, будзе разбурацца ў выніку клопату кожнага толькі пра сваё ціхае быццё. І тое, што мы і ўвесь свет разам з намі называем перабудовай, загіне. А перабудова ж — гэта не прасвятленне ці чарговая выдумка аднаго чалавека, не падарунак народу ад партыі, як часта нас запэўніваюць. Гэта настойлівае патрабаванне самога жыцця. Каб паказаць яе неабходнасць і наблізіць рэалізацыю, многія лепшыя людзі краіны аддалі жыццё, многія прайшлі праз турмы, многія былі вымушаны пакінуць СССР. А такія, як акадэмік Сахараў, чыйму генію краіна абавязана вельмі многім, былі падвергнуты здэклізму ўцыванню з падключэннем усіх сродкаў масавай дэзінфармацыі і дурманячай хлусні. Аднак тыя, хто тварыў самавольства, не здалі пазіцыі і часам нават не раскайваюцца. Значыць, перабудове патрэбна арганізаваная падтрымка. Адною партыі з задачамі абнаўлення ўсіх аспектаў нашага жыцця не справіцца.

Вось такія довады прывялі мяне на мітынг.

Праўда, выступіць мне не давялося. А сказаў бы я вось пра што.

Перашкаджаць шырокаму руху за перабудову неразумна, спыніць яго — немагчыма. Значыць, важна, каб яго накіраванасць была карыснай. Дасягненню гэтай мэты будуць садзейнічаць не ўзаемныя абвінавачванні, а цвёрзны роздум з канкрэтнымі ўзвжаннямі прапановамі. Дзеля гэтага трэба глыбока ўскрыць і аб'ектыўна асэнсаваць недахопы мінулага, каб закрыць назаўсёды шляхі да іх адраджэння.

Думаецца, што многія колішнія лозунгі маюць патрэбу ў

пераасэнсаванні. Напрыклад, неабходна ўдакладніць формулу «быццё вызначае свядомасць». Яна шырока выкарыстоўвалася для апраўдання любых антымаральных учынкаў. На яго аснове ствараліся і іншыя дагматычныя лозунгі, тыпу: «Калі вораг не здаецца, яго знішчаюць», «Мы не можам чакаць міласцей ад прыроды, наша задача — узяць іх ад яе» і г. д. Можна, правільней будзе сказаць так: «Свядомасць, заснаваная на ўліку ўсіх рэальнасцей быцця і мэставых умоваў жыцця, вызначае ўчынкі і дзеянні людзей?»

Аўтарытэт партыі безумоўна ўзрасць, калі канкрэтызаваць змест лозунга «Планы партыі — планы народа». Цяпер ён часта ўспрымаецца як абавязак выканання народам рашэнняў партыі. Аднак партыя створана дзеля служэння інтарэсам народа. Значыць, і ацэнку яе дзейнасці павінен даваць народ. Сцярджэнне народнай дэмакратыі немагчыма без істотных зменаў парадку абмеркавання праектаў законаў. Цяпер гэтак абмеркаванне толькі фармальна можна назваць усенародным. Прабіцца з сур'ёзнымі прапановамі на старонкі друку амаль немагчыма. Так, напрыклад, я ў двух артыкулах пісаў пра сур'ёзныя дапаўненні да паправак у Канстытуцыі СССР пры іх абмеркаванні ў снежні 1988 г. Артыкулы былі прыняты да друку, але не апублікаваны. На матэрыялы, пасланыя ў Вярхоўны Саветы СССР і БССР, ніхто і ніяк не зрагаваў. Далей. Усе рашэнні па паступіўшых прапановах прымаюць цэнтральныя камісіі, якія стварылі гэтыя праекты. Практыка такіх абмеркаванняў паказвае, што ўсе праекты амаль без зменаў ператвараюцца ў законы. Значыць, трэба павышаць дзейнасць такіх абмеркаванняў, адбіраць цэнтральныя пытанні для ўсенародных рэферэндумаў. Рацыянальную форму іх правядзення распрацаваць нескладана, прадугледзеўшы як прамое волевыяўленне народа па важнейшых асноватворных законапалажэннях, так і народныя прадстаўнічыя з'езды па рэгіёнах.

Цяпер мы, нарэшце, прызналі афіцыйна: агульначалавечыя маральныя каштоўнасці павінны пераважаць над вузкакаласавымі. Найпершымі пасля захавання міру на Зямлі з'яўляюцца экалагічныя праблемы. Заклікамі справу не выправіш. Магчымасці змяніць АЭС цэплавымі станцыямі катастрофічна змяншаюцца ў выніку вычарпання прыродных рэсурсаў. Ня-

ма куды высяляць экалагічна шкоднаыя прадпрыемствы з гароду. Значыць, паўстае сур'ёзнейшая задача выхаваць у кожным чалавеку ўнутраную патрэбу абараняць прыроду ўсюды, ва ўсім і заўсёды.

Далей. Развіццё галоснасці, захаванне правоў чалавека і яго свабоды, уроўніванне ўсіх у гэтых правах мае і негатывныя бакі. Ідэі Свабоды, Роўнасці і Брацтва, аб'яўленыя Вялікай французскай рэвалюцыяй, атрымліваюць часам прымітыўнае тлумачэнне. Свабода прыроўняецца да ўсёдазволанасці. Роўнасць — да гвалтоўнага прыніжэння вышэйшага да ніжэйшага, ураўнілаўкі і размеркавання даброт не па працы. Брацтва — да панібратва і ўсёдаравання. Дзейнасць гэтых вялікіх ідэй павялічыцца, калі ўдакладніць: Свабода — у адказе перад бліжнім і грамадствам; Роўнасць у правах — без ураўнілаўкі і закрыцця шляхоў да прагрэсу; Брацтва — у імя духоўнасці.

Вялікую шкоду і партыі і народу прынеслі людзі, якія атрымалі вучоныя ступені на апяванні ўсяго, што звязана са сталінізмам, брэжнеўскім разлажэннем, з нізкапаклонствам, падхалімажам, скажэннем гістарычнай ісціны, падманам народа і аліўшчынай. Многія з тых вучоных кіруюць навуковымі падраздзяленнямі, кафедрамі, калектывамі. Напрошваецца думка аб атэстацыі адпаведнасці іх вучоных ступеняў навуковай ісціне.

Усе гэтыя задачы даволі складаныя. Максімальнае прыцягненне народа да іх вырашэння патрабуе адпаведнай арганізацыйнай формы. Відаць, гэта можна забяспечыць ва ўмовах аднапартыйнасці нашай сістэмы стварэннем руху ў падтрымку перабудовы. Асабіста мне ўяўляецца гэта справай досыць няпростай. Бо ад арганізацыйнай структуры руху, яго праграмных палажэнняў, метадаў палітычнага саборніцтва залежыць вельмі многае. Можна будаваць усё гэта на дзелавай аснове. А можна распальваць масы дэклацыямі, якія цяжка ажыццявіць. На маю думку, гэтыя пытанні заслугоўваюць самага сур'ёзнага абмеркавання на старонках рэспубліканскага друку. Месца для яго можна адшукаць, скараціўшы колькасць павучанняў, каму і як трэба працаваць.

А. САЛАМОНАУ,
доктар тэхнічных навук,
прафесар БТІ
імя С. М. Кірава.

г. Мінск.

АСЭНСОЎВАЮЧЫ ДЫАЛЕКТЫКУ ПЕРАБУДОВЫ

Усесаюзная навукова-практычная канферэнцыя «Дыялектыка. Перабудова. Чалавек» адкрылася 16 мая ў Мінску. Яна арганізавана Дзяржаўным камітэтам СССР па народнай адукацыі, Акадэміяй грамадскіх навук пры ЦК КПСС, Дзяржаўным камітэтам СССР па навуцы і тэхніцы, Інстытутам філасофіі АН СССР. Філасофскім таварыствам СССР. У ліку арганізатараў таксама міністэрствы і ведамствы рэспублікі, навучальныя і навукова-даследчыя ўстановы, вытворчыя аб'яднанні.

Канферэнцыю адкрыў сакратар ЦК КП Беларусі В. А. Плячыннікаў.

Як і ўсюды ў краіне, адначасна ўн. працоўныя Беларусі не ўяўляюць сваю будучыню без адраджэння грамадства на аснове сацыялістычных каштоўнасцей. Прагаласаваўшы на нядаўніх выбарах за перабудову, за лінію партыі на карэннае абнаўленне жыцця, беларускі народ прадэманстравалі рашучасць няўхільна ісці па намічанаму курсу, ясна вырашаць складаныя задачы нашага адказнага і дынамічнага часу.

Расказаўшы аб тым, што рэспубліцы ўжо ўдалося дасягнуць

у развіцці сацыяльна-эканамічнай сферы, В. А. Плячыннікаў падрабязна спыніўся на існуючых праблемах і шляхах іх вырашэння. Неабходнасць локмі ўстарэлых стэрэатыпаў намінальна-адміністрацыйнага стылю кіравання, маючы адбыцца пераход Беларусі на прынцыпы рэгіянальнага самакіравання і самафінансавання, адраджэння сапраўднага поўнаўладдзя Саветаў, усталяванне гаспадарчай самастойнасці абласцей, гароду і раёнаў у забеспячэнні насельніцтва прадуктамі харчавання, таварамі, паслугамі, жыллем і іншымі сацыяльнымі дабротамі — гэта толькі частка надзённых задач дня.

Партыйныя і дзяржаўныя органы, грамадскасць рэспублікі ўзмацнілі сёння і ўвагу да адраджэння экалагічнай абстаноўкі, больш рацыянальнага выкарыстання прыродных багаццяў. Звяршаецца стварэнне новай рэспубліканскай дзяржаўнай праграмы па ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай аварыі. У падтрымку раёны будуць даданы.

ва накіраваныя вллікія матэрыяльна-тэхнічныя і фінансавыя рэсурсы.

Прыняты і рэалізуецца рад буйных мер па высвятленню «белых плям» у гісторыі беларускага народа, забеспячэнню росту нацыянальнай самасвядомасці, культуры, расшырэнню сферы прымянення роднай мовы.

Адна з асноў паспяховага руху наперад нашай дзяржавы па шляху прагрэсу — сацыялістычны інтэрнацыяналізм. У міжнацыянальных адносінах у рэспубліцы атмасфера дружбы, брацтва, узаемнай павагі з'яўляецца абсалютна дамінуючай. Тым не менш праблемы, накопленыя і ў гэтай складанай і тонкай сферы, патрабуюць больш эфектыўных рашэнняў.

У гэтай сувязі было падірэслена, што рэалізацыя задач абнаўлення савецкага грамадства, надання сацыялізму гуманістычнага аблічча немагчыма без фундаментальнага развіцця тэорыі, без надзейнага навуковага забеспячэння. Круг важнейшых праблем, якія павінны стаць прадметам глыбокага асэнсавання

ня з боку грамадазнаўцаў, будзе абмяркоўвацца і на цяперашняй канферэнцыі.

Выдзеліўшы асноўныя напрамкі, па якіх ад яе ўдзельнікаў чакаецца глыбокі сістэмны аналіз, В. А. Плячыннікаў у заключэнне падкрэсліў, што ўсе мы фактычна здаём экзамен — гістарычны экзамен перабудовы. І здаць яго дастойна нельга без аўтарытэтных слова і дапамогі навукі, без сур'ёзных, усёбакова абгрунтаваных тэарэтычных абагульненняў і практычных рэкамендацый вучоных грамадазнаўцаў.

На пленарным пасяджэнні з дакладамі выступілі рэктар Акадэміі грамадскіх навук пры ЦК КПСС Р. Яноўскі, дырэктар Інстытута філасофіі АН СССР В. С. Сіцлін, начальнік Галоўнага ўпраўлення выкладання грамадскіх навук Дзяржаўнага ЦСР У. І. Купцоў, акадэмік АН БССР У. А. Лабаноў.

Абмеркаванне данкладаў, дыскусія праходзяць на пасяджэннях дзясці секцый.

У іх удзельнічаюць вучоныя з саюзных рэспублік, Балгарыі, Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, Польшчы і Чэхаславакіі.

У рабоце канферэнцыі прымае ўдзел інтэрнатар ЦК КПСС Б. А. Шамлякін.

БЕЛТА.

Далкам згодны з думкамі, што выкладзены ў надзеінным артыкуле Леаніда Лыча «Беларускай мове — статус дзяржаўнай» («ЛіМ», № 17). Хацелася б толькі дадаць некалькі сваіх прапаіаў.

Трэба грунтоўна разабрацца ў механізме знішчэння нацыянальных моў і культур, распачатых у часы сталінізму, назваўшы пры гэтым канкрэтныя імёны і публікацыі, якія датычаць згортвання ўжытку беларускай мовы. У сувязі з гэтым хачу прывесці як прыклад радкі з ліста Н. К. Крупскай да І. В. Сталіна ад 7 сакавіка 1938 г. (надрукаваны ў «Известиях ЦК КПСС», 1989, № 3, с. 179): «...Мы вводим обязательно обучение русскому языку во всем СССР. Это хорошо. Это поможет углублению дружбы народов. Но меня очень беспокоит, как мы это обучение будем проводить. Мне кажется иногда, что начинают показывать немного рожки великодержавный шовинизм. Например, я считаю вредным введение преподавания письма и чтения на первом году обучения не только на материнском, но и на русском языке, считаю вредным введение единого букваря для всех народностей, букваря переведенного с русского».

Відаць, неабходна перагледзець і практыку вывучэння замежных моў у БССР. Прапаную ва ўсіх школах абавязкова вывучаць толькі англійскую мову, а астатнія (нямецкую, французскую і іспанскую) вывучаць у ВНУ, дадаўшы на гуманітарных факультэтах латынь і адну са славянскіх моў.

У беларускіх школах рускую мову трэба вывучаць з другога або трэцяга класа, так, як прапаноўвала Н. К. Крупская, выдатны савецкі педагог. Бо родная мова ў чалавека, як і маці, — адна, а веданне іншых моў магчыма толькі пры дасканалым валоданні роднай.

А. ТРУСАУ,
кандыдат гістарычных навук.

Як і многія жыхары нашай рэспублікі, я катэгарычна супраць пераводу стрэлкі гадзінніка на гадзіну ўперад на летні час.

Заўсёды з цяжкасцю пераношу гэты штучны зрух часу і кожны год не магу дачакацца звароту да нармальнага часу ўвосень. Але найбольшую шкоду ад гэтага назіраю на дзецях свайго аддзялення (я загадваю неўралагічным аддзяленнем Мінскай абласной дзіцячай бальніцы). З пераходам стрэлкі гадзінніка немагчыма перавесці стрэлкі «біялагічных гадзіннікаў» дзяцей. Іх трэба раней падмацаць на працэдур, прымушаць есці на гадзіну раней і класі спаць на гадзіну раней, калі яшчэ свеціць сонца, заснуць жа яны ўсё роўна не могуць... і гэтак далей. Усё гэта зусім не спрыяе лячэнню нервовай сістэмы дзяцей.

Недзе чытала, што час у Беларусі і так не супадае з маскоўскім, а тут яго яшчэ штучна перасоўваюць. Рабіць гэтага ў нашай рэспубліцы не трэба.

В. ПЯТРОВА,
учар з 30-гадовым стажам.
г. Мінск.

Хачу выказаць сваю думку наконт адной, мякка кажучы, дзіўнай публікацыі. Маю на ўвазе «Рэфэрэндум чытача», надрукаваны нядаўна ў «Советской Белоруссии» разам з артыкулам гісторыка П. Пётрыкава «Мова наша надзеінная».

Які ж рэфэрэндум задумала правесці паважаная газета? Па адносінах да беларускай мовы.

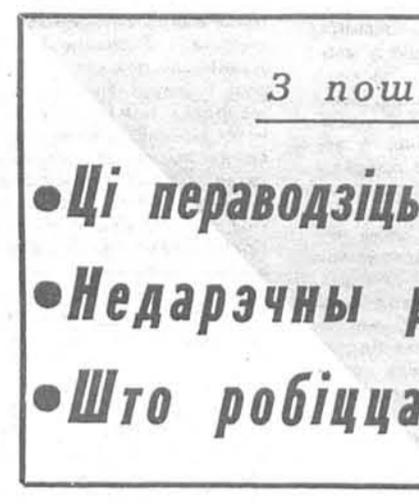
На маю думку, праводзіць рэфэрэндум сярод чытачоў сёння, пасля таго, як наша мова стараннямі дзеячаў тыпу Суслана пад выглядам выхавання ў духу інтэрнацыяналізму звядзена на нішто, па сутнасці, выключана з дзяржаўнага і грамадскага ўжытку, не толькі не метаггодна, але і абсурдна. Няцяжка

прадбачыць, які будзе «сумарны» вынік. Праводзіць такія апытанні лічу кашчунствам у дачыненні да памяці продкаў, якія праз вякі пранеслі як скарб нашу мову, і здрадніцтвам у дачыненні да будучых пакаленняў.

Цікава было б ведаць, як бы паставілася рэдакцыя газеты да таго, каб правесці рэфэрэндум на тэму «Ці трэба памятаць сваіх бацькоў?» або «Ці трэба браць пад ахову дзяржавы помнікі гісторыі?». Абсурд, ці не праўда?

Між тым прызнанне беларускай мовы дзяржаўнай якраз і азначае ўзяць яе пад ахову дзяржавы.

І яшчэ. Па-свойму прадвырашае і сэнс, і вынікі «рэферэндума» названы мной артыкул доктара гістарычных навук П. Пётрыкава — яўна нігілістычны, псеўданавуковы, разлі-

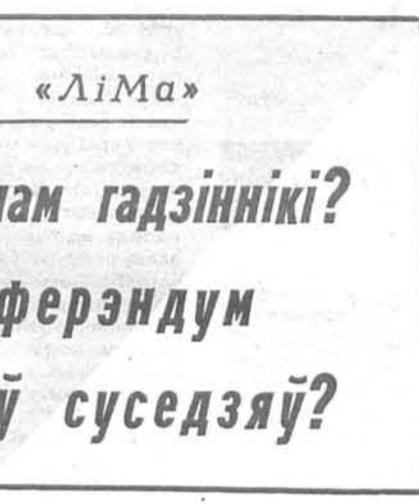
чаны на невуцтва, бескультур'е пэўнай часткі насельніцтва, абьякавай да лёсу мовы і культуры.

І. КЛЯЧКОУ,
тэхнолаг МТЗ, член КПСС,
31 год.
г. Мінск.

Нядаўна мне давалося прысутнічаць на першай абласной краязнаўчай канферэнцыі. Ехала я туды з надзеяй, а вярталася з болям у сэрцы. Склалася такое ўражанне, што і не пачыналася ў краіне перабудова, што трапіла я недзе ў сярэдзіну 70-ых гадоў. Той жа шматлюдны пачэсны прэзідыум, які чамусьці завецца «рабочым». Тыя ж загадзя складзеныя і ўзгодненыя спісы. Такі ж нецікавы, на нізкім навуковым узроўні даклад. Мо доктар гістарычных навук Э. М. Загарульскі і добры археолаг, але ці ж такімі сентэнцыямі вучыць краязнаўцаў: «Краеведение — такое же увлечение человека, как собирание марок или открыток» або: «Главное, чего не хватает для успешной краеведческой работы, — организации, руководства». Маўляў, вось створым краязнаўчае таварыства, прызначым адказных, і ўсё пойдзе як па масле. Не, не пойдзе. Не пойдзе да таго часу, пакуль да краязнаўства, да вывучэння роднага краю будуць адносіцца, як да нейкага «хобі», як да нечага зусім неабавязковага, другараднага. Пакуль народныя грошы будуць траціць не на развіццё культуры, а на будаўніцтва нікому не патрэбных палацаў (у адным з такіх і праходзіла канферэнцыя). Называецца ён «Дом политического просвещения». Хто і каго там «політыцескі просвещае»? Раней, калі чалавек прыходзіў у Храм Божы, бачыў яго велічасьць і раскошу, ён адчуваў сваю нікчэмнасць перад Богам. А што адчуваюць людзі, якія падмаюцца па шырокіх мармуровых лэвіцах, якія бачаць гэтую пампезнасць, гэты панскі размах? Аб чым думаюць, напрыклад, працаўнікі вёскі, у якой няма не тое што Палаца культуры, а звычайнага клуба? А супрацоўнікі Любанскага музея народнай славы (дзяржаўнага музея, я ўжо не кажу пра грамадскі!), якія працуюць у невялікім драўляным дамку, пабудаваным больш за 20 гадоў назад? Калі хто мяркуе, што разбазарванне народных грошай на ўяўныя патрэбы — учарашні дзень, дык, на жаль, не. На канферэнцыі выступала дырэктар Барысаўскага краязнаўчага музея Ж. В. Гілевіч. Яны ў горадзе

вырашалі, каб адзначыць такую важную падзею, як разгром французцаў у 1812 г., пабудаваць панараму «Бярэзінская пераправа». І просяць у дзяржавы на сваю задумку прыкладна 4 мільёны рублёў. Маўляў, калі кажаце, што павярнуліся да культуры тварам, дык давайце дзейнічаць, развіваць культуру. І наколькі ж падымецца культурны ўзровень насельніцтва пасля стварэння гэтай панарамы? На суму затрачаных 4 млн. народных рублёў?

Што датычыць выступленняў, дык яны былі розныя. Але ўразіла, што пасля перапынку засталася каля паловы ўдзельнікаў. Нецікава? А можа, на канферэнцыю трапілі выпадковыя людзі? Меркаваць можна парознаму. Я ж хачу адзначыць, што ў двух загадзя складзеных спісах, якія прапанавалі арганізатары канферэнцыі (членаў савета абласнога краязнаўчага таварыства і дэлегатаў на

рэспубліканскі краязнаўчы з'езд), некалькі настаўнікаў, некалькі дырэктараў музеяў, а астатнія — «адказныя асобы»: розныя загадчыкі, намеснікі, старшыні. Ці будзе толк з такога краязнаўчага руху? Баюся, што не.

Л. БОЙКА,
навуковы супрацоўнік
Салігорскага краязнаўчага музея.

На маю думку, «ЛіМ» пры ўсім добрым, што ён робіць, слаба інфармуе пра тое, што адбываецца ў нашых суседзяў у галіне нацыянальнага адраджэння. Мы амаль пазбаўлены такой інфармацыі. А было б вельмі карысна ведаць, што адбываецца, напрыклад, на Украіне, якая доўгі час дзяліла і сёння дзеліць свой супольны гістарычны лёс з Беларуссю.

Вельмі шкада, што беларусы не ведаюць падрабязнасцей пра стварэнне Таварыства ўкраінскай мовы імя Т. Р. Шаўчэнкі. Інфармацыя аб гэтым была ў «Літаратурнай Украіне» за 16.11.89 г. Устаноўчая канферэнцыя адбылася 11—12 лютага 1989 года. Уступнае слова на ёй зрабіў Аляксей Ганчар. Вось што ён гаварыў, у прыватнасці: «Нястомныя злівальнікі нацый, псеўдаінтэрнацыяналісты, хіба яны не рыхтавалі нам моўны Чарнобыль, запэўніваючы, што працэс асіміляцыі, маўляў, вынікае стыхійна, што амяненне нацый, самавынішчэнне народа трэба разглядаць як вышэйшы этап прагрэсу. Цяпер ужо ясна, што гэта было цяжкае злчэнства супраць нацыянальных культур, гэта была запланаваная акцыя, суспраўска дэкай з вучонымі ступенямі ўжо прыкідвалі тэрміны, калі і якая мова загіне назаўжды. Рыхтавалася нацыянальным мовам доля штучна зруйнаваных «неперспектыўных» вёсак. Напэўна, дзеля гэтага так узмоцнена заахвочвалася міграцыя вельзарных мас людю з рэгіёна ў рэгіён, каб хутчэй перамясцаць, ператаніць усіх нас у адзіным катле, каб, руйнуючы генетычную памяць народаў, пазбаўляць іх каранёў, каб штораз больш вырасталалі людзей ніякіх, бяспамятных, апатычных, — акрамя «мармытухі», абьякавых да ўсяго, — каб замест думаючых свядомых грамадзян мець перад сабою натоўп спрымітызаваных, задурманеных догмамі, сонных і напаясонных душ, такіх зручных для адміністраўна-

бюракратычнага апарату. Нярэдка нам колюць вочы: гэта такая ваша нацыя, не ўмее шанаваць сваё, сама адмаўляецца працягваць свой генетычны род. Але прыгадайма рэальнасць: апрача начэплівання ярлыкоў, ці было калі-небудзь сказана афіцыйнае слова ў абарону гонару і прэстыжу мовы ўкраінскага народа?»

Літаральна тое ж самае можна сказаць і адносна беларускае мовы...

Далей. Чаму б нам, беларусам, не ведаць, што 27 студзеня 1989 года Прэзідыум Вярхоўнага Савета УССР унёс на разгляд парламента рэспублікі прапанову аб наданні ўкраінскай мове статусу дзяржаўнай? Можа б, тады і ў нас хутчэй парупіліся з гэтай справай?

Канстатацыя фактаў сённяшняга становішча нашай мовы, зафіксаванне «комплексу пасіўнасці» беларускай культуры, толькі плач над нашым гаротным нацыянальным лёсам без прапановы канкрэтнага выйсця з гэтых глухіх куткоў—гэтага амаль праз чатыры гады пасля красавіцкага Пленума ЦК КПСС, які абвясціў курс на перабудову, ужо недастаткова. Нешта мы надта доўга выціскаем з сябе раба!

А. ЛЯГУЦКІ,
учар.

Прачытаўшы аб'яву, я прышоў аднойчы ў Дом культуры ўпраўлення бытавога абслугоўвання Мінскага гарвыканкома, што на Рэвалюцыйнай, 9, дзе мелася адбыцца пасяджэнне кінаклуба «Рэзананс». Наіўны, я верыў, што кінаклубы існуюць для аматараў сапраўднага кінамастацтва. Таму і чакаў у той вечар сустрэчы з шэдэўрам Феліні.

Але замест аб'яўленага Феліні быў прапанаваны Шварцнегер у фільме «Чырвоная спякота». Так я застаўся ў той вечар без кіно, а таму быў у мяне час, каб паразважаць над тым, што адбылося.

Справа ў тым, што «Чырвоная спякота» намі юрыдычна яшчэ не закуплена, а выключныя правы на падаруначны экзэмпляр належаць УВТ «Відэафільм». Ці ж гэта фірма мяне сватапа расказаліца (2 рублі 50 капеек за 1 гадзіну 45 хвілін любога відэафільма)?

Вышэйадзначаны ДК — установа прафсаюзнай культасветсеткі, г. зн. дзяржаўным кантрольным інстанцыяй непадуладная. А прафсаюзнае відэаўстаноўкі, як мне паведамлілі ў гарадскім упраўленні культуры, ніякіх законных правоў на пракат Шварцнегера не маюць. І тым не менш, працягваюць «круціць кіно»...

Далей. Зразумела, калі ў відэаклубе знаёмляць сапраўдных кінааматараў (іншыя за 2.50 наўрад ці прыійшлі б сюды) з сусветнай класікай. Але «Чырвоная спякота», даруйце, — зусім з іншай оперы. Да яе не варта сілкам паварочваць тых, хто пайшоў па густах далей і вышэй. Не варта, аднак, падобныя кіназ'явы і заахвочваць, інакш культура нашага «сярэдняга» глядача будзе па-ранейшаму асуджана таптацца ў зоне таных кінападзелак і псеўдастрацей.

Дык ці не час больш уважліва прыгледзецца да культуры ва ўсіх яе праявах, уключаючы відэасеансы ў дамах культуры?

І апошняе — пра культуру дзяржаўную і прафсаюзную. Дальбог, абракадабра нейкая. Можна да скокну ваеваць за паварот да чалавеча, яго патрэб і запатрабаванняў і раптам пераканацца ў бяссіллі. Гэтак мы распылім усе сілы сумленных перабудоўшчыкаў (што яны ў сістэме відэапракату і культасветы ў цэлым ёсць — не сумняваюся ні на секунду). Але ці не час аб'яднацца і фармальна, і фактычна, выцяснючы ахвочых да «Спякоты» і навару жучкоў ад культуры?..

С. ПЯТРОУ,
член Саюза журналістаў СССР.
г. Мінск.

ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЕ ЖЫЦЦЕ КРАІНЫ ВІЗНАЧАЕЦА СЕННЯ РЭЗКІМ РОСТАМ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ САМАСВЯДОМАСЦІ ВЯЛІКІХ І МАЛЫХ НАРОДАУ. ПРАЦЭС ГЭТЫ ГЛЫБОКА ЗАКРАНУУ І НАС, БЕЛАРУСАУ. ЯК ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК ЛІЧУ, ШТО УСІМ ПАРТЫЙНЫМ КАМІТЭТАМ, ІДЭАЛАГІЧНЫМ РАБОТНІКАМ ТРЭБА АКТЫўНА УКЛЮЧЫЦА У СПРАВУ РАЗВІЦЦА НАЦЫЯНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРЫ, ПАШЫРЭННЯ СФЕРЫ ўжытку БЕЛАРУСКАЯ МОВЫ.

ЗАДАЧЫ практычнага ажыццяўлення беларуска-рускага двухмоўя, развіцця культуры падказалі нам у абкоме партыі думку выпрацаваць па гэтых важных і для многіх камуністаў новых пытаннях спецыяльную праграму дзеянняў. Хвалявала нас недаацэнка некаторымі партыйнымі кіраўнікамі ролі роднай беларускай мовы ў жыцці народа, развіцці нацыі, у сферы культуры, народнай адукацыі, грамадскім жыцці. Вось толькі некалькі прыкладаў, якія прымушалі сур'ёзна задумацца, выклікалі занепакоенасць. У рэпертуары большасці калектываў мастацкай самадзейнасці, асабліва ў навучальных установах, творы беларускіх аўтараў складалі не больш чым 20 працэнтаў. Сярод кніг, якія чытачы бралі ў бібліятэках, беларускай кнігай была толькі кожная дзесятая. Многія школы, установы культуры не выпісалі беларускія газеты і часопісы. Не цікавіліся выданнямі на беларускай мове некаторыя партыйныя работнікі, ідэалагічныя актывісты. Колькасць вучняў беларускамоўных школ на Віцебшчыне зменшылася апошнім часам на 18 працэнтаў.

А, між тым, паводле перапісу 1979 года (падрабязных дадзеных апошняга перапісу пакуль што няма) колькасць беларусаў на Віцебшчыне складала 82 працэнты, у тым ліку сярод гарадскога насельніцтва — 74 працэнты. Сярод беларусаў сваёй роднай мовай лічылі беларускую больш за 81 працэнт, ды яшчэ 18 тысяч прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей таксама запісалі сваёй роднай мовай беларускую.

Аналізуючы ўсе гэтыя з'явы, мы прыйшлі да высновы, што трэба спецыяльным партыйным дакументам засведчыць адносіны да вывучэння і ўжывання беларускай мовы, развіцця беларускай культуры. І ў снежні мінулага года на абласной партканферэнцыі была зацверджана праграма развіцця беларускай мовы і нацыянальнай культуры, умацавання яе матэрыяльнай базы, аховы і аднаўлення помнікаў гісторыі і культуры, а таксама эстэтызацыі асяроддзя, архітэктурна-мастацкага афармлення гарадоў і вёсак, — карцей кажучы, была зацверджана своеасабліва праграма нацыянальнага адраджэння.

Аблвыканком і абком партыі ўхвалілі прапановы абласнога ўпраўлення культуры, ідэалагічнага аддзела абкома, гарадоў і раёнаў па развіцці музейнай справы да 2000 года. Сярод музеяў, якія будуць створаны ў бліжэйшы час, — літаратурна-мастацкі, тэатраль-

носіны да нацыянальнай культуры, роднай мовы, якія яшчэ маюць месца ў нашым асяроддзі.

Добрае валоданне як рускай, так і беларускай мовамі партыйным і савецкім апаратам, работнікамі культуры і адукацыі — не другараднае пытанне. Трэба адзначыць, што многія партыйныя і савецкія работнікі сталі шырока карыстацца

весці іх абмеркаванні ў калектывах навучальных устаноў, у самадзейных аб'яднаннях, на сходах бацькоў у школах і дзіцячых садах, а таксама на партыйных сходах у рэдакцыях газет вобласці.

Бюро абкома партыі прапанавала партыйным камітэтам складзі свае праграмы канкрэтных мерапрыемстваў па павышэнні ролі беларускай мо-

гор'е», «Повязь» і іншых, на-стаўнікі беларускай мовы, прадстаўнікі творчых саюзаў. Камісія па беларускай мове ўзначаліў член абкома партыі, начальнік абласнога ўпраўлення народнай адукацыі М. Гірса, па пытаннях культуры — кандыдат у члены бюро абкома партыі, рэдактар абласной газеты «Віцебскі рабочы» У. Скапа.

У сферы ўвагі рабочай групы па развіцці беларускай мовы — адкрыццё ў Віцебску, Оршы, Полацку школ і класаў з беларускай мовай навучання, напісанне на беларускай мове шыльдаў, рэкламы і афармлення прадукцыі, назваў населеных пунктаў, вуліц у гарадах, транспартных прыпынках і г. д.

Асабліва спрыяе вяртанню мовы народу — школа. Перад калектывамі школ пастаўлена практычная задача — даць моладзі ґрунтоўнае веданне рускай і беларускай моў, выхаванне юнакоў і дзяўчат патрыятызма, інтэрнацыяналістамі. На мой погляд, толькі школа разам з устаноўмі культуры можа злучыць культурна-эстэтычны пласт, выпрацаваны старэйшымі пакаленнямі, з сённяшнім жыццём моладзі, развіць і прадоўжыць традыцыі нацыянальнай культуры.

На жаль, яшчэ не ўсе настаўнікі, не ўсе педагагічныя калектывы, а таксама і далёка не ўсе бацькі ўсвядомілі важнасць выхавання ў вучняў любові да вывучэння беларускай мовы, літаратуры, мастацтва. Тым не менш у бягучым годзе ў 2 разы зменшылася колькасць вучняў, якія па розных прычынах вызваліліся ад вывучэння беларускай мовы, павялічылася колькасць дзіцячых садоў з беларускай мовай выхавання — іх зараз 333 (больш за 30%).

Хачу падкрэсліць, што наш клопат аб развіцці нацыянальнай культуры і мовы спалучаецца з клопатам аб узаемным узбагачэнні культур народаў Савецкага Саюза, і, вядома ж, не накіраваны на супрацьпастаўленне розных моў і нацыянальных культур. Партыйныя арганізацыі шмат робяць для узбагачэння жыцця народа, выхавання патрыятызму, пацупца павагі да ўсіх народаў нашай краіны, да рускага народа, да рускай мовы, якая дала нам, беларусам, магчымасць дэлучыцца да багаццяў рускай і сусветнай культуры. У нашых планах і практычных справах — узбагачэнне нашых братэрскіх сувязей з працоўнымі суседніх Смаленскай і Пскоўскай абласцей, Літвы і Латвіі, з працоўнымі калектывамі, устаноўмі культуры і адукацыі ўсіх саюзных рэспублік, нашымі замежнымі сябрамі.

Вырашэнне пытання развіцця беларускай мовы і культуры — адна з надзённых задач удасканалення нацыянальных зносін і ўмацавання дружбы народаў СССР.

Зробленае нам — толькі пачатак. Наперадзе ў нас — адказная, разлічаная на працяглы час, праца. Праца неабходная, складаная.

Іосіф НАВУМЧЫК,
сакратар Віцебскага абкома КПБ

Праца неабходная, складаная

Абласная праграма нацыянальнага адраджэння

нага мастацтва і музыкі ў Віцебску, музей Уладзіміра Караткевіча ў Оршы, беларускага кнігадрукавання ў Полацку, шэраг гісторыка-краязнаўчых, этнаграфічных музеяў у гарадах і вёсках вобласці.

У героіка-патрыятычным, інтэрнацыянальным выхаванні моладзі важнае значэнне мае стварэнне ў калгасах і саўгасах, на прадпрыемствах і ў навучальных установах народных музеяў.

За апошнія два гады значна актывізавалася краязнаўчая работа, вывучэнне гісторыі нашай Радзімы, гісторыі Бацькаўшчыны, родных мясцін, гарадоў і раёнаў. Выйшлі ў свет кнігі народнай славы «Памінь» па Шумілінскім і Талачынскім раёнах. Падрыхтаваны да друку такія летанісы яшчэ па шасці раёнах вобласці.

У наступным годзе Віцебшчына, а галоўным чынам Полацк будуць гаспадарамі вялікага свята славянскай пісьменнасці і культуры, прысвечанага 500-годдзю з дня нараджэння Францішка Скарыны. Хацелася б звярнуцца да Саюза пісьмennisкаў, іншых творчых саюзаў і устаноў рэспублікі з просьбай дапамагчы нам у стварэнні літаратурных і мастацкіх музеяў, прыняць практычны ўдзел у пераўтварэнні Полацка ў культурна-турыстычны цэнтр рэспублікі.

Мы патрабуем ад партыйных і савецкіх работнікаў, каб яны добра разбіраліся ў пытаннях гісторыі беларускага народа, гісторыі БССР, ведалі не толькі імёны, але і дзейнасць нашых асветнікаў, рэвалюцыянераў-змагароў за свабоду і шчасце народа. Сакратары абкома партыі, супрацоўнікі ідэалагічнага аддзела ў час сустрэч з працаўнікамі расказваюць пра абласную праграму развіцця беларуска-рускага двухмоўя, крытыкуюць нігілістычны ад-

беларускай мовай. Пачаліся весці ў нас на беларускай мове сесіі абласнога Савета народных дэпутатаў, сесіі многіх гарадскіх і раённых Саветаў. У многіх раёнах даклады на ўрачыстых сходах, прысвечаных 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, былі зроблены па-беларуску.

Павялічваецца колькасць работнікаў партыйных і савецкіх устаноў, якія вывучаюць беларускую мову самастойна ці на курсах. Курсы па вывучэнні беларускай мовы ў бліжэйшы час пачнуць працаваць пры Віцебскім педінстытуце, пры облвыканкоме, у іншых абласных, гарадскіх і раённых установах.

Праблемы пашырэння сферы ўжытку роднага слова пачалі больш ґрунтоўна асвятляцца сродкамі масавай інфармацыі. Напрыклад, абласное тэлебачанне арганізавала цыкл перадач, прысвечаных развіццю беларускай культуры і мовы, у якіх прымаюць удзел партыйныя работнікі, пісьменнікі, настаўнікі, кіраўнікі устаноў культуры і народнай адукацыі. На Віцебшчыне ўсе раённыя і аб'яднанні газет, як і абласная, выходзяць на беларускай мове. Наваполацкая газета «Хімік» пачала выходзіць з беларускамоўнай старонкай «Роднае слова».

У лютым сёлетага года бюро абкома партыі прыняло пастанову па артыкулах «Заспявай, маці, калыханку...» настаўніцы Н. Карманавай з Дубровенскага раёна і пісьменніка У. Патковіча «Гучыць матчына мова», змешчаных у газеце «Віцебскі рабочы». Была адзначана актуальнасць паднятых у артыкулах пытанняў развіцця беларускай мовы і нацыянальнай культуры. Гаркомам і райкомам партыі, абласным упраўленням народнай адукацыі і культуры даручана пра-

вы ва ўсіх сферах жыцця. Рэкамендавана правесці ў кожным горадзе, раёне, у працоўных калектывах, сярод вучняў і студэнтаў святы роднага слова, фальклору, самадзейнай народнай творчасці. Такія святы беларускай мовы, беларускай паэзіі прайшлі ўжо ў Пастаўскім, Чашнінскім, Лепельскім раёнах.

У пачатку сакавіка ідэалагічны аддзел абкома партыі сумесна з сакратарыятам праўлення Саюза пісьмennisкаў БССР правялі дні нашай літаратуры ў Віцебску, Оршы, Полацку, у Пастаўскім, Міёрскім, Аршанскім, Шаркоўшчынскім, Докшыцкім, Ушацкім, Полацкім раёнах. З сотнямі тысячамі працаўнікоў, моладдзю вобласці сустрэліся Н. Гілевіч, В. Іпатава, В. Зуёнак, Т. Бондар, А. Петрашкевіч, Б. Спрычан, У. Паўлаў, С. Панізнік, І. Стадольнік, К. Камейша, Я. Міклашэўскі, Г. Тумас, а таксама члены абласной пісьменніцкай арганізацыі.

Распачата падрыхтоўка да абласнога свята беларускай літаратуры і мовы, якое будзе праводзіцца кожны год у мясцінах, звязаных з жыццём і творчасцю нашых землякоў — вядомых літаратараў. Сёлета восенню свята пройдзе на Ушацчыне — радзіме П. Броўкі і Е. Лось, В. Быкава і Р. Барадуліна, С. Законнікава і А. Салтука.

Выкананне праграм вывучэння беларускай мовы, пашырэння сферы яе ўжывання, развіцця культуры і аховы помнікаў узяты на кантроль абкомам партыі і облвыканкомам. Ідэалагічная камісія абкома стварыла па гэтых пытаннях рабочыя групы, у якія ўвайшлі члены абкома партыі, кіраўнікі ідэалагічных устаноў, сродкаў масавай інфармацыі, члены самадзейных гісторыка-культурных аб'яднанняў «Уз-

вінны быць у авангардзе, паўсядзённа павышаючы сваю ўнутраную культуру, звяртаючыся да некананічных сярбаў вуснай творчасці народа, які гэта рабіў? Ленін, які патрабаваў «аб'явіць вайну ўжыванню замежных слоў без патрэбы». Бо, каб свядома развіцца спецыфічны асаблівасці роднай мовы, папаўняць яе ікладоўні за кошт мудрых народных выслоўяў, неабходна пастаянна размаўляць з народам, выкарыстоўваючы ўсю стыхію, усе пласты народнай моватворчасці».

Сёння ў нас становіцца такое, што налі хто-небудзь загаворвае па-беларуску, гэта выклікае ледзь не падазронасць: маўляў, нешта тут не тое, справа тут нячыстая. А калісьці, снажам, у пачатку 30-х гадоў, услед за школьнай, прафесійнай і вышэйшай адукацыяй на беларускай мове ваялася ў рэспубліцы і ўся масава-растлумачальная работа, партыйная прапаганда. У. Юрэвіч згадвае, што адкрыты ў 1931 годзе Беларускі інстытут масавага зводнага навучання партантыву пры ЦК КП(б)Б меў, акрамя навучальных сектараў, і радыёсектар, які вёў партыйную вучобу па радыё на беларускай мове (аўтар артыкула сумяшчаў тады вучобу з працай дыктара радыёсектара партвучобы). А сёння Мінская вышэйшая партыйная школа ніяк не рашыцца расчыніць насцёж дзверы беларускай мове. Ці не таму і «Цяжка ўявіць, — піша У. Юрэвіч, — сапраўднага партыйнага ра-

ботніка (не функцыянера), які быў бы гатовы ўступіць у вострую дыскусію, што вядзецца на беларускай мове. Такіх партработнікаў адзіні».

На заканчэнне аўтар артыкула гаворыць: «Слова вымагае паважных да сябе адносін, а што тычыцца роднага — асабліва. Бо з непавагі да мовы і пачынаюцца дэфармацыі ў міжнацыянальных адносінах. Свабоднае і раўнапраўнае развіццё нацыянальных моў і культур — адна з важнейшых умоў поспеху аналогіі ўсёй шматнацыянальнай культуры ў нашай краіне. «Важна, — як сказана ў рэзалюцыі XIX Усеагульнай партканферэнцыі, — каб у кожным нацыянальным рэгіёне энанамічны і сацыяльны прагрэс суправаджаўся прагрэсам духоўным з апорай на культурную самабытнасць нацыі і народнасцей».

Час зараз такі, моўна-культурная сітуацыя ў рэспубліцы сілалася такая, што менавіта на гэты артыкул нашага старэйшага пісьменніка захацелася звярнуць увагу чытача ў наогул цікавым і змястоўным (гэта вярта і прыемна адзначыць) красавічным нумары «Коммуниста Белоруссии», на вонладку якога вынесены надта ж сёння надзённымі ленинскімі словамі «паболей святла, хай партыя ведае ўсё...»

НАШ АГЛЯДАЛЬНІК.

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

ПАЧЫНАЕЦА З НЕПАВАГІ...

У чацвёртым нумары «Коммуниста Белоруссии» змешчаны артыкул Уладзіміра Юрэвіча «Праз удасканаленне нацыянальнага...» Яго галоўнай думка заключаюцца ў загалоўку: думка аб тым, што іншага шляху да інтэрнацыяналізацыі грамадства, як праз удасканаленне нацыянальнага, проста няма.

У. Юрэвіч кідае рэзраспектыўны погляд на тое, як сталінская ідэя «зліцця моў», ідэя аднамоўнасці будучага чалавечтва была па-валютарскаму навязана ідэалагічнаму апарату партыі і ўсяму грамадству, як гэта ідэя пачала ажыццяўляцца на практыцы, як некаторыя па-экспрэсіўна настроеныя кіраўнікі рэспублікі загарэліся жаданнем першымі адраіцца ад зліцця беларускай і рускай моў у недалёкай будучыні, як у выніку ўсёго гэтага «навісла паграза засушыць шматліковыя карані цэлага народа, што прыняў нарэшце гучнае і гордае імля — беларусы».

Рэвалюцыйнае абнаўленне жыцця, якое прынесла з сабою перабудова, збудзіла нацыянальную самасвядомасць беларусаў. І яны зноў, як і ў дваццатых гады, заняўся тым, што «хоцьце жыць паўнакроўна і гаварыць на роднай мове на поўны го-

Кнігарнік

Р. БАРАДУЛІН. Зорка нашай сустрэчы. Вершы. На таджыцкай мове. Душанбе, «Адзіб», 1989.

Яшчэ адна кніжка паэзіі Рыгора Барадуліна выйшла за межамі рэспублікі. Таджыкскі чытач атрымаў магчымасць пазнаёміцца на сваёй роднай мове з шэрагам твораў аўтара, узятых з аднагомініка «Выбранае», выпушчанага ў 1985 годзе выдавецтвам «Художественная литература».

І. НАВУМЕНКА. Год карася. Аповяданні. Для малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

Чарговая кніжка Івана Навуменкі, адрасаваная юным чытачам, раскрывае шматфарбны свет маленства. Аўтар пранікнёна піша пра радаснае, шчаслівае дзяцінства хлопчыкаў і дзяўчынак, разам з тым не абыходзіць і драматычныя моманты паўсядзёнасці. Як заўсёды, для твораў І. Навуменкі характэрны псіхалгізм, уражваюць запамінальныя чалавечыя характары, вабныя малюні роднай прыроды.

З. МАРОЗАЎ. Хлебны верасень. Паэмы, вершы. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

Аўтар, аграном па прафесіі, шмат старонак сваёй новай кнігі прысвячае паэтычнаму расказу аб вясцы, яе працаўніках. У вершах З. Марозава раскрываецца лепшыя якасці душы сучасніка — яго любоў да роднай зямлі, хлебаробнай працы, умненне па-сапраўднаму захапляцца зямной прыгажосцю.

І ЗАСТАЛАСЯ КАСА У ПРАКОСЕ...

І ЗАСТАЛАСЯ КАСА У ПРАКОСЕ... Рэпертуарны зборнік. Укладанне Н. Загорскай. Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

Зборнік «І засталася каса ў пракосе...» працягвае бібліятэчку «Тэатр юнага гледача», якую выдавецтва «Юнацтва» адрасуе ўдзельнікам школьнай мастацкай самадзейнасці. У ім прапануюцца п'есы Н. Маціш «Крок у бессмяротнасць», А. Махнач «І засталася каса ў пракосе...», П. Васілеўскага «2x2=7», В. Ткачова «Дублёр», казка для сцэны Г. Марчука «Надзая сабакі Тэафіла», драматычная п'еса Л. Паўлікавай «Нельга і Можна», і іншыя творы.

МНОСТВА ЗАГАДАК — вакол твора і ў ім. Таямніца доўгага (61 год!) недрукавання. Пасля 1927 года — часу публікацыі п'есы ў трэцім томе збору твораў Купалы — былі яшчэ чатыры зборы, усе без «Тутэйшых». Здавалася б, афіцыйна твор не забаранялі. Дзейнічала паўзабарона, што хавалася пад сакраментальнымі, да болю знаёмымі формуламі: «ці варта выдаваць?», «ранавата», «пачакайма». Можна быць, нехта баяўся, што публікацыя гэтага драматычнага твора скампраметуе імя вялікага песняра? Прынамсі, нават энцыклапедыя «Янка Купала», дзе з акадэмічнай сур'езнасцю абмяраюцца і ўзважваюцца купалаўскія тварэнні, досыць упэўнена гаворыць пра ідэйныя і мастацкія загіны «Тутэйшых».

П'еса не бачыла сцэны — ажно да 1982 года, калі за яе пастаноўку ўзяўся В. Маслюк, на той час галоўны рэжысёр Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра. Спектакль, прывезены для паказу ў Мінск, не вытрымаў «высокай патрабавальнасці» сталічнага чыноўніцтва і быў адразу ж зняты з рэпертуару.

А ТВОР ЖЫЎ! Зрэдка пра яго удавалася згадваць літаратуразнаўцам. Хвала ім і за гэтыя нешматлікія спробы абараніць п'есу, што было ня проста, бо дзейнічала патаемная ўмова: прыхільныя словы пра «Тутэйшыя» трэ было разводзіць адмоўнымі.

Жыло нават паніжце «тутэйшасці» — сінонім нацыянальнай ды сацыяльнай несвядомасці, правінцыяльнага самаедства, касмапалітызму, рэнегатава. П'еса дала самаіранічны, нефармальны назоў Таварыству маладых літаратараў пры СІ БССР.

У мяне няма яснай разгадкі таямнічай паўзабароны «Тутэйшых». Не ведаю, хто будзе разблытваць прычыны і абставіны жорсткай цензурскай апекі — гісторыкі ці літаратуразнаўцы. Не ведаю, калі такое адбудзецца: мо зноў «ранавата», «пачакайма», «ці варта»... Мне цікавыя загадкі «ўнутранага» быцця «Тутэйшых». Тыя «супярэчнасці», што раздражнялі шаноеўнае цензарства. Прыгледзецца — і гэтыя «супярэчнасці» абярнуцца праўдзівай сацыяльнай відушчасцю, гістарычнай прадбачлівасцю мастака.

Не трэба апраўдваць «Тутэйшых» і іх аўтара перад гісторыяй — апраўджаюцца самі, а вось мы ці апраўдаем перад імі? Гэта нам, беларусам 70 — 80-х гадоў, трэба вышукваць сабе апраўданні за сваю хваравітую «тутэйшасць», за колішнюю нашу перакананасць у тым, што «мы ня ёсць мы». Не трэба прыпісваць Купале больш сціпленыя намеры, чым тыя, якімі ён кіраваўся, калі ствараў «трагічна-смяшлівыя сцэны ў 4-х дзеях». «Сатырычная каме-

дзя», — папраўляе Купала А. Сабалеўскі ў прадмове да новай публікацыі п'есы («Полымя», 1988, № 9).

Можна быць, так лягчэй? Пры ўсёй пазаве да сатыры, яе смех скіраваны адналінейна — супраць «адмоўных». А яны ў п'есе, як на далоні, гэтыя Спраўнік, Дама, Поп, Пан, Палюба-

шмат што з тапанімікі тагачаснага Менску: Катэдральны пляц, «называны мянчанамі «Браха-ка», Койданаўская вуліца, Нізкі рынак, Камароўка і Пярэспа, Архірэйскі завулак...

Можна гартаць «Тутэйшых» і як даведнік мяшчанскіх нормаў тае пары: гандаль грашмыма ды рознымі трантамі на «Бра-

фразы відаць: пэўна ж, «змікі-цяць». Яно б выглядала традыцыйным пакараннем звычайнага сатырычнага антыгероя, калі б... Калі б не складанасць гэтага вобраза і, адпаведна, неадназначнасць да яго стаўлення нават самога аўтара. І гэта — загадка зусім не ардынарнага персанажа.

Старонкі спадчыны: новае прачытанне

Пятро ВАСЮЧЭНКА

Загадкавыя «Тутэйшыя»

вацца на іх пазычаных у батлейкі персанажаў — і забыцца, што ў дзеянні п'есы, у яе канцэпцыі ёсць «небяспечныя», «нязручныя» моманты, звязаныя з надзвычай вострымі пытаннямі нацыянальнай гісторыі.

Не, давайце ўсё ж падумаем, чаму менавіта «сцэны» ды пашошта гэтая трагічная ўсмяшліваць?

КАЛЕЙДАСКОП падзей, бясконцыя змены «політычнай сытуацыі», наступы і адступленні акупантаў, што чаргуюцца з манатоннасцю прыліваў ды адліваў. Першая дзясць п'есы разгортваецца ў лютым 1918 года, апошняя — у чэрвені 1920. Твар гісторыі тут не нагадвае застылую маску, наадварот, жорсткае і смешнае — поруч. На тле суровых ваенных рэалій — прыземлены побыт менчукоў. У паводзінах, адчуваннях персанажаў — шчодры спектр чалавечага пачуцця, натуральнага ва ўмовах акупацыі, ваеннага ліхалецця.

«Ганляць людзі людзей без даў прычыны ды ганяюць. А каму гэта патрэбна, дык яны пэўна і самі ня ведаюць», — гэтак вызначае «сытуацыю» Гануля, маці цэнтральнага персанажа Мікіты Зносака, старая кабетка, што трапіла ў места з вёскі. Вядома, у яе выказванні мала агульнага з палажэннямі падручнікаў па гісторыі, якім мы цалкам давяралі ў застойную пару. У «Тутэйшых» шмат непрыхарошанай, не адрэтушанай гісторыі: тут згадваюцца БНР і Літбел, польская і нямецкая акупацыі, прыезд у Менск таварыша Чарвякова... У п'есе, амаль цалкам замкнёнай у хатнім інтэр'еры, адлюстравалася

халцы, амурныя прыгоды Насты Пабягунскай, балалайка ў кватэры Мікіты Зносака, якую ўладаў узялі на нейкі спецыяльны «ўчот». Буйное і дробнае — усё разам перадае атмасферу, спрыяльную для хваробы на «тутэйшасць». Калі каратка, дык гэта няўстойлівасць, няпэўнасць сацыяльнага быцця. «Тутэйшыя» (і дагэтуль!) не ведаюць ні пра свае карэнні, ні пра нацыянальную ды грамадскую прыналежнасць.

Як мала ўсё нагадвае проста сатырычную п'есу! Згадаем вечарынку ў кватэры былога каллежскага рэгістратара Мікіты Зносака з удзелам Дамы, Спраўніка, Папа, Пана, Насты Пабягунскай. Здавалася б, звыкла для беларускай камеды абстаноўка: застолле, размовы на добрым падлітку, скокі. Але нечаканы, не чужаны раней — ні ў купалаўскай «Паўліцы», ні ў «Пісаравых імянінах» У. Галубка — настрой: сумная веселасць. Ні табе вострага, рызыкаўнага жарту, ні шчодрага на стравы стала. Нейкія кілечкі, нейкая «амброзія а ля самагонка з вінных складоў «Піліп і К**», пануры вальцы пад балалайку. І горкі смех Здольніка, Лявона і Алёны Гарошкаў, якія іранічна паглядаюць на невясёлае балаванне.

Чый жа лёс аплакваецца-асмейваецца праз гэтую незвычайную атмасферу? Пашукайма ахвяру. Яна, як і мае быць, трагікамічная. П'еса завяршаецца бядою ўсё таго ж Мікіты Зносака, якога выводзяць з хаты пад рулямі стрэльбаў, пад галашэнне маткі: «Мае паночкі, мае галубочкі!». Хаця ня змікіцьце майго Мікіткі. Хаця ня змікіцьце!» З фінальнай

ЁСЦЬ НЯБАЧНАЯ мяжа паміж віной і бядой Мікіты. Яго ваяўнічы шавінізм, безумоўна, варты горкага смеху, якім афарбаваны выказванні накіштат: «Мы цвёрда стаялі на варце святога расійскага самаўладства і баранілі тутэйшую рускую народнасць ад «інародчаскага засільля». Апроч усяго іншага, тут чытаюцца і прэтэнзіі шэрага чалавечка, якому выпадае даў хай сабе і не дужа вялікае панства. Знойдзем мы ў ім і рысы прыстасаванца, які нібыта й бравіруе сваёй беспрышчыповасцю: «Хто мне лепей плаціць, таму і служу і кіхаць хачу на ўсякія ідэі».

Але вось што відавочнае: усе «правільны», паводле якіх жыў Мікіта, вылазяць яму не тым бокам. Нарэшце спраўджаецца і змрочнае прадказанне Здольніка: «Баюся, што гэта мудрасць дасць вам чэк на свабоднае мейсца ў Менскім астрозе».

Фактычна ўвесь комплекс паводзін Мікіты — суцэльнае ПЕРААПРАНАННЕ. Пакарніцкая форма, чырвоная хустачка, гарнітур зашчытнага колеру, фразы і белы арал на шапцы — вопратка мянцёцка згодна з палітычным надвор'ем. Сумуючы па былым асэсарстве, Мікіта шукае новых вольных прафесій. Лепш бы боты шыў, бяду маці. І сапраўды, так было б лепш, але Зносак развучае мовы, араатарствуе, разносіць паперы, зарабляючы новых гузоў сабе на галаву.

Тут праглядаецца адна вельмі беларуская рыса: няўрымлівасць, неспатольная прага змянаў. Яна спараджала ў свой час мноства падарожнікаў, паліглатаў, даследчынаў — выхадцаў з Беларусі. У Мікіце гэтыя рысы дэфармаваны. Але гэта — ужо бяда цэлага народа, чыныны па нейкіх прычынах перабляліся на зносакаў.

ПАЧЫНАЦЬ — 3 МОВЫ

Ужо столькі пісалася і гаварылася пра становішча беларускай мовы ў рэспубліцы, што, здавалася б, кожнаму павінна быць зразумела: трэба прымаць неадкладныя меры, рашучыя захады. Але дзе яны? Паўмерамі яшчэ ніхто ніколі нічога не вырашаў. Калі перабудова — гэта рэвалюцыйнае абнаўленне нашага грамадства, то неабходна прымаць рэвалюцыйныя меры і ў такой важнай сферы, якой з'яўляецца адукацыя. Гэтай мерай можа быць — перавод усяго навучальна-выхаваўчага працэсу ў рэспубліцы на беларускую мову. Тады мы сапраўды будзем мець народную адукацыю. І сама назва нашага міністэрства сапраўды бу-

дзе адпавядаць свайму найменню. Бо толькі нацыянальная школа з'яўляецца народнай.

Скажыце, хіба на тое, каб павялічыць колькасць гадзін на беларускую мову ў школе, патрэбны аж тры гады, нейкія там асабліва важныя мерапрыемствы? А гадзін вельмі мала. Напрыклад, у школах Расіі на рускую (родную) мову адводзіцца 720 гадзін. У нашых жа беларускамоўных школах на беларускую мову выдзелена 442 гадзіны, а ў школах з рускай мовай навучання, дзе беларуская мова для абсалютнай большасці вучняў таксама з'яўляецца роднай, — 394 гадзіны. А ніхто ж не рэгламентуе, колькі гадзін на якую мову вы-

дзяляць. З саюзнага міністэрства дасылаецца план, дзе называецца сумарная колькасць гадзін на рускую і родную мовы, а наша міністэрства ўжо само дзеліць. Прычым нават не лічыць патрэбным параіцца з вучонымі Інстытута педагогікі. І падзялілі. Нават не пароўну, як, напрыклад, на Украіне. Ад беларусаў патрабуюць такога ведання тэорыі рускай мовы, быццам кожны з нас павінен стаць ні меней ні болей, як мовазнаўцам. Ніколі паміж рускімі, беларусамі, украінцамі не было такога моўнага бар'ера, які перашкаджаў бы нашым эканамічным і культурным сувязям. Сёння ж, калі кожны беларус слухае Усесаюзнае радыё, гля-

дзіць тэлеперадачы і кінафільмы на рускай мове, чытае цэнтральную прэсу, кнігі, няма ніякай патрэбы адводзіць столькі гадзін на рускую мову. Дасканалы, з найтанчэйшымі адценнямі кожны чалавек павінен ведаць родную мову, а мовай, якая абслугоўвае міжнацыянальныя зносіны, неабходна валодаць на камунікатыўным узроўні. А так зваане развіццё двухмоўе, за якое так ратуюць сёння некаторыя чыноўнікі, — гэта нішто іншае, як шырма, за якой будзе і далей праводзіцца асіміляцыя, а ў канчатковым выніку і дэградацыя народа, яго мовы і культуры.

Родную мову неабходна вучаць не асобна, а ў рэчышчы ўсёй нацыянальнай культуры. Нездарма ў інстытутах замежных моў студэнты вывучаюць не толькі замежныя мовы, але і гісторыю, культуру народаў — носьбітаў гэтых моў. Эстонскі лінгвіст Маці Хінт зусім слух-

«А ўсе віна ў тым, што мой Мікіта вучыўся, але, мабыць, — не давучыўся, і выйшла з яго ні богу свечка, ні чорту начарга» — гэта кажа не Гануля, гэта Маці, гэта Беларусь аплаквае свайго сына, што з «тутэйшых» выбіўся на рэнегата, Стаў чалавек «меджду протчым» — паміж невуцтвам і сапраўднай культурай.

«Меджду протчым» — гэта і на сёння існуючы тып паўінтэлігента, які далучаецца да кніжнай культуры бачыць найперш у адмаўленні ад народнага светагляду, які з пагардаю ставіцца да роднай мовы, фальклору і г. д. Асобы гэтага кшталту нагадваюць ушыроў — імкненнем далучыцца да свайго стану людзей, не атручаных нацыянальным нігілізмам. Можна меркаваць, што й Мікіта стаў ахвярай гэткага, так бы мовіць, вямпірызму.

Мікітавы прамовы можна спрэс браць у двухосі як цытаты, як перапевы з чужога голасу. Ды ён і сам ахвотна пералічвае сваіх настаўнікаў: «Меджду протчым, не забывайце, пане беларус, што я найздальнейшы вучань акадэмікаў Скрынчанкі і Саланевіча. Апрача таго, нас бацька Пуршышквіч, быўшы ў Менску тут, замесціў і, ад'язджаючы, на гэтую місію багаславіў». Іншыя настаўнікі дзейнічаюць непасрэдна ў п'есе. Паміж іх нехта Спічыні майстра «адбеларушваць». Але найбольш каларытныя — Усходні ды Заходні вучоныя.

ГЭТЫЯ ПЕРСАНАЖЫ, на першы погляд, цалкам сатырычныя. Яны сутыкаюцца на сцэне лбамі. Вітаюцца, размаўляюць і нават лаюцца паводле смяхотнай сіметрыі, толькі адзін па-руску, другі па-польску. У падзорныя трубы разглядаюць «праўдзівага беларуса» Янку, цібы якую дзіўную жамерыну. І кожны на свой вялікарускі або вялікапольскі капал перакручвае факты гісторыі, культуры, этнаграфіі беларусаў. Карацей, «маленькая камедыя ў вялікай трагікамедыі» — кажа на тое Здольнік.

Але трагічнае праглядаецца і скрозь смяхотную абалонку гэтых вобразаў.

Жахліва горкая іронія змяшчаецца ў рэпліцы Зносака: «Усё гэта, меджду протчым, тутэйшыя людзі: адзін дзякавы сын, другі — арганістэв». Перад намі, такім чынам, пачварная праява мясцовага самадства, калі «тутэйшыя», абалваненыя «адукацыяй», пачынаюць прафесіянальна абалванваць іншых.

Гэтыя двое жывуць нібыта ў сваім, адасобленым часе, які амаль не залежыць ад абстаўніцтва і часу асноўнага дзеяння. Ні анупацыя, ні іншыя якія перашкоды не замінаюць ім, калі захочацца пранікнуць на сцэну, нават у Мікітаву кватэру, дзе яны пачуваюцца, як у сваёй ха-

це. Гэта заўважыла Алёнка: «На гэтых дык няма ніякага ўгамоу! Шныраць і шыраць, як сьвініны ў чужым агародзе». Відаць па ўсім, здольнасць прагнозаваць сцэну гістарычных абставін у гэтай пары — неад'емная. У рэальным часе мы можам прасачыць працяг іх жыццёвых лёсаў: Заходні крыху пабяжыць, памірае, затое Усходні аднойчы знойдзе сваіх адптаў паміж гісторыкаў школы Абэцэдарскага. Сёе-тое з іхніх назіранняў трапіць нават у падручнікі: міф аб спрадвечнай нібыта пакорлівасці, забітасці малаадукаванасці беларусаў.

Такім чынам, «Тутэйшыя» не толькі абсмейваюць заганныя з'явы свайго часу, але прадказваюць некаторыя будучыя дэфармацыі. Шмат што прарочыць — у парадаксальнай, вядома, форме — усё той жа Мікіта. Памятаецца, як яго пацягнула да беларускага асэсарства, нават вершык развучыў з гэтай нагоды? Дзея чого ж яму, заўзятаму русафілу, раптам спатрэбілася беларушчына? А вочы: «Беларускае асэсарства, апрача ўсяіх іншых нюансаў, мае ў сабе яшчэ адзін вельмі ласы плюсік — гэта тое, што і па-беларуску, як я пераканаўся, можна праводзіць у тутэйшую сярмяжну шацію вялікія руска-ісцёныя прыныцы і адынацыі, непадзельнасці і самадзяржаўнасці Расійскай, меджду протчым, імперыі». Лексіка, як бачым, яшчэ тады, ад часоў самадзяржаў і чарнасоцёншчыны. Ды Мікітавы лятункі скіраваны і ў будучае, у 30-я гады, калі пад лозунгам аб росвіце нацыі выскакалася нацыянальная творчасць да навуковай інтэлігенцыі, прытым не без удзелу «беларускага асэсарства».

Сумная доля запозна прачытаных прароцтваў — сёння яны не адкрываюць новых ісцін, але ўспрымаюцца са скрухаю, з балючым адчуваннем цяжкіх памылак. Пра колішнюю палітыку «збліжэння моў» ужо і на міністэрскім, дзяржаўным узроўні кажуць як пра трагічную памылку. Але ж пра гэта таксама папярэдзваў аўтар «Тутэйшых» праз глыбокі сарказм, закладзены ў маналог Мікіты: «Эх, кабы быў, меджду протчым, царом! Завёў-бы я ад Азіі да Аўстраліі, ад Афрыкі да Амэрыкі і ад Смаленску да Бэрліну адзін непадзельны рускі язык, і жыў-бы сабе тады прыпяваючы. А то круці галавой над языкамі, як баран які над студняй».

МІКІТАУ АНТЫПОД, вясковы настаўнік Янка Здольнік — прарокінашага, так бы мовіць, пазітыўнага кшталту. Здаецца, гэтая постаць выведзена на сцэну галоўным чынам дзеля таго, каб прамаўляць аб лёсе Банькаўшчыны, аб шляхах набывання беларусамі ўважанага дзяржаўнасці, аб адраджэнні нацыянальнай самасвядомасці.

«Якімі б раскошамі матэрыяльнымі нас ні надзялялі, ніколі яшчэ ня будзем шчаслівымі, пакуль чужая воля будзе гаспадаром над нашай волляй. Каб гэта не было, мы павінны растаптаць, знішчыць даўгавечную ману, якая вучыць, што мы ня ёсць мы, што мы ніякае нешта, якое абы накарміў, як быдла, дык і сыта будзе. Мы павінны душу нашу народную выявіць у сваім «я», у сваёй самабытнасці і сьмела сгінучы на сваё неад'емнае права самім распараджацца гэтым сваім «я».

Гучыць, дарэчы, досыць па-

фасна і тэатральна, аж занадта. Ці не гэты пафас крышку паляжаў нашу крытыку, прымушаў яе асцярожна ставіцца да названага персанажа? Ну, снажам, як да «талакоўца» — у тым яго абліччы, як падае «Вячэрні Мінск»? Часам спрабуюць асцярожненька папраўляць Здольніка, нібыта на той выпад, калі неабачлівы чытач цалкам захопіцца Янкавай апантанасцю.

Мне ж думаецца, глумачыць грэба іншае: тыя гістарычныя абставіны, што натхнілі Купалу на стварэнне персанажа, які так аддана жыве беларускай ідэяй, месцамі губляючы пры гэтым чалавечую індывідуальнасць. Гэты вобраз, вядома, збольшага ўмоўны — ён праграмаваны супраць хваробы «тутэйшасці», сацыяльнай абыякавасці. Таму ягоны маналогі, рэплікі палемічна заостраны. А зададзенасць персанажа кампенсуецца «раскаванасцю» Зносака і некаторых іншых персанажаў.

Зрэшты, Купала не быў бы Купалам, каб і гэты зададзены вобраз не надзяліў бы глыбокім падтэкстам, які неўпрыкмет памнажае мінорную настраёвасць усяе рэчы. Гэта — горчкі і роспач прарока, не пачутага на сваёй айчыне.

Думаю, цяжка будзе ўвасобіць на сцэне гэты вобраз па-за ягоным падтэкстам. Хаця, вядома, могуць быць іншыя, таксама не літаральныя прачытанні...

Увогуле, гэта адна з найгалоўных загадак: ЯК СТАВІЦЬ «ТУТЭЙШЫЯ» сёння, заўтра? Як звычайную сатырычную намятку — не выпадае. Трэба найперш пераадолець ранейшыя ўяўленні пра п'есу. Перадусім, пра яе «несцэнічнасць». Памятаецца, яшчэ ў 20-я гады гэтай «несцэнічнасць» нібыта не дазволіла паставіць п'есу сьлінаму драматургу Е. Міровічу.

«Тутэйшыя» — сцэнічныя, ды ў нетрадыцыйным разуменні гэтага слова.

Значоцкая сіметрыя эпізодаў, дыялогаў, нават рухаў. Другі план — гратэскавал рэальнасць, сімволіка поруч з прыземным побытам тагачаснага Менску. Згадайма сцэну на «Брахаляц»: Абарванец крадзе ў Зносака партманет з расейскімі, польскімі, нямецкімі грашыма, а тады настае «напаўсонная задума» Мікіты, фантастычны танец ценяў пад музыку шарманкі. Развітанне з марамі-лятункамі — цені нікнуць пад вайсковую музыку й крыві «ура!». Усё гэта — для тэатра ўмоўнасцей, тэатра эксперыментальнага.

ТОЛЬКІ НА СЦЭНЕ раскрывае п'еса свае таямніцы — і абвернеца новымі загадкамі. Мяркую, паўстане і такое пытанне: адкуль мастацкае характэрна твора, што вырастае не з «яснасці» ўзважанай, абмеранай, прыстасаванай пад ідэю гісторыі — а з супярэчнасцей, з «белых плям» гэтай самай гісторыі? Ці не адтуль — з духоўных пакут мастака, з ягонага болю, з сумненняў ды азэрэнняў, што спадарожнічаюць яму на шляху да няўлоўнага ісціны?

лізацыі не ў лепшы бок мяняецца характэр беларуса. Слабеюць сваяцкія сувязі, Стрыечны брат (сястра) ужо для нас не радня, а так, дзясцая вада на кісялі. А беларусы ж здаўна шанавалі кроўныя сваіх. Нават прыказка ёсць: дзе свой стаіць, там вецер не вее. Мы ўжо не такія гасцінныя. Менш у нас дабрыні і міласэрнасці. Не паважаючы сваіх звычаяў, мовы, саміх сябе, мы не здольны прасякнуцца павагай і да звычаяў і традыцый іншых народаў.

Наша нацыянальнае адраджэнне мы павінны пачынаць з адраджэння мовы. Гэта мае глыбокае перакананне.

Я. ЛАУРЭЛЬ, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута педагогікі МНА БССР.

Чытаючы часопісы

Пра той сталінскі «ноеў каўчэг»...

Словы, сказаныя сакратаром ЦК КПСС А. Якаўлевым на сходзе партыйна-ідэалагічнага актыву ў Літве, прыгадваеш, калі чытаеш аповесць Рыгора Кобеца «Ноеў каўчэг», змешчаную ў трэцім нумары часопіса «Нёман» — «Увесь час думаю, пакутліва думаю, у чым прычына сталінізму? Кажу сабе: у гэтым, у гэтым, у гэтым, а потым сябе спыняю: не. А ў чым, не ведаю... Але мя павінны шунаць ісціну». Сапраўды, гэтае пытанне ў творы (урывак з аповесці, дарэчы, друкаваўся ў свой час на старонках «ЛІМ»!) пастаянна нагадвае аб сабе кожнаму, хто атрымаў магчымасць яшчэ раз вярнуцца на дзсяткі гадоў назад, робячы пакутлівыя падарожжа туды, дзе ў нечалавечых умовах адбывалася «перавыхаванне» па-сталінску, калі побач у лагеры знаходзіліся адпетыя ірмынальныя, рэцыдывісты і тыя, хто часна служыў рэвалюцыі, усталёўваў Савецкую ўладу.

У гэтым вяртанні ў само пекла сталінскага беззаконня, на нечэ, ёсць для нас, чытачоў, і нешта знаёмае, пачэрпнутае з іншых твораў. Ды толькі не трэба забываць, што аповесць пісалася яшчэ ў 1964 годзе, а які гэта быў год, сёння добра вядома. Хрушчоўская адліга, якая дазволіла ўдыхнуць веснавога паветра ачышчэння, змянілася павольнымі «замаразкамі». Праз колькі год пра «усё гэта» усім пачалі замоўчваць і нават, як стала вядома літаральна з апошніх публікацый, прымаліся актыўныя захады, каб Сталіна цалкам рэабілітаваць.

Рыгор Кобец, як гэта цяпер бачна, па-свойму расчышчаў шлях наступнаму пакаленню літаратараў, тым, хто піша пра сталіншчыню сёння і дзюкуючы таму, што працысы перабудовы незваротныя, будзе да гэтай неўміруча-трагічнай тэмы звартацца яшчэ неаднойчы. У «Ноевым каўчэгу» — свайго роду штырхі да партрэтаў сталінскіх вязняў, але такія дакладныя, што дазваляюць нават прадбачыць у паводзінах людзей тое, чаго аўтару па розных прычынах выказаць не ўдалося. Занаваў жа, сханіў ён мастацкімі мазкамі найбольш істотнае і важнае.

Галерэя пакутнікаў, безумоўна, пачынаецца з Корзуна, чалавек ужо немаладога веку, нядаўна пліцьдзят восьм спуюнілася. З іх — шэсць у лагерах, з іх чатыры — на лесапавале. Ці трэба лішні раз нагадваць, што такое лесапавал для старога, нямоглага чалавек? Тым больш, як бачна, Корзун дайшоў да той апошняй рысы ў сваім існаванні, калі жыццё яго трымаецца ледзь не на валаску. Пастаянна зняможаны, галодны, ён да ўсяго застаўся без валёнак, якія ўкралі зні. Для Корзуна пачынаецца сапраўдны барацьба за выжыванне ў гэтых нечалавечых, больш таго — зваротных умовах.

Нам жа, дзе барацьба, адбываецца і размежаванне людзей. Не танучы аб ахоўніках, якія Корзун і тысячы яму падобных нават і за людзей не лічаць, знаходзяцца і сярод зняволеных такіх, хто патрабуе для сябе нейкіх прывілей, згодзен хоць у пекла ехаць, ды ўсё ж на чужым гарбе.

Патрэбна аддаць належнае Р. Кобцу — яму ўдалося выразна перадаць само дыханне лагернай атмасферы, у якой лішчэ больш апусаюцца людзі з хіжымі душама і ўзвышаюцца, як гэта ні пакутліва-цяжка ім, тыя, хто нарадзіўся ды і жыў з сакаліным палітам. Таму і трымае Корзун пакуты, пераадоўвае іх, што поўтам. Таму і трымае Корзун пакуты, пераадоўвае іх, што поўтам, нахай нябачна, прысутнічаюць моцныя духам, маральна чыстыя, не заплямленыя, Яны, маладзейшыя, прыклад яму. Яны ж пацярджэнне — сапраўднага чалавекі ніколі на калені паставіць нельга.

У гэтай галерэе на першым месцы Ронатаў, «механік мехпарна, а па-свойскаму, па-лагернаму, дзядзька Міша». Канечне, незалежна ён трымаецца і па той прычыне, што, акрамя яго, калі лакамабіля дзюкуючы ў лагерах няма каму. Аднак не толькі ў гэтым незалежнасці Міхаіла Ронатава. Як высвятляецца, ён быў членам РСДРП і назаўсёды запаміну: партыя і тыя, хто сваёй значнай дзейнасцю знеслаў яе, не адно і тое. Гэтай вера ў лепшае і справядлівае надае ўпэўненасці не толькі самому Ронатаву, а і тым, хто трапіў пад яго ўздзеянне. Далёка нямногія з іх вырвуцца з «якоўных рукавіц», ды яны, нягледзячы ні на што, усё ж застаюцца людзьмі.

Балюча пра усё гэта чытаць, бо ведаеш, што і пасля вайны усё было зусім не так, як думаў пра гэта «дзядзька Міша». Балюча, ды на тое яна і праўда гісторыі. Праўда і ў гэтым: калі нікалі сама вера ператваралася ў сляпое вераванне. Ды і яно дапамагала! Як і ўпэўненасць Ронатава: «Ціпер трэба ўсім сіламі, усім народам Гітлера канчаць... вось што галоўнае, перша-ступеннае. А нашы, унутрысавецкія, так сназаць, сямейныя справы потым высветлім... пасля вайны. Абавязкова высветлім».

Дзюкуючы Ронатаву не падаюць духам Корзун, былы артыст філармоніі Вася Зяленіч, іншыя насельнікі «ноевага каўчэга» — так зняволеныя прызвалі звычайныя нарцэр: «Кандэй у той памят, так дзень нагадваў сапраўды ноеў каўчэг. Былі тут сем пар чыстых, сем пар нічыстых і чатырнаццаць тан... абы-якіх. Былі і законнікі-рэцыдывісты, і бытавікі, быў і пліцьдзят восьмы артыкул. Адным словам, ноўнай твары па пары». І хоць уркі роўняць усё магчымае, каб камандаваць і тут, «нічыстыя» усё ж вытрымліваюць здзені, бо ёсць сярод іх Ронатаў.

Письменнік, праўда, не замынаецца ў паказе тых, хто высланы сюды на знішчэнне. Яны заслужоўваюць яго найпершай увагі, але ж былі ў лагерах і наглядальнікі, канваіры, знаходзіліся німала вялікіх і малых «начальнікаў», якія і круцілі кола вялізнай машыны знішчэння. Пра іх таксама трэба ведаць ўсю праўду, а якая яна, гэтая праўда, няблага бачыцца на прыкладзе камандіра ўзвода аховы Ягадні. Усё ж, відаць, правільныя пісаць «Ягодні». Так сказаць, самая маленькая шрубка ў «энкавэдэўскай» механізме, на версе янога ля штурвала стаў сам Ягода. Страшная, жудасная постаць! Р. Кобец нешматслоўны, не надта імкнецца ён пранікнуць і ў псіхалогію гэтай вялікага, каб паспрабаваць высветліць, што кіравала яго дзеяннімі ў той ці іншы момант. Піша, можна сназаць, фрагментарна, але дастаткова саміх фантаў, пададзеных ледзь не з дакументальнай дакладнасцю. Вядомы Ягодка быў тым, што мог злавіць любога самага смелага бегляка з лагера. Паліўнічы-следпыт, ён і на людзей палываў: «Калі Ягодна пайшоў у тайгу за беглякамі, значыць, ён іх знойдзе, як бы далёка яны ні ўцялі. Дагоніць і... заб'е. Тан, тан! Абавязкова заб'е! Не было выпадку, каб Ягодна прывёў бегляка жывым на калону... За гэтыя асаблівыя якасці яму, непісьменнаму «чалдону», і прысвоілі званне малодшага лейтэнанта». Праўда, у лагерах пагаворвалі, што Ягодка ў тайзе звычайна забіваў першага сустрэчнага чалавекі, але «тайга-матухна маўкліва маўчала, а сам Ягодка давернічаць не збіраўся».

Нават начальнікі калоны маёр Багрын, які, не сназаць каб надта патураў зняволеным, не вельмі хавае сваю пагарду да гэтай пачвары з зорчай малодшага лейтэнанта. Сапраўды, які быў час, такія «героі» выходзілі на авансцэну вялізнага ў маштабе ўсёй краіны, трагічнага спектакля пад назвай сталіншчына.

Аповесць Р. Кобеца прывабная тым, што дае магчымасць даведацца яшчэ больш, як жылося людзям, якія па злому збегу абставін сталі «ворагамі». Апошняя кропка ў творы як быццам і не пастаўлена. На паўслове спынення расказ зана Пятуніна, не пазбаўленага таленту паэта, бо чуваць на ўвесь барак азлоблены крык дзюжурнага наглядальніка: «Адбой! І ціха мне! Каб ні гука!»

А можа, гэтая апошняя кропка якіраз і не патрэбная? Галоўнае, што Р. Кобец дазволіў зазірнуць нам у «ноеў каўчэг», бліжэй пазнаёміцца з яго пакутнікамі. Астатняе... Усім нам яшчэ доўга перагортваць старонкі лёсу гэтых і іншых людзей, загляблючы ў самую сутнасць тагачасных падзей, зноў і зноў пакутліва шунаючы адказу на пытанне, у чым вытоні і прычыны сталінізму.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Васіль МАКАРЭВІЧ

Сцяпан Гаўрусёў

З калакалушай.
Які ён, грузны човен
І цяжкі,
Якому пляць наканавана
Сушай.

У горле перасеў
Ускрык ці рык.
Сцьмеў небасхіл
Лірычнага дызайна.
Хоць нельга і сказаць,
Што мацярык
Паэзіі
Аголены дазвання.

Лёс не прыдбаў
Дзеля цябе, нябось,
Ані чыноў,
Ні званняў,
Ні рэгалій.
І толькі шчодрасць
Матчыных нябёс
Ад розных бед
Штодня аберагала.

Душою селянін
І славянін,
Не ведаўся ані з якою
Кастай.
І для вачэй
Пранізіваю сінь
Табе спаўна адшчодрала
Славянства.

Высока між турботаў
І падзей
Твае заўжды сягалі
Інтэрэсы,
Як быццам непасрэдны
Браў удзел
На форумах сусветных
І кангрэсах.

І з дня у дзень
На ўсім сваім вяку
Гарэць было душой
Наканавана.

Ты шчыраваў,
Нібы на рудніку,
Ці кавалём
Ля гулкай накавальні.

Пад крыкі перапёлкі
«Жаць-палоць»,
З неўтаймаванай рызыкай
Стокрылай,
Ты мог такую глыбу
Адкалоць,
Як айсберг,
Ад любога небасхілу.

Ты выбег не з дзяцінства,
А з вайны,
Расхрыстаны,
Упірысты
І босы.
Дасюль грымяць
Трывожныя званы
Ва ўсіх тваіх
Апаленых нябёсах.

Ішоў праз перуновы
Градабой,
Рукамі разграбаў
Манбланы прыску.
І ў кожным томе,
Высненым табой,
Багацця залатога—
Як на прыску!

Як водгулле
Ваенных катастроф,
Што нам і сягоння
Не забыты,—
У бліскотных абоймы
Цесных строф
Твае радкі патронамі
Набіты.

Я ведаю,
Што, ходзячы раллэй,
Адшукваў каскі воінскія
У дружэ.
І Муза для цябе была
Жняёй,

Як і жняя у жніўным полі—
Музай.

Ды ўсе тужай
Звужаліся кругі,
Сцінаючы душу тваю
Таксама,
Пакуль не увайшлі
У берагі
З халодным зіркам
Апраметнай ямы.

За агароджу,
Як на Калыму,
Праз вузкія і цесныя
Вароты,
Па аднаму сябры,
Па аднаму
Пльвуць і адплываюць
Незваротна.

Пакутнік веку
І адданы сын,
Ты браў у рукі і пяро
І вілы.
Прыйду не раз
Адзін я на адзін
Пагаварыць з маўкліваю
Магілай.

Нямая медзь
Заходзіцца ў журбе.
Адчай у кожным гуку,
Як і ў довадзе.
Магчыма, гэты смутак
Да цябе,
Мой дружа,
Праз пласты цяжкія
Дойдзе!..

Лязо

Прывячаю паэту Станіславу
ШУШКЕВІЧУ.

Быццам тонкі срэбны
Палазок,
Ці крывую—ў снім бляску—
Шабельку,
Беражэ ён

Гэтае лязо,
Кратае рукою
Слабою-слабенькай.

Памяць часам падштурхне
Рыўком,
І—згадаць далёкае
Надарыцца,
Як ад лыжкі тонкім
Чаранком
Спрытна шчэць касіў
На Валадарскага.

Як калісьці бацька
Навучыў,
Што спазнаўся
З царскімі засценкамі,
Лыжкі так абломак
Натачыў,—
Стала вастрыё ў ім
Ценькім-ценькае.

Тым лязом
Магла б уся турма,
Што ад жаху
Абрэстала гліцаю,
З гаспадарскай згоды
Задарма,
Як няма чаго рабіць,
Галіцца.

Пра патайнае,
Само сабой
Твар з паголенай усмешкай
Сведчылі.

Ды знайсьці і з ласкай
І з гразьбой
Не маглі ані віжы,
Ні следчыя.

Колькі ажывала з ім
Надзей,
У людзей, што ткалі,
Камінарылі!

Старонкі ўспамінаў

Эдзі АГНЯЦВЕТ

Над кнігай Анны Ахматавай

На чорнай вокладцы зала-
тым літарамі запісана Яе імя.
Вершы і проза. Як самая вы-
сокая паэзія гучаць старонкі
прозы:

«Пушкін і Неўскае ўзбярэж-
жа», «Каменны гасць» Пушкі-
на». А сціслае «Слова пра
Пушкіна» чытаеш, як трагіч-
ную і гордую паэму: «Ён пе-
рамог і час, і прастору».

Пушкін быў яе духоўным
настаўнікам.

Кожная старонка кнігі Ах-
матавай узбагачае душу. Успа-
міны пра Аляксандра Блока,
пра Міхаіла Лазінскага—вы-
датнага перакладчыка «Гамле-
та» і «Макбета» Шэкспіра,
«Боскай камедыі» Дантэ. Вы
бачыце жывое аблічча, адчу-
ваецца характар і сэрца лю-
дзей, якія былі яе верай і свя-
тыняй. Ахматава згадвае пара-
ды Лазінскага: «Калі не вы
першая перакладаеце што-не-
будзь, не чытайце работы свай-
го папярэдніка, пакуль не за-
кончыце сваёй, а то памяць
можа злосна пакпіць з вас...»

З маладосці Анна Ахматава
валодала вялікай культурай.
Яна пісала толькі аб тым,
што праходзіла праз яе душу,

было яе ўласным, асабістым.

У тым жа аднатомніку мя-
не ўразілі ўспаміны пра выдат-
нага мастака Амэдэа Мадзіль-
яні. Яны сустракаліся ў Пары-
жы ў 1910—1911 гадах.
«Быў ён далікатны, але гэта
не з'яўлялася вынікам хатняга
выхавання, а вышні яго ду-
ху». Ахматаву здзіўляла і ра-
давала неардынарнасць яго
захапленняў, яго разуменне
характара. Так, аднаго зусім не-
самавітага чалавека ён лічыў
па-сапраўднаму прыгожым «і
вельмі настойваў на гэтым. Я
ўжо тады падумала: ён, на-
пэўна, бачыць усё не так, як
мы».

Паказвае Ахматава тагачас-
ны Парыж, адносіны публікі
да паэзіі. «Вершы былі ў поў-
ным запустэчэнні, і іх куплялі
толькі дзеля вінетаў больш
ці менш вядомых мастакоў. Я
ўжо тады зразумела, што
французскі жывапіс з'еў фран-
цузскую паэзію...» Ахматава
жартавала, што яе аднагодка-
мі былі Чарлі Чаплін і Эйфе-
лева вежа.

Нашчадкам пакінуў Амэдэа
Мадзільяні малюнак «Ахмата-
ва». Жанчына нібыта прыляг-

ла на зямлю—вялікую, шма-
пакутную. Прислухоўваецца
да розных галасоў і гукаў, за-
думалася аб жыцці і сабе...

Праз пяцьдзесят гадоў Паэт
Анна Ахматава напіша верш
«Родная зямля».

А кладамся ў ле і становімся ёю,
Ад таго я называем так
свабодна —
сваёю.

У юнацтве, бываючы за мя-
жою, Ахматава нагледзелася
на чужыя землі. У 1922 г. яна
горда гаворыць: «Не з тымі я,
хто край пакінуў. ...Ім песня
я сваіх не дам».

Яна заўсёды заставалася
вернай зямлі сваіх продкаў,
заўсёды пісала з вялікай літа-
ры святае слова Радзіма.

Успрымаю лірыку Ахмата-
вай, як музыку Чайкоўскага,
Глінкі, Рахманінава. А кніга
«Вечер вайны». Хіба не чу-
ецца ў ёй мужнасць Сёмай
сімфоніі Шостакавіча?

Яе глыбокая філасофская
лірыка, яе драматычныя гра-
мадзянскія вершы і, прасяк-
нутыя жаночай мудрасцю,
вершы аб каханні — вызнача-
юцца праўдай думкі і пачуц-
ця, лаканізмам, пушкінскай

яснасцю.

Заканамерна тое, што ліры-
ка кахання належыць па пер-
шаму праву маладым. А па-
чытайце «Паўночныя вершы»
(сем вершаў) Анны Ахмата-
вай. Яны былі створаны ў
1963—1965 гадах. І вас ура-
зіць маладое адчуванне жыц-
ця, любові. Любоў з вялікай
літары, а не дробныя пачуцці,
была неабходнасцю яе душы,
яе паэзіі.

Згадаю дні Айчынай вай-
ны, калі з вуснаў самой Ахма-
тавай пачула яе вершы.

...Невялікая зала на Перша-
майскай вуліцы Ташкента. Там
знаходзіўся Саюз пісьменнікаў
Узбекістана.

Пачатак 1942 года. Яна, вы-
сокая, велічная, у чорнай су-
кенцы. У строгіх, ясных вачах
— прытоены боль. Я чытала аб
тым, што я называюць кара-
левай, царыцай. Пэўна, гэта
было звязана з яе гордай па-
ставай. Але «каралеўскага»
халаду не было ў яе позірку!
Было адчуванне чалавечай год-
насці ва ўсім абліччы.

Анна Андрэеўна абaperлася
адной рукою аб раэль і пачала
свой вечар словамі:

Но я прадупреждаю вас,
Что я живу в последний раз.

А потым, нібы з блакаднага
Ленінграда, гучыць яе голас —
Жанчыны, Маці, абаронцы род-
най зямлі. Гучаць радкі, напіса-
ны там, дзе яна шыла мяшкі
для пяску. Гэтымі мяшкамі аб-
кладваліся барыкады і помнікі
на плошчах.

Ахматава чытае, і адчуваецца,
што душою яна ў суровым бла-
кадным Ленінградзе, які будзе
выратаваны для дзяцей і ўну-
каў! Як з жывым чалавекам,
размаўляе паэт з статуяй
«Ноч», называе яе дачушкай.

Як мы цябе накрывалі
Свежай садовай зямлёй.

Верш «Мужнасць» абляцеў
франты Айчынай вайны.

Слухаючы голас Ахматавай, я
горна думала пра сваю Бела-
русь, пра Мінск, які на маіх
вачах ператварыўся ў руіны...
Верш «Клятва», прачытаны на
вечары паэтэсай, я спачатку
пераклала для сябе, па душэў-
най неабходнасці.

І таа, што будзе
развітвацца з мілым, —
Хай боль свой у сілу
яна пераплавіць.

Мы дзецям клянёмся,
Клянёмся магілам,
Што нас на калені ніхто
не паставіць!

У Ташкент былі эвакуіраваны
шпіталі з раненымі. Пасля цяж-
кіх аперацый, знясіленыя, маў-
клівыя, яны прымалі паэтычнае
слова, як лепшыя лекі.

Анна Андрэеўна прыходзіла
у палаты да «няхітрых хлоп-
чыкаў», які яна называла іх.
Помніла, як прымалі яе: «Сяст-
рыца прыходзіла, песню рас-
казвала...» Сапраўды, яе голас,
яе вершы гучалі, як песня. І,
пэўна, параненыя ўспаміналі
сваё дзяцінства і сляняк-казач-
ніц з іх напеўнымі, груднымі
галасамі. Таму так дакладна
аданілі народнасць яе паэзіі.
Пазней, у вершы «Перамож-
цам», яна сжажа:

Ванькі, Ваські, Адэшкі,
Грышкі, —
Унукі, браточки, сыны!

Не вельмі схільная да слёз,
я плачу над кнігай Анны Ахма-
тавай, калі чытаю верш пра
маленькіх піцёрскіх сірот:

Прынясі ж мне хоць
жменечку чыстай,
Нашай неўскай сподзёнай
вады.

І з галоўкі твай валацкай
Я крывава змыю сляды.

У 1942 г. у Саюзе пісьменні-
каў Узбекістана збіраліся ад-
значаць Міжнародны жаночы
дзень. На маю долю выпала
важнае даручэнне — запрасіць
на вечар Анну Андрэеўну. Яна
жыла на вуліцы Жукоўскай.

Ішла я ў той дом з душэўным
хвалеваннем. Там жылі ў той
час А. Талстой, А. Ахматава,
М. Пагодзін, К. Чукоўскі, Б.
Лаўрэнэў. Ішла, перажывала:
«А што, калі яна хварэе ці за-
нята?»

Анна Андрэеўна адчыніла мне
дзверы, запрасіла ў дом.
Сур'ёзна выслухала маю
просьбу і сказала: «Я прый-
ду».

Узрадавалася я незвычайна
і тут на хвэла пабегчы. Але
Анна Андрэеўна сказала: «Па-
чакайце хвіліну. Вып'ем на-
ва!» Яна паклікала сваю слаб-
роўку, якая, відаць, даламага-
ла па гаспадарцы. Таа паставі-
ла на стол па кубачку гарачай
кавы, вельмі ўсмехнулася: «Не
саромцеся, частуйцеся!» (Пасля
хатняга «чаю» — кіпеню без
заваркі — кава здавалася на-
піткам багоў).

Анна Андрэеўна спытала, дзе
я жыла да вайны. Яна пацім-

Асцярога бліскаўку
На дзень
Мякішам прыклеивала
Пад нарамі.

А калі у самы трудны
Час
Дыскавалі беды,
Быццам дыскамі,
Выручала і пасля
Не раз
Недзе ля Дудзінікі
І ля Дыксана.

У шалёным гуле
Быстрака,
Што ў прадонне пацягнуў
Раптоўна,
Ад дзябелых лямак
Рукзака
Вызваліла лёгка,
Паратоўнае.

Можа,
Прытамілася рука,
Ці зняверылася,
Ушчэнт скрамсанае,—
У адчай немага рыўка
Мільганула раз
Ля горла самага.

Па Сібіры
З ім яно ішло,
Ледеў не дабіралася
Да полюса.
Покуль на няма што
Ні сышло,
Зрэзалася, ценькае,
Да воласа.

У задымленай
Густой музе
Тыя годы з ссылкамі
І кратамі...
Не здае ляза ён
У музей,
Успаміны ім
Ля сэрца кратае.

Родам з Кастрычніка

Шмат гавораць пра чалавека згадкі іншых людзей, што добра ведалі яго, неаднойчы сутыкаліся з ім на розных жыццёвых і творчых пуцінах. Канечне, у такіх згадках часам прысутнічае і пэўны глянц, але ўсё ж калі добры дзеятак людзей аднадушны ў сваіх ацэнках — сумнення быць не можа: чалавек гэты ў паўсядзённым жыцці менавіта такім і быў.

Кніжка «Успаміны пра Ілью Гурскага», выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура», яшчэ ў 1985 годзе, якраз і сведчыць аб аднадушнасці. Ужо самі назвы мемуараў гавораць, як кажуць, за сябе: «Салдат рэвалюцыі», «Наша сумленне», «Рысы высякароднасці», «Чалавек справядлівай даброты», «Камуніст», «Чалавечнасць»... Напісалі іх М. Аляксееў, А. Астрэйка, М. Калачынскі, М. Лужанін, П. Панчанка, П. Прануза...

Якім чалавекам быў І. Гурскі, пераканаўча сведчыць, скажам, такі выпадак, які прыводзіць у сваіх згадках «З верай і шчырасцю» Васіль Вітка. Калі М. Лынькоў на першым пасляваенным пленуме праўлення СП БССР раскрытыкаваў аповесць І. Гурскага «Лясныя салдаты», аўтар яе «і перажываў, і панутаваў, і злаваўся». Але не затаіў крыўды. І сам паказаў выдатны прыклад сваіх адносін да крытыкі. Будучы рэдактарам «Беларусі», ён надрукаваў не інфармацыю і не пераказ матэрыялаў пленума, што болей адпавядала б профілю «тонкага» ілюстраванага часопіса, ён надрукаваў даклад Лынькова. Гэта быў пры-

клад і ўрок усім нам. Уласна кажучы, гэта былі два ўрокі, якія далі нам нашы старэйшыя таварышы.

І Гурскі з тых пісьменнікаў, хто з гонарам пра сябе мог сказаць: «Я — родам з Кастрычніка». Семнаццацігадовым юнаком ён становіцца рабочым славутага Абухаўскага завода, яшчэ ў 1919 годзе звязвае лёс з партыяй Леніна. Удзельнічае ў баях супраць беларудзейцаў у грамадзянскую, пад Растовам-на-Доне пры разгроме дзянінінцаў быў цяжка паранены.

Там, у гадах рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, і вытні творчасці І. Гурскага. Пачаўшы літаратурную дзейнасць як драматург, ён у п'есах «Новым шляхам», «Дрыгва», «Качагары», «Бальшавіцкая вясна» і іншых імкнуўся раскрыць імклівы наступ новых, мірных будніх паказаў, які ў стваральнай працы гартуецца чалавек заўтрашняга дня.

Пазней І. Гурскі «пераходзіць» у прозу. І тут яго ўвагу прыцягвае найперш рэвалюцыйная і ваенна-патрыятычная тэма. Піша ён пра тое, што найбольш блізка, што добра ведае, раскажваць пра што лічыць сваім пісьменніцкім, грамадзянскім і партыйным абавязкам.

Канечне, можна сказаць, што ў рамана-хроніцы «Вецер вёну», аповесці «Чужы хлеб» І. Гурскага ёсць нямаля таго, што не вытрымлівае крытыкі з пазіцыі сённяшняга дня, не вяртацца з нашымі ацэнкамі некаторых падзей, звязаных са станаўленнем беларускай савецкай дзяржаўнасці. Вось

Выступае П. Прыходзька.

што сказаў адносна гэтага К. Кірэенка ва ўспамінах «Чалавек-камуніст, грамадзянін»: «Хто-ніхто з дамарошчаных «эстэтаў» прывык павярхоўна разважаць пра таленты «чыстыя» і «нячыстыя». Такі «эстэт» не можа зразумець, што поспехі і ўдачы літаратуры заўсёды абавязаны не толькі навунасці такіх ці гэтых талентаў, а яшчэ (!) навунасці ў літаратурным жыцці выверанага і чуйнага, цвёрдага і стойкага, шчырага і патрабавальнага грамадзянскага сумлення. Ілья Гурскі быў адным з тых, хто з'яўляецца носьбітам такога сумлення».

У 1935—1941 гадах І. Гурскі рэдагаваў газету «Літаратура і мастацтва», у гады вайны — газету «За Савецкую Беларусь» і сатырычны часопіс «Партызанская дубінка», а з 1944-га па 1960-ы, да выхаду на пенсію, быў галоўным рэдактарам часопіса «Беларусь». Многія з пісьменнікаў, хто тады толькі ўваходзіў у літаратуру, адчулі на сабе яго клопатна-патрабавальную ўвагу і падтрымку.

Сёлетняй вясной І. Гурскаму споўнілася 6 дзесяцігоддзя. Літаратурны вечар, прысвечаны гэтай гадавіне, адбыўся на рэдакцыі для пісьменніка Уздзеншчыне. У Нёманскім сельскім Доме культуры сабраліся прадстаўнікі грамадскасці, каб ушанаваць памяць земляка. Слова пра жыццёвы і творчы шлях І. Гурскага сказала сакратар Уздзенскага райкома партыі В. Г. Папова. Пра сустрэчы з Іллёй Данілавічам нагадалі А. Махнач, П. Прыходзька, В. Шырко. Прывабны воблік І. Гурскага паўстаў з успамінаў удавы пісьменніка М. Гурскай, яго сына донгара фізіка-тэхнічных навук Л. Гурскага, плямёніка В. Гурскага. Вучні мясцовай школы, якая носіць імя пісьменніка, прачыталі вершы, прысвечаныя іх земляку.

Госці наведвалі Уздзенскі літаратурна-краязнаўчы музей, адзін з куткоў якога раскажвае пра жыццё і творчасць І. Гурскага.

А. КАРПОВІЧ.

МУЗЕЙ НА УЗДЗЕНШЧЫНЕ

Дзесяць гадоў назад памёр чалавек вялікай душы і нялёгкага лёсу Аляксей Пальчэўскі. Памяць пра яго жыве. Вышэй за друку двухтомнік яго выбранага твораў, адна з вуліц у гарадскім пасёлку Узда носіць яго імя. Напярэдадні першаймайскіх свят у вёсцы Стальбоўшчына, што на Уздзеншчыне, расчыніў свае дзверы школьны літаратурны музей А. Пальчэўскага.

На ўрачыстасці прыехалі з Мінска прадстаўнікі СП БССР, родныя і блізкія А. Пальчэўскага. Сярод іх — удава пісьменніка Т. Цулукідзе, народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль, сакратар праўлення СП БССР

А. Жук, Г. Далідовіч, супрацоўніца Аб'яднання дзяржаўных літаратурных музеяў Л. Лабада і іншыя.

Гасцей віталі вучні і настаўнікі Стальбоўшчынскай васьмігодкі, кіраўнікі Уздзенскага раёна, Нёманскага сельсавета, мясцовага калгаса.

Добрае слова пра А. Пальчэўскага сказала дырэктар школы Л. Рамановіч. Яна цёпла падзякавала Т. Цулукідзе, якая перадала ў музей шматлікія экспанаты, кнігі з бібліятэкі А. Пальчэўскага, яго здымкі.

М. МІХНОУСКІ.

На адкрыцці музея выступае Я. Брыль.

нела ў твары, калі я раскажала, як 24-га і 25-га чэрвеня 1941 шугалі языкі полымя з вонкаў мінскіх дамоў. І як потым мы з мамай ехалі ў цялушцы пад няспынным абстралам фашысцкіх бамбардзіроўшчыкаў...

Ахматава, журботная, слухала. Паўна, бачыла свой Ленінград, сваіх загінуўшых сяброў. А потым быў «жаночы» вечар. Яна чытала свае мужныя вершы пра вайну, чытала і лірыку, такую блізкую жаночай душы.

Я спыталася ў зязюлі, Колькі год я праживу... Хіба гэтыя радкі не ідуць ад народнай жаночай песні?

Ахматава ўся ператварылася ў слых, калі выступала выдатная ўкраінская артыстка Наталія Ужвій. Гучалі вершы Лесі Украінкі, Паўла Тычыны, Франтавія вершы, Анна Андрэеўна, здавалася, лавіла кожнае слова. Можа, думала пра ўкраінскую зямлю, дзе ў пасёлку Вялікі Фантан, пад Адэсай, яна нарадзілася і расла з бацькоўскім прозвішчам Гарэна...

Гэта быў незабыўны вечар. Усе доўга не разыходзіліся. Я падыйшла да Ахматавай са словамі гарачай удзячнасці. Анна Андрэеўна стала побач з вядомым перакладчыкам Вільгельмам Левікам. Яна перабіра ла пальцамі светлыя пацёркі на цёмнай сукенцы. Неяк асабліва цёпла глянула на мяне і сказала: «Лірычна. Добра». І тут жа звярнулася да Левіка: «Пранікінёная мова беларуска!» А чытала я на вечары верш «Ой, ляцелі гусі»... Пра Беларусь. Пра вайну.

У Ташкенце Ахматава напісала «Эпілог» — трэцюю частку «Паэмы без героя». Характэрнымі з'яўляюцца словы паэта: «Я прысвячаю гэтую паэму памяці першых слухачоў — маіх сяброў і суграмадзян, загінуўшых у Ленінградзе ў час асады. Іх галасы я чую і ўспамінаю іх, калі чытаю паэму ўголос, і гэты таемны хор стаў для мяне назаўсёды апраўданнем гэтай рэчы».

Перачытваю яе вершы, створаныя ў Сярэдняй Азіі, і нанова адчуваю тое, што жыве ў маёй душы да сённяшніх дзён: удзячнасць да лёндзей, да зямлі, якая дала нам прытулак. У выдатным цыкле вершаў

«Месяц у зеніце» Анна Ахматава з палымнянай сілай пытае:

Хто мне пасмее сказаць, што тут я на чужыне?

23 жніўня 1942 года Якуб Колас пісаў М. Ц. Лынькову ў Маскву: «Учора выступаў па радыё — была беларуская перадача ў Ташкенце. Арудавалі з Эдзіяй. Яна была разам і дыктаршай. Я чытаў верш пра бацьку Міная».

Назаўтра пасля перадачы ўбачыла я на адной з ташкенцкіх вуліц А. Ахматаву. Яна першая падыйшла і сказала: «Добрая была беларуская перадача па радыё. Вершы Якуба Коласа — гэта чысціня, народнасць».

І ўспамінаецца май 1944 года. Амаль кожны дзень прыносіў радасную, выпакутаўную навіну: нашы байцы, крок за крокам, ачышчалі родную савецкую зямлю ад гітлераўскіх захопнікаў.

Упершыню толькі ўвесну 1944 я заўважыла, як тут цвітуць цюльпаны. І вось на Першамайскай вуліцы з'явілася Анна Андрэеўна Ахматава. Была яна ў белай сукенцы. І быццам не ішла, а ляцела. На хвілінку затрымалася каля таполі і сказала мне: «Лячу ў Ленінград, атрымліваць медаль «За абарону Ленінграда». Яна была шчаслівая, маладая, святочная!»

Ахматава ляцела ў Ленінград праз Маскву. У вершы «З самалёта» (май, 1944), яна пісала:

Я на Радзіму
Нібы ў першы раз глядзела.
Я знала: гэта ўсё маё —
Душа мая і цела.

Анна Андрэеўна назаўсёды вярталася ў Ленінград. Тут яна піша строгія, мужныя вер-

шы аб аднаўленні любімага горада.

Была і трагедыя, якую перажыла Ахматава ў сувязі з арыштам і ссылай яе адзінага сына Льва Гумілёва ў час культуры асобы.

Пройдуць доўгія гады, і толькі ў 1987 г., у трэцім нумары часопіса «Октябрь» з'явіцца твор балочнай памяці — «Рэквіем», напісаны ў 1935 — 1940 гг. (На беларускую мову пераклала Гл. «ЛіМ», Раіса Баравікова. Гл. «ЛіМ», 30.1X.88).

У свой час Ахматава выдатна пераклала вершы Уладзіміра Дубоўкі «Палыцы жоўтых кляновых лістоў» і «Думкі лятуць», вершы Максіма Лужаніна «Новы горад», «Вярблюджы караван», «Вечнае жыццё». А мне падарыла (нягледзячы на дыстанцыю ў паэзіі!) пераклад верша «Узбекскае неба», надрукаваны ў ленінградскім часопісе «Звезда» № 4, 1946.

У зеніце свайго майстэрства і народнага прызнання Анна Ахматава выступала ў маі 1946 г. у Маскве — у Калоннай зале, у Політэхнічным музеі, апублікавала новыя вершы, прысвечаныя подзвігу абаронцаў Ленінграда.

Ці магла яна думаць, што 14 жніўня 1946 г. з'явіцца афіцыйная разгромная пастанова ЦК ВКП(б) аб часопісах «Звезда» і «Ленінград»? Не хочацца паўтараць тую ляянку, якая прагучала ў тым «дакуменце»! Міхаіл Зошчанка і Анна Ахматава былі абвешчаныя прававеднікамі «гнілой безыдэйнасці», пошласці, апалітычнасці, разлічаных на тое, каб дэзарыентаваць нашу моладзь і атруціць яе свядомасць». Ахматава абвінавачвалася ў песімізме, у супэльным

смутку па мінулым, гаварылася, што яе вершы «нельга цярэць у савецкай літаратуры».

В. Каверын, успамінаючы той жорсткі час, піша пра Анну Ахматаву: «...творчасць яе, якая заняла сваё месца ў сусветнай паэзіі, была вызначана адным выразным словам «хлам».

Пасля даклада Жданова, які выступіў перад ленінградскім партактывам «для тлумачэння» пастанова, — М. Зошчанка і А. Ахматава былі выключаны з Саюза пісьменнікаў. Іх не друкавалі, пазбавілі нават прадуктовых картак. А як было жыць? Ленінградцы ўспамінаюць, што з Аннай Андрэеўнай дзялілася сваім хлебам Вольга Бергольц, а выдатны пісьменнік-сатырык Міхаіл Зошчанка зарабляў хлебны паёк у шавецкай майстэрні.

Праз пэўны час, дзякуючы намаганням сяброў, Ахматавай і Зошчанку пачалі заказваць літаратурныя пераклады.

Пастанова ад 14 жніўня выклікала зацікаўленую кампанію супраць многіх пісьменнікаў — і сталых, і маладых. Яна моцна занянула і аўтара гэтых радкоў.

У снежні 1945 газета «Літаратура і мастацтва» надрукавала мой пераклад ваенных вершаў Анны Ахматавай «Нягва» і «Першы дальнабойны ў Ленінградзе». Ці трэба гаварыць аб іх глыбока грамадзянскай сутнасці? Але выйшла жывеньская пастанова — і тут пачалося! Мне адрэза прыпомнілі і мае пераклады, і тры лірычныя вершы, апублікаваныя перад гэтым у «Полымі» (1946). І верш «Вялікі» («ЛіМ», 1945). У друку і на пісьменніцкіх сходках сцвярджалі: «Агніцвет падпявае Ахматавай, безыдэйна паэзія якой наскрозь праніза на духам песімізму і упадніцтва». А на самай справе гэта былі трохі наўныя, з жартуўнымі інтанацыямі вершы. Ішла я на карговы «выхаваўчы» сход, і сэрцеў мяне Іван

Мележ. Супакойваў, як мог. І сёння помню яго добрыя, спагладзівыя вочы.

Што было рабіць? Звярнулася за парадай да Якуба Коласа, які і ў вайну, у самыя цяжкія хвіліны, падтрымліваў мяне і мудрым словам, і справай. Цяпер Канстанцін Міхайлавіч параіў мне напісаць ліст першаму сакратару ЦК КП(б) Беларусі П. К. Панамарэнку.

Паслала карткі ліст. Праз некалькі дзён у газетях ужо не было водгукна на маю «ахматаўшчыну». І сходы спыніліся...

...Жыццё Анны Ахматавай, вялікага Паэта нашага часу, было складаным, драматычным і гераічным. У цяжкія для яе лёсу гады яна не спыняла работы, не маўчала. У прадмове да кнігі «Стихотворения» (1961) Ахматава пісала: «Чытач гэтай кнігі убачыць, што я не пераставала пісаць вершы».

Здавалася, сам час адмяніў памылковую, несправядлівую пастанову. Але не толькі час! Гэта вырашыла Палітбюро ЦК КПСС. Перамагае жыватворны дух абнаўлення, дух новага мыслення.

На геаграфічнай карце Яе жыцця дзівосным чынам пераклікаюцца пасёлак Вялікі Фантан пад Адэсай, месца нараджэння, і Фантанны Дом у Ленінградзе, дзе Анна Андрэеўна жыла болей за трыццаць гадоў — з 1922 г.

Там, «Пад дахам Фантаннага Дома», напісаны многія непаўторныя вершы, шэдэўры рускай савецкай паэзіі.

Там, на Фантанцы, у старадаўнім Шарамецьёўскім палацы, ствараецца Музей Анны Ахматавай.

Я зноў усё на свеце раздару і гэтага яшчэ мне будзе мала.

«БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ ТЭАТР: СТАН, ПРАБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТЫВЫ»

Такім быў парадан дня чарговага пленума праўлення Саюза тэатральных дзеячаў БССР, які адбыўся 15 мая.

З дандадзіма ім выступіў сакратар праўлення СТД драматург А. Дудару. Прамоўца закрануў найбольш вострыя праблемы сучаснага тэатральнага працэсу рэспублікі, засяродзіўшыся на творчасці трох беларускіх нацыянальных тэатраў — акадэмічных імя Янкі Купалы і Якуба Коласа і тэатра юнага глядача. А. Дудару падрабязна спыніўся на рэпертуарнай палітыцы сцэнічных калектываў, на няпростых узаемаадносінах паміж драматургамі, рэжысёрамі і актэрамі. У дакладзе гаварылася таксама аб становішчы беларускай мовы — не толькі на сцэне, але і ў рэспубліцы ў цэлым.

Выступленне намесніка міністра культуры БССР У. Рылаткі было прысвечана абгрунтаванню асноўных палажэнняў «Праграмы развіцця тэатральнай культуры ў Беларусі» (праект надрукаваны ў «Ліме» 5 мая г. г.).

У спрэчках выступілі больш за 20 чалавек. Сярод іх — дырэктары тэатраў І. Вашкевіч і Г. Асцяцінскі, артысты У. Макараў, Ф. Шмакаў, М. Захарэвіч, П. Ламан, Р. Янкоўскі, Н. Пісарова, рэжысёры Б. Луцэнка і В. Раёўскі, мастацтвазнаўцы Т. Гаробчанка, В. Ракіцкі, А. Сабалеўскі і іншыя.

Прамоўцы аналізавалі сучасную тэатральную сітуацыю, адзначалі невысокі мастацкі ўзровень многіх спектакляў і п'ес, звярталі ўвагу на чысціню мовы, якая гучыць са сцэны вядучых тэатраў, абмяркоўвалі мэтазгоднасць адкрыцця новых калектываў і беларуснамоўных груп. Былі ўнесены канкрэтныя прапановы па выпраўленні становішча.

Пленум выказаўся за наданне беларускай мове статусу дзяржаўнай мовы БССР, а таксама за скліканне аб'яднанага пленума праўленняў творчых саюзаў рэспублікі.

У рабоце пленума прынялі ўдзел міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч і намеснік загадчыка ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ З. К. Прыгодзіч.

Своеасаблівым працягам пленума стаў «круглы стол», арганізаваны 16 мая камісіяй па актэрскай творчасці СТД. Рэжысёр Б. Луцэнка вынес на абмеркаванне пытанне, якое закраналася і на пленуме, — аб стварэнні ў рэспубліцы школы-інтэрната з тэатральным ухілам, якая б падпарадкоўвалася Міністэрству культуры БССР і прававала паводле спецыяльнай праграмы. На «круглым stole» абмяркоўваліся варыянты існавання такой школы, рэальныя магчымасці яе стварэння ў бліжэйшы час, накірункі дзейнасці. Прысутныя пагадзіліся на тым, што школы з адным-двума «тэатральнымі» класамі, якія існуюць сёння ў невялікай колькасці, а таксама дзіцячы эстэтычны цэнтр (у ім займаюцца толькі мінчане) — не вырашаць праблем тэатральнай адукацыі ў рэспубліцы.

НАШ КАР.

ЗАПРАШАЕ СВАТА КНІГІ

Заўтра, 20 мая, у 11 гадзін у Мінску на плошчы Якуба Коласа (ля філармоніі) пачнецца святочны кніжны кірмаш, арганізаваны выдавецтвам «Мастацкая літаратура» і Мінскім аблкінігагандлем.

Штогод выдавецтва выпускае каля 170 назваў кніг тыражом звыш 9 мільёнаў экзэмпляраў. Гэта — арыгінальныя выданні і перавыданні твораў беларускіх пісьменнікаў; зборы твораў і выбраныя творы прозы, паэзіі, драматургіі; кнігі па літаратуразнаўстве і крытыцы; перакладныя выданні твораў мастацкай літаратуры вядомых пісьменнікаў народаў ССР і замежных краін. Кнігі «Мастацкая літаратура» неаднаразова адзначаліся на самых розных выстаўках і конкурсах у ліку лепшых кніг, вышуканых у СССР. Да іх праўляюць вялікую цікавасць замежныя кнігагандлёвыя фірмы.

На кірмашы чытачы змогуць не толькі набыць кнігі, але і парупіцца аб папаўненні сваёй бібліятэкі будучымі выданнямі: там можна будзе зрабіць папярэдні заказ на кнігі выдавецтва «Мастацкая літаратура» 1990 года. Прыхільнікі творчасці М. Зарэцкага, А. Асіпенкі, А. Пысіна змогуць аформіць падпіску на зборы іх твораў. Абудуцца сустрэчы з паэтамі і празаікамі розных пакаленняў, работнікамі выдавецтва, арганізатарамі кніжнага гандлю. У свецкіх кнігах прымуць удзел папулярныя рок-гурты і барды, якія выконваюць свае творы на родчай мове.

В. ШЫХАНЦОУ.

ЧАЛАВЕК, які спрабуе зразумець сутнасць мастацкай з'явы, асабліва сучаснай, новай, стаіць на думку саміх стваральнікаў, на мяжу нейкага табу. Звычайна на галаву такіх даследчыкаў «самазабойцаў», пасля іхніх крытычных экскурсаў, абрыняваюцца гнеўныя тырады, тыпу: «Крытыкаваць заўжды лягчэй, паспрабавалі б самі стварыць...» і да т. п.

Аднак дыялентыка жыцця такая, што поруч з творцамі-мастанамі існуе і публіка — удумлівая і крытычная. Абедзве гэтыя групы, падняныя ніваю мастацкай творчасці, спрачаюцца пра сутнасць мастацтва, ламаючы коп'і, спрабуючы знайсці ісціну. І гэта плённа, калі спрачальнікі — вышэй за дробязныя крыўды, падазраючы ў карпаратыўнасці і звыдзенне рахункаў з сапернікамі.

Трапіна накіонт гэтага сказаў кампазітар С. Сланіскі ў часопісе «Советская музыка» («Рэдакцыйныя гутаркі», № 10 за 1987 г.): «Многім з нас (і мне ў тым ліку) усё жыццё даводзілася слухаць крытыку — слушную і несправядлівую, — спрачацца, ды не скардзіцца начальству. У некаторых жа кампазітараў і музыкантаў уяўна ўсканіліся ганебны звычкі: у адказ на прафесійную крытыку пісаць кляўзы ў вышэйшыя інстанцыі... Нясціплае жаданне «насільным быць» падаецца як асабліва пільнасць, клопат пра грамадскі інтарэс... Я стаўлюся да працы крытыкаў з павагай і з разуменнем усіх цяжкасцей. Абавязкова трэба сумленна крытыкаваць тое, што вам не падабаецца. Патрэбна... вялікая смеласць, каб пісаць так, як адчуваеш і думаеш. Хай цябе будучыя папракаць у акадэмізме ці, наадварот, у левізме, у чым заўгодна!»

Што ж, пашукайма ісціну...

Пра оперу У. Солтана «Дзікае паляванне караля Стаха» загаварылі даўно (праца над спектаклем доўжылася каля двух гадоў). Цікаваць да гэтай падзеі тлумачылася тым, што чакалі новай нацыянальнай сучаснай оперы, чакалі і музычна-драматургічнага ўвасаблення вядомага твора У. Караткевіча, назва якога дала і назву оперы. І вось — прэм'ера. Падзяляюся некаторымі ўражаннямі і меркаваннямі, не прэтэндуючы на вычарпальны аналіз оперы (гэта зробіць аўтары навуковых прац на падставе глыбокага і ўсебаковага яе вывучэння).

Цяжкаць размовы пра оперу «Дзікае паляванне...» зразумела. Тут можна кінуцца ў крайнасць, засяродзіўшыся на параўноўванні лібрэта з апевесцю Караткевіча. Ды і пры «залатой» меры ўвагі да сюжэта доля лібрэтыстаў, якія ствара-

нага беларускага караля Стаха, які, ужо канаючы, паслаў працілен роду забойцы, прарочы яго пагібель. Стах, паводле народнай легенды, ператварыўся ў сімвал вечнай помсты — у завадатая балотнага дзікага палявання, якое паслядоўна забірае жыцці нашчадкаў роду Яноўскіх, чарговай і апошняй ахвярай якога павінна стаць Надзея. Пра усё гэта даведваецца Андрэй Беларэцкі — вучоны-фалькларыст, які апінуўся ў Балотных Ялінах, збіраючы народныя песні, паданні. Пазнаёміўшыся з Надзеяй, з яе апенуном Дубатоўкам, са студэнтам Свеціловічам, герой спрабуе развязаць вузел тутэйшых загадак. Гэта ледзь не каштуе Беларэцкаму жыцця.

В. Скоробагатаў) і ў вобразе, пры усёй яго схематычнасці, студэнта Свеціловіча (І. Шупеніч).

Панаванне гэтых сэнсавых ліній у оперы падкрэсліваецца самім кампазітарам. Менавіта названым персанажам належаць разгорнутыя вакальныя нумары. Кампазітар надзяляе іх і аркестравымі лейтэмамі і лейтэнтанацыямі. Летуценная, грацыёзная лейтэма Надзеі — вальс, поўны безабароннасці і трапятлівасці. У оперы гучаць лейтэнтанацыі беларускай шляхты на аснове тэмы хору

да яго, бо на сцэне прысутнічае пяць персанажаў: Беларэцкі, Свеціловіч, апыкунскі саветры з Дубатоўкам на чале.

Было б памылкаю прапрацаваць пралікамі аднаго кампазітара. Само лібрэта ўносіць у спектакль пэўны схематызм. Для аргументацыі гэтай думкі звернемся да асобных момантаў апевесці. Які там, скажам, вобраз Надзеі?

Напачатку перад намі запалоханая, амаль знявечаная прыгнётам страху істота, вартая жалю. Але ў сцэне балю гэта ўжо беларуская шляхцічка старажытнага роду, апра-

На музычнай сцэне

Гэты недасяжны свет Караткевіча

«Дзікае паляванне караля Стаха» ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР

Завітаўшы ў госці да Дубатоўка, Беларэцкі ўпэўніваецца ў тым, што гаспадар дома і ёсць завадатар і імітатар дзікага палявання, апантаны жаданнем знішчыць род Яноўскіх, каб заваладаць яго багаццем. Беларэцкаму пагражае смерць. Аднак чорных задум і злачынстваў не можа стываць беларуская зямля і зацягвае Стаха-Дубатоўка ў сваю багню. Магутнасць і дасканаласць прыроды здзяйсняюць справядлівы суд.

Гэта, як зразумець дасведчаны чытач, не пераказ Караткевічавага твора, а інтэрпрэтацыя сюжэта оперы, зробленая аўтарам нататак, які пазнаёміўся з прэм'ерным спектаклем і не раз перачытаў апевесць. Падкрэсліваю гэта, бо анатацыі да оперы, кароткага зместу яе дзеяў глядач у праграмаках не ўбачыў. Стваральнікі пастаноўкі пагадзіліся на гэта (і гаварылі на пасяджэнні за «круглым stoleм» у ДАВТе 16.IV.89 г.), маючы на мэце ўзбагаціць глядача магчымасцю як мага больш пра оперу дадумаць самому. Асмелюся дапусціць, што прапанаванае мною прачытанне зместу оперы, пры усёй яго схематычнасці і лакалізме, можа падацца сюжэтна больш ясным за змест самога спектакля — для слухача не-

«Добры вечар...» з 1 дзеі; лейтэнтанацыі прадчування чагосьці жудаснага як вестуны з'яўлення Дубатоўка.

Значны сімвалічны вобраз дзікага палявання, які на працягу амаль усяго спектакля падаецца як музычна-светлавая персаніфікацыя і набывае зрокавыя і досыць рэалістычныя рысы людзей з конскімі маскамі толькі ў фінале. Сама лейтэма — аркестравая карціна шалёнай скачкі, што нібы змятае ўсё на сваім шляху, са шчыльным па-вагне-раўску гучаннем медных у сваёй кульмінацыі, з аглушальным выбухам ударных — стук капытоў вольных коней, з таямнічай імітацыяй паклікаў далскага паляўнічага рогу.

Яшчэ адну лінію оперы можна ўмоўна вызначыць як народную: гэта музычная персаніфікацыя беларускага народа — хор «Ой, ляцелі гусі...» і разгорнуты вакальны нумар — песня селяніна Рыгора (Я. Пятроў, М. Рысаў) з II дзеі.

У музычнай вобразнасці спектакля відавочны прыярытэт аркестра — ён для У. Солтана, бадай, больш «паслухмяны інструмент», чым чалавечы голас. Аркестравыя нумары пі-

нутая ў старадаўні ўбор, якая адчула колішнюю ўпэўненасць продкаў: «Твар яе, да таго засяроджаны і няпэўны, стаў раптам простым і вельмі мілым. Вочы заіскрыліся, ніжняя губка трохі выдалася наперад... «Вось я, — як быццам назала яе душа праз вочы, вялікія, чорныя і бліскучыя...» — вось яна я. Вы думалі, што мяне няма, а я тут, а я тут. Хоць у адзін гэты кароткі вечар я паказалася вам, і вы здзівіліся. Вы лічылі мяне нежывой, бледнай, бясжывой, як парастак вяргіны ў падполле, але вы вынеслі мяне на свет... Бачыце, і жывая зялёная з'явілася ў маёй сцяблене...» — піша Караткевіч. Пазней у размове Надзеі і Беларэцкага паўстае яшчэ адна Надзеяка — з «высакроднасцю і прыгажосцю душы».

А ў оперы — адна і тая ж Яноўская, з той розніцай, што сяды-тады яна танцуе. Шкада, што не рэалізаваліся тут актэрска-патэнтныя спевакоў. Бо мы ж ведаем сцэнічныя магчымасці, напрыклад, Н. Кастэнікі: яны багатыя і дзейныя пры ўвасабленні любой ролі.

Тое ж адчуваеш, угледзеўшыся пільна і ў вобраз Дубатоўка. Пастаноўшчыкі і выканаўцы стараюцца сцэнічна паказаць лінію ягонага ператварэння з вяслёлага балботуна ў зладзея, завадатара дзікага палявання, які цынічна східае сваю маску, — але ж гэта не закладзена ні ў лібрэта, ні ў музыцы. Перад намі на працягу ўсёй оперы — шляхціц-самадур, ды і толькі. Аднолькавым выглядае і Беларэцкі.

Сіла ж твора Караткевіча (апроч захапляючай дэтэнтнай-фантастычнай фэбулы) якраз у тым, што аўтарам даецца гама псіхалагічных паўтонаў характараў, паказваецца розны стан душы герояў, у тым ліку і кульмінацыйны, калі спадаюць маскі, раскрываюцца сапраўдныя твары.

Падкрэслію, што хоць і можна ўмоўна ў оперы вылучыць народную лінію, яе ўсё ж успрымаеш як штосьці чужа-роднае рамантычнай оперы-легенды. Бо выхад селяніна Рыгора з яго вакальным нумарам, узвышаным да сапраўды трагічнага напалу, не мае ні лагічнай падрыхтоўкі, ні лагічнага працягу. У оперы не развіта, пазабулена арганічнасць і сацыяльная лінія, нягледзячы на палітычна завостраныя рэплікі Свеціловіча і Беларэцкага пра лёс народа, ягоную долю, жорсткую і тупую ўладу над ім чыноўніцкай бюракратыі.

Найбольшую цікавасць выклікае ў новым творы яго фантастычна-рамантычны струмень, а найменшую — псіхалагічны. (Хоць аўтары спектакля, а таксама некаторыя музыкантаўцы не пагаджаюцца, што спектакль набыў, мо і нечакана, казачную арыентацыю). Для такоў трактоўкі новага твора лагічным робіцца яго фінал: аб'ектыўнае прыроднае знішчэнне зла — цуд яго сімвалічнага звар'яжэння (у адрозненне ад фіналу апевесці, дзе мужыкі і Беларэцкі знішчаюць злачынцаў — пярэваратняў дзікага палявання).

Не бяруся разважаць, наколькі шчыра свярджваюць стваральнікі, што змяненне Караткевічавай канцоўкі ў спектаклі абумоўлена жаданнем пазбавіць яго ад трафарэтнага манументальнага опернага фіналу — карціны народнага паўстання. Рэжысёр В. Цюпа аргументуе такое змяненне і тым,

Сцэна са спектакля «Дзікае паляванне караля Стаха».

Фота Ул. КРУКА.

юць канву опер на аснове паяўных літаратурных крыніц (да таго ж, папулярных), вызначана даўно: быць поруч з кампазітарам у цэнтры пасля-прэм'ернай увагі, а часцяком і прымаць агонь крытыкі на сябе. Ёсць і іншая праблема. Першыя паказы спектакля настолькі розніцца па выканаўчым узроўні, што адно гэта можа стацца тэмай для асобнай гутаркі... І ўсё ж — распачынаю свае нататкі.

Сюжэт оперы (лібрэта С. Клімковіч) утрымлівае мноства ліній, здатных прыцягнуць увагу да іх сплячэння. Дзеянне адбываецца ў 80-я гады мінулага стагоддзя ў Балотных Ялінах — глухім кутку Беларусі. У старадаўнім маёнтку жыве юная шляхцічка Надзея, апошняя з роду Яноўскіх. Існаванне гэтага роду здаўн азмочана праклянем: у далейшы час Раман Яноўскі забіў свайго пабраціма, самазва-

падрыхтаванага.

Спектакль уводзіць у свет беларускага шляхецтва. З аднаго боку, старажытная беларуская шляхта, якая вымірае, але з вялікімі намаганнямі трымаецца за жыццё. З другога — шляхта збяднела, якая імкнецца самавызначыцца ў інтэлектуальнай дзейнасці, у вывучэнні жыцця, гісторыі, творчасці народа (а ў кнізе — і ў магчымым паляпшэнні ягонай долі). На адным полюсе апынаецца сіла шляхецкага духу, які канае і імкнецца сввердзіць сябе праз зло — вобраз Дубатоўка (А. Кеда, У. Экнадзісаў). На другім — бездапаможнасць і дабро ў вобразе Надзеі (Т. Глаголева, Н. Кастэнка), новыя сілы надыходзячых перамен у вобразе Беларэцкага (Ю. Бастрыкаў,

кавейшыя, больш арганічныя і разнастайныя. Вось чаму безумоўнай удачай працы кампазітара сталіся аркестравыя лейтэмы. Удаляя і харавыя эпізоды, на што паўплывала і майстэрства артыстаў хору (хормайстры А. Кагадзееў, Н. Ламановіч, Г. Луцэвіч).

Вакальна-сольная плынь оперы крыху статычная. Расказ Дубатоўка, арыёза Надзеікі, Беларэцкага грунтуецца на традыцыйнай куплетнай форме або на яе элементах, што збядняе драматургічныя оперныя мажлівасці развіцця вобразаў. Слабым бокам оперы здаецца і адсутнасць дынамічных камерна-ансамблевых сцэн. Так, у I дзеі не атрымліваецца паўнацэнны квінтэт, а логіка опернай кампазіцыі і псіхалогіі слухачкага ўспрымання вядзе

«...МНЕ РОБИЦЦА РАДАСНЕЙ ЖЫЦЬ»

«Д АРУЙЦЕ незнаёму чалавеку за тое, што ён піша да Вас. Паспрабую растлумачыць маю нетангоўнасць... Я — літаратар. Спалюся, напачатку гэта вытлумачыць і маю цікаўнасць, і маю гарачую зацікаўленасць, і маю навязлівае, які гэта можа Вам здавацца, умяшанне.

Мяне запрасілі выступіць на возера Свіцязь, дзе гэтымі днямі праходзіць семінар маладых работнікаў мастацтва. Ехаў неахвотна, але цяпер пераканаўся, што ехаў недарэмна, што зрабіўся багачэйшы.

На семінары выпадкова трапіў на лекцыю выкладчыка політэхнічнага інстытута А. У. Хадзькі. Думаў, буду сумаваць, але доклад ягоны ўразіў мяне прадуманасцю, веданнем справы і мэты. І яшчэ тым, што ён быў нібыта доказам таго, што ў нас — і, магчыма, у самых бліжэйшы час — можа нарадзіцца новая архітэктура. Я не мог пра гэта і думаць. Думаў — няма выйсця і доўга не будзе. Тупік. Новае нешта вымысліць — трэба мазгі лепшыя, чым у нашых. Бо такая агіднасць — і гэта ж надоўга, бо дом не на адзін дзень будуць — робіцца на вуліцах нашых гарадоў.

І тут раптам безліч цікавага. Але што асабліва мяне ўразіла ў гэтай безлічы — гэта Вашы ідэі: навіяры «Павуціна» і «Эскімос». Я ўбачыў у іх тое, чаго нам так пануціла і доўга, гадоў ужо 150, не меней, не ставала: арыгінальнасць думкі, смеласць яе, мудрагелістую мэтазгоднасць будовы. І яшчэ найвышэйшае з уменняў — мысліць глыбокімі аналогіямі. І яшчэ глыбіняе разуменне ідэі пабудовы, сімвалічнасць яе, ці што. Вядома, у сім-тым гэта яшчэ не вытрымана, як мала-

Вось так. Можна, гэта і растлумачыць маё жаданне напісаць да Вас. Людзі часам знадаць самотныя, і ім трэба ведаць, што нехта здагадаецца пра гэта. А калі і не самотныя — душы не пашкодзіць, як даведзецца, што нехта незнаёмы на хвіліну падумаў пра цябе. Ад гэтага разрываецца Ваша «павуціна» і нараджаецца невідочная сетка, якая лучыць душы ўсіх сапраўдных — ад краю да краю зямлі — дзе б яны ні жылі. Таму я адрэкаментаваўся, узняў у А. У. Хадзькі Ваш адрас і вось раблю гэты неабдуманы крок.

Разумеюце, мяне проста скруха агортае ад нашага беларускага заняпаду. І калі я бачу, што ЖЫЦЦЕ НАША УСЕ Ж раптам прарываецца ў добрай кнізе, карціне, проста накідзе, клаўзуры, — мне робіцца радасней жыць. І лягчэй верыць, нават калі ведаеш, што гэтага цяпер не даполяць. Галоўнае: людзі думаюць. І калі-небудзь — веру, што ён не за гарамі — прыйдзе час, калі дыктаваць будуць розум і талент.

Зразумела, шмат што — яшчэ накід, шмат што недаканала. Але ёсць жывая думка, якая расце. І тут, магчыма, зарука таго, што адродзіцца геніяльнае беларускае дойлідства, адродзіцца, нарэшце, у новай якасці, якія б гэтану ні чынілі пераходны. Адродзіцца дзякуючы тым маладым, якія ідуць у яго, хоць ім цяжка, які мне, як А. У. Хадзьку (на семінары ён, праўда, меў вялікі поспех, але відаць, што дасягнуць гэта яму было цяжка), як шмат каму іншаму і я, напэўна, Вам, бо шлях любога таленту — крыжовы шлях. Працуйце, дзеля Хрыста, і няхай дасць Вам бог сілы.

дні, зняверыўшыся ў магчымасці ўвасаблення сваіх ідэй, вырашыў кінучь вучэнне. Утрымалі згаданы вышэй А. У. Хадзька і Караткевічы словы, што паводле нявызначаных законаў і сілавых палёў той самай «невідочнай сеткі», якая лучыць жывыя чалавечыя душы, леглі — без чыёй-небудзь падказкі — на паперу якраз тады, калі ў гэтым была найбольшая патрэба.

Уладзіміру Сямёнавічу не дэвалюся ўбачыць спраектаваныя яго адрасатам адметныя сучасныя будынкі, але ў галоўным ён не памыліўся. Ды і пападавацца таму, што зрабіў Валерый «у адрэджанні геніяльнага беларускага дойлідства», пісьменнік яшчэ паспеў.

Пасля інстытута ён абраў шлях рэстаўратара, стаў аўтарам праекта аднаўлення полацкага Сафійскага сабора, па сутнасці, першага аб'екта беларускіх рэстаўратараў. Затым былі Багаяўленскі і Крыжаўзвіжанскі саборы ў Полацку, праекты рэстаўрацыі помнікаў Мсціслава і Гародні, сядзібы Францішка Багушэвіча ў Кушлянах...

Устрымаюся ад дылетанцкіх разважанняў — аналізам зробленага В. Слюнчанкам няхай займаюцца спецыялісты. Але хачу зазначыць тое, што яны, мыслячы сваімі катэгорыямі, могуць і не з'яважыць: Валерый не толькі сапраўдны прафесіянал (а ў яго справе дзеля гэтага трэба быць і архітэтарам, і гісторыкам, і мастацтвазнаўцам), ён, так бы мовіць, рэстаўратар усім ладам свае душы, якая шукае суаднасці і п'юстае супроць разбурэння ў любой сферы духоўнага быцця — ад мастацтва да натуральных чалавечых дачыненняў у сям'і. Можна, менавіта гэтая якасць і прадвызначыла ягоны жыццёвы выбар.

Згадайма бліжэй яшчэ ад нас часіны, дыпламатычна названыя «застойнымі». Рэстаўрацыя архітэктурных помнікаў была тады адной з нешматлікіх магчымасцяў рэальнай барацьбы з метадычным шырокім наступам на нацыянальную культуру, з руйнаваннем гістарычнай самасядомасці народа. Праца В. Слюнчанкі была найбольш звязана з Полацкам, дзе «свая» ўлада знішчыла помнікаў больш, чым фашысцкія захопнікі. (У друку рэбіліся спробы ўзяць гэта пад сумненне, але апублікаваныя ў 2-м нумары «Нёмана» за 1989 г. матэрыялы «круглага стала» па праблемах захавання архітэктурнай спадчыны пацвердзілі сумную выснову канкрэтным пералікам зруйнаванага). І ўсё ж, нягледзячы на велізарныя страты, Полацк няўхільна вяртае сабе пазіцыю аднаго з галоўных духоўных цэнтраў Беларусі. Найперш прычынілася да гэтага аднаўленне і другое жыццё полацкіх помнікаў старажытнасці.

Памяць добра захавала слова В. Слюнчанкі на адкрыцці першай выставы ў адрэстаўраваным і аддадзеным пад карцінную галерэю Багаяўленскім саборы. Ішоў 1981 год. У тагачаснай задушлівай хлуслівай атмасферы гэтая падзея была для палачан (і, вядома, не толькі для іх) прабліскам чысціні і надзеі. Памятаю, як нязвыкла і крыху разгублена глядзелі на белыя муры адноўленага храма «моцныя людзі» горада. З вокнаў сваіх недалёка размешчаных кабінетаў яны прывыклі бачыць іншае — іржавыя

купалы без крыжоў, абшарпаныя брудныя сцены з надпісамі, што красамоўна сведчылі пра заваёвы нашае культуры. Мне здаецца, тады кіраўнікі (і не толькі гарадскога маштабу) яшчэ лічылі рэстаўрацыю нейкім новым, часовым і не надта сур'ёзным паведам. Зусім нядаўна было іншае: сапёры, выбухі, 40 тысяч рублёў, выдаткаваных з гарадскога бюджэту на вываз «смецця» пасля зруйнавання Мікалаеўскага сабора... Яўным дзівацтвам здавалася ім і беларуская мова, што гучала з вуснаў элігантнага, бездакорна апранутага аўтара праекта рэстаўрацыі.

Памятаю іншы святочны дзень — першы канцэрт у адноўленай Сафіі на пачатку 1983 года. Цёплыя водсветы жырэндоляў на пазалочае ракайлю, беларуская музыка барока ў выкананні ансамбля «Кантабіле», засяроджаны і трохі журботны позірк Валерыя, выступленне чыноўніка, які чытаў па першым, але ўсё адно блытаўся ў словах «благодарны» і «благородный», называючы сябе і прысутных у зале «благороднымі потомкамі» (а мо і не блытаўся, а сапраўды лічыў сябе высакеродным нашчадкам цёмных і забітых продкаў).

А яшчэ прыгадаваю, як сябры наваполацкага клуба «Маладзік», што разам з мінскай «Майстроўняю» ў канцы сямідзесятых гадоў стаяў ля вытокаў цяпершняга «нефармальнага» маладзёжнага руху, пасля суботнікаў у Сафійскім саборы слухалі лекцыі В. Слюнчанкі пра беларускую готыку, беларускі рэнесанс і барока, лекцыі, у якія пасля чарговага слайда нечакана, але арганічна запляталіся радкі Буніна, Караткевіча ці Мандэльштама.

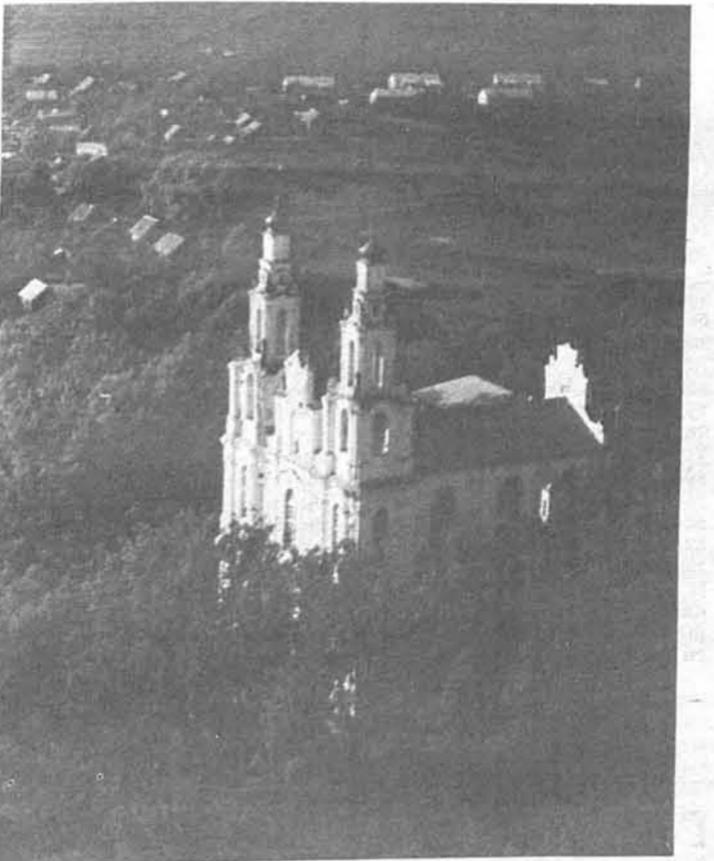
Поняць прастранства
внутренний избыток
И лепестка и купола залог...

І гэтыя лекцыі, маленькія паэтычныя ці музычныя вечарыны, якія Валерый наладжваў з калегамі ў сябе ў архітэктурным адзеле аб'яднання «Белрэстаўрацыя», і напісаныя ім кніжкі «Полацкі Сафійскі сабор» і «Архітэктурныя помнікі Полацка» — таксама частка яго працы рэстаўратара.

Усіх нас доўга і досыць пасляхова вучылі жыць марамі пра светлае заўтра, якое неўпрыкмет ператваралася ў светлае паслязаўтра і пачынала ўвогуле губляць нейкія часавыя арыенціры, трансфармуючыся ў фантом. Нас амаль што пераканалі, што сённяшнім днём жывуць адно абывацелі. А можа, усё-такі мы павінны жыць менавіта сённяшнім днём — так, каб дзень гэты быў повен не толькі будзённых дробных клопатаў, але і спагады, і любові да бліжніх, і паэзіі, і гісторыі... Пра гэта гаварылі мы з Валерыем пад час апошняга сустрэчы на старых полацкіх вуліцах, якія вядуць з мінулага ў прышласць, робячы наша сёння больш глыбокім і шматмерным.

Ну а непасрэднаю прычынаю напісання гэтых кароткіх нататак было надрукаванае ў рэспубліканскіх газетах паведамленне ад камісіі па прэміях прафсаюзаў Беларускай ССР у галіне літаратуры і мастацтва. Дзякуючы Беларускаму фонду культуры сродд вылучаюць і Валерый Слюнчанка — за праекты рэстаўрацыі полацкага Сафійскага сабора, Каложскай царквы ў Гародні і Кармяліцкага касцёла ў Мсціславе. Вядома, ёсць прэміі і больш прэстыжныя. Але за рэстаўрацыю архітэктурных помнікаў у нас на Беларусі ні званняў, ні прэміі нічога ніколі яшчэ не атрымліваў. Спалюся, што гэта нарэшце здарыцца і стане фактам грамадскага прызнання і таго, што зроблена Валерыем Слюнчанкам, і самай значнасці справы, якой ён служыць.

Уладзімір АРЛОУ.

дое віно, але ўсё адно гэта — цудоўна! Не лухта якая-небудзь, а тое, што прымушае задумацца нават пра сэнс жыцця. Гэтага, нашага, сціснутага, як дзіця, што расце ў збане, але жывога, у чым і зарука таго, што збан пад напорам гэтага дзіцяці трэсне.

Але, ледзь не забыў пра самае важнае. А яно, на мой погляд, — Ваша клаўзура (тут: эскіз, які змяшчае ў сабе асноўную ідэю, канцэпцыю будучага праекта. — У. А.) «Абсурд». Бог ведае, які гэта Вам удалося, але гэта сцвярджае нашае адзіноцтва ў жыцці і спадзяванне — надзейная зарука таго, што з адзіноцтва ёсць выйсце. Я на хвіліну ўявіў, што прасядзеў вечар на такой пляцоўцы. Адзін. Бачачы на розных іншых узроўнях такіх самых самотных. І раптам мяне нястрымна пацягнула з пакоя да людзей. Рагатаць ад радасці, што яны ёсць, ляпаць іх па плячах і цалавацца я, вядома, не пачаў, але ж і стан быў уліны: не сідзеў я за гэтым Вашым сталом.

Р. С. Калі надумаецца чыраўнуць мне пару слоў — мой адрас... Калі на гэта не хочіць часу і ахвоты — таксама нічога. Але толькі працуйце і няхай мне лёс яшчэ няраз пашле радасць ад сустрэчы з Вашымі праектамі, а потым, безумоўна, і будынкамі.

29 мая 1968 г. Свіцязь».

Нават калі б пад гэтым лістом (да сённяшняга дня ён быў невядомы нашым літаратуразнаўцам, таму і прыводжу яго цалкам) не стаў паддавацца, шмат хто, безумоўна, здагадаўся б, каму ён належыць, хто дваццаць гадоў таму мог так думаць, пісаць і пакутаваць. Але подпіс ёсць — Уладзімір Караткевіч.

Адрасаваны ж ліст студэнту трэцяга курсу архітэктурнага факультэта Беларускага політэхнічнага інстытута Валерыю Слюнчанку, які ў тыя вясновыя

што ў рукапісах Караткевіча ёсць варыянты заканчэння апавесці. Але мне ўсё ж думаецца, што Караткевічаў фінал лагічна вынікае з усёй плоці твора, дзе адна з лейтэмаў — жабрачае жыццё беларускіх сялян, якія пакутуюць яшчэ і ад прыгнечанасці страхам перад дзікім паляваннем. У оперы ж гэтая тэма — самая схематычная і павярхоўная. І музычны твор, нібы выходзячы са спецыфікі і недахопаў лібрэта, як быццам сам скіроўвае пастаноўчыкам да змянення сюжэтнага канца.

Такім чынам, «Дзікае паляванне...» паўстала ў абліччы рамантычнай оперы-казкі па матывах апавесці Караткевіча. Такое творчае вырашэнне мае права на жыццё. Толькі не трэба «мудрествоваць лукава», шукаючы сацыяльна-палітычныя глыбіні, народна-псіхалагічнае багацце там, дзе іх няма: не шукаем жа мы такую скіраванасць у «Сабаку Баскервіляў» А. К. Дойла. Канечне, першае ўражанне ад прэм'еры неспадзяванае — бачыш не музычна-драматургічнае ўвасабленне апавесці, а казачна-рамантычную вынятку, авіяную каларытам старыны.

Заўважу, што к трэцяму спектаклю пэўныя пастаноўчыя і выканаўчыя хібы былі пераадолены, і тады, нарэшце, можна было зазначыць агульную дынаміку дзеяння. Вялікая заслуга ў гэтым дырыжора, Анісімава, які правёў спектакль на высокім прафесійным узроўні.

Праўда, на-ранейшаму малапераканальнымі засталіся асобныя мізансцены. Алагічна, скажам, маўкліва прысутнасць Дубатоўна і апякунскага савета на верхняй пляцоўцы пад час не надта выразнага дыялогу Свейціловіча і Беларэцкага ўнізе. Не зусім зразумелы пачатак II дзеі. Цудоўны хор «Ой, ляцелі гусі...» доўга гучыць за сцэнай. Ягоная распеўнасць нібы проціць, каб гучанне наблізілася, выпрасталася, вымагае кульмінацыі. Да таго ж, хор даецца нібы фонам... фону: на прыцемненай сцэне ля раскідзатага дрэва стаіць спінай да глядача Беларэцкі, апанаваны сваімі думкамі. Дзеянні няма, ёсць толькі спроба сцэнічнай «застаўкі» музыкі, якая гучыць.

Пэўныя парушэнні драматургічнай логікі бачацца ў сцэне сваркі ў доме Яноўскай (I дзея). Паводле Караткевіча, Варона і Беларэцкі высвятляюць адносінны ў доме Дубатоўна, і гэта іншая справа: мужчынская кампанія, распаленая віном галовы, да таго ж, абражаны гонар не толькі Беларэцкага, а і Яноўскай. Змяненне ў оперы месца і нагоды сваркі пазбаўляе гэтую сцэну сэнсу, а пісталеты ў руках... выклікаюць усмешку. Бо, спадзяюся, не будзе аспрэчвацца думка пра тое, што ў канцы XIX стагоддзя ў прыстойных дамах, нават пасварыўшыся, гошці не хапаліся за пісталеты.

Ёсць у спектаклі цікавая знаходка «ажыўлення» старадаўняга партрэта — сімвала выклятага роду. Удалая знаходка нечаканага, таямнічага і страшнаватага з'яўлення Дубатоўна. Наогул жа, хацелася б большай вынаходлівасці ў рэжысёрскіх, выяўленчых сродках для паказу таямнічасці. На мой погляд, вобразнасць спектакля выйграла б ад выкарыстання ў містычных эпізодах тэле-, кіна-, слайдпраекцыі.

Многа прыцягальнага ў сцэнаграфіі (мастак Э. Гейдэрэшт). Адпавядае духу апавесці выява старажытнага замка-крэпасці і механічнага гадзінніка, які пачынае свой рух у кульмінацыйны моманты. Цудоўныя партрэты продкаў Яноўскай, а ў фінале — маскі палявання, зробленыя ў духу рамантычнай і загадкавай даўніны. Палемічны ўражанні ў асобных сцэнах ад наццюмаў (мастак Э. Грыгарук), асабліва ў карціне бая з I дзеі. У Караткевіча найпершая адметнасць Дубатоўна — ягонае з'яўленне ў старадаўнім мудрагелістым уборе. У спектаклі ж амаль усе прысутныя апранутыя аналагічна.

Няма сумненняў — праца над спектаклем працягваецца. Пажадайма, каб засталася галоўнае, уласцівае яму ў цэлым: творчае гарэнне ўсёй групы стваральнікаў. Думаю, опера (пры пэўных яе недахопах) набудзе стабільнасць і прызнанне ў публіцы. Пра ўсёй крытыцы, што прагучала на адрас маладога кампазітара, дэбют у оперным жанры акрыліць яго глядацкім і слухацкім поспехам, які, вядома, быў у красавіцкіх прэм'ерах «Дзікага палявання...»

Наталля СЦЕПАНЦОВА.

«ПАГЛЯДЗІМ З ПАЗІЦЫЙ ПРАЎДЫ»

Пад такім загалоўкам у нумары «ЛіМа» за 10 лютага г. г. быў надрукаваны артыкул пісьменніка І. Ласкова, у якім закраналіся пытанні гісторыі Беларусі феадалнага перыяду. Змяшчаючы матэрыял, рэдакцыя спадзявалася, што ён будзе хоць і неадназначна, але з цікавасцю ўспрыняты чытачамі. І мы не памыліліся. Артыкул выклікаў шматлікія чытацкія водгукі, у тым ліку і цэлыя артыкулы-даследаванні. Два з іх (з некаторымі снарачэннямі) змяшчае ніжэй.

Не магу пагадзіцца

І. Ласкоў у артыкуле «Паглядзім з пазіцый праўды» гаворыць, нібыта 99 працэнтаў беларускага насельніцтва, акрамя «ўдумлівых гісторыкаў» і «інтэлектуальных нефармалаў», упэўнены ў навізанай ім са школьнай лаўкі думцы, што беларусы — «народ няшчасны, забіты і слабы...» (далей не цытую, думаю, чытач добра памятае гэты эмацыянальны абзац). Не буду гаварыць за 99 працэнтаў насельніцтва. Скажу за сябе, хоць я не гісторык і не адношуся да нефармалаў. Я зусім не прытрымліваюся гэтай думкі. Я супраць таго, каб штучна рабіць з беларусаў, як кажуць, «бедных родзічаў».

Не перананаўча, на мой погляд, заява І. Ласкова пра нібыта мірнае ўваходжанне Беларусі ў склад Літвы. У якасці асноўнага аргумента бярэцца наступны: «...не проста народу меншаму раптам узляц ды і зававаць народ большы, і прытым такі народ, які знаходзіўся на значна вышэйшай ступені эканамічнага і культурнага развіцця». У гісторыі, наадварот, якраз так і было часцей за ўсё: буйныя цывілізацыі і культуры гінулі пад ударамі варвараў. Але ў пытанні зававаў Літвой сучасных беларускіх зямель сапраўды не так усё проста. Літоўскі і жмудскі народы на самай справе складалі толькі 20 працэнтаў усяго насельніцтва, а прастора, якую яны займалі, складала менш за 10 працэнтаў Вялікага княства Літоўскага. Але не гэта было вызначальным. Валунічыя літоўскія князі захоплівалі паступова і паасобку палітычна раздроблены і больш слабыя ў ваенных адносінах усходнеславянскія землі. Таму «мірнае ўваходжанне» гэтых земляў у склад Літвы вельмі праблематычнае. Факты, хутчэй, сведчаць аб адваротным. Яшчэ ў пачатку XII стагоддзя літоўскія дружны зрэдку ажыццяўлялі набегі на тэрыторыі сваіх суседзяў, пры гэтым уклінаваліся на значную адлегласць, даходзячы да Мазыра, Турава, Пінска, Луцка і Уладзіміра-на-Валыні. З канца XII стагоддзя літоўцы падпрымаюць ужо сістэматычныя паходы на Русь з мэтай атрымання здабычы і пакарэння зямель. З пачатку XIII стагоддзя напады літоўскіх дружных робіцца ўсё больш частымі. Яны не абмяжоўваюцца Полацкай зямлёй, але нярэдка дасягаюць іншых зямель Русі — Тураўскай, Валынскай, Ноўгарад-Северскай, Смаленскай. Эвалюцыя літоўскай экспансіі (ад прымітыўных грабежніцкіх набягаў на Русь да палітычна тэрытарыяльнага захопу) назіраецца ў яшчэ больш ранні перыяд — з 1201 па 1236 гады, калі літоўскія князі арганізавалі 14 буйных паходаў на Русь.

Літоўскі князь Альгерд не прапусціў нямецкіх ірыжаносцаў на землі на ўсход ад Нёмана. Але ўдалося гэта яму толькі таму, што сілай далучаныя раней да Літвы ўсходнеславянскія землі далі ёй магутныя сродкі (перш за ўсё людскія рэсурсы) для жорсткай і працяглай вайны з рыцарамі. Разуменне гэта, князь Альгерд у сваёй палітыцы цалкам абапіраўся на славянскае насельніцтва сваёй дзяржавы, аберагаў яго вераванні, звычкі, правы і ўзаемна карыстаўся даверам і прыхільнасцю да сябе падданых, якія бачылі ў яго магутнасці гарантыю свайго росквіту.

Вернемся зноў да перыяду, калі літоўскія князі паступова ваеннай сілай, а не па добрай волі далучалі ўсходнеславянскія землі да сваёй дзяржавы. Незразумела, чаму аўтар ужывае адносна XIII — пачатку XIV стагоддзяў этнічны тэрмін беларусы. У гэты час этнічных беларусаў, беларускай народнасці яшчэ не было. У XIV стагоддзі толькі пачынаецца яе фарміраванне, як і фарміраванне беларускай мовы. Этнонім беларусы («беларусцы») упершыню фіксуецца ў канцы XVI — пачатку XVIII стагоддзя. У XIV—XVI стагоддзях, як і ў больш ранні перыяд, на тэрыторыі Беларусі для абазначэння ўсходнеславянскага насельніцтва выкарыстоўваўся этнонім русіны. У гэты ж час (XIV—XVI стст.) русінамі называлі ўсё праваслаўнае насельніцтва, якое жыло ў межах сучаснай Беларусі. Такім чынам, беларуская тэрыторыя ў апісваемы час была Руссю, а літоўцы ажыццяўлялі набегі менавіта на заходнія рускія землі.

Таму агульнапрыняты тэрмін Старажытная Русь, старажытнарускай у адносінах да ўсходнеславянскіх земляў Кіеўскага перыяду з'яўляюцца адзіна правільнымі. Дарэчы, тэрміны старажытнарускай і ўсходнерускай у навуковай гістарычнай і лінгвістычнай літаратуры выкарыстоўваюцца як сінонімы.

Слова Русь у старажытнаруску эпоху валодала сімкрэтызмам, г. зн. мела два асноўныя і зусім раўнапраўныя

значэнні — этнічнае і географічнае. Русь — гэта і народ, і краіна, населеная руссю. Такое найменне, што мела два значэнні, магло ўзнікнуць, аднак, толькі ў тым выпадку, калі на пэўнай тэрыторыі існавала адзіная дзяржава і на ёй жыла адзіная народнасць. Рускія гісторыкі і лінгвісты, хоць гэта сцвярджае пісьменнік І. Ласкоў, ніколі, па-мойму, не адмаўлялі існавання старажытнарускай народнасці.

Сярод этнасаў, што ўваходзілі ў склад Старажытнай Русі, абавязкова павінны быць адзін — першынствуючы, асноўны, найбольш перадавы ў дадзены момант, які ў прычыпе і ажыццяўляў працэс інтэграцыі, кансалідацыі вакол сябе іншых роднасных і няроднасных па паходжанні плямёнаў. Такім этнасам з'явіліся ўсходнія славяне, старажытныя русы, якія стварылі Старажытную Русь.

Працэс складання старажытнарускай народнасці, відаць па ўсім, не быў завершаны поўнасцю. Перашкодзілі палітычныя размежаванні, адсутнасць адзінай эканамічнай арыентацыі розных частак велізарнай тэрыторыі, шматэтнічная аснова, мангола-татарскае нашэсце. Але галоўная і вызначальная аснова народнасці, якая складалася (русічы — адзіныя плямёны ўсходніх славян), была. Гэта аснова абумовіла і існаванне агульнай усходнеславянскай (старажытнарускай) мовы, якая функцыянавала ў дзвюх формах — народна-размоўнай і літаратурнай.

Калі б усходнеславянская аднасць не ўяўляла сабой старажытнарускай народнасці з характэрнай для яе мовай, а з'яўлялася б толькі вынікам півеліроўкі розных па паходжанні, цалкам адасобленых плямёнаў, то помнікі старажытнарускай пісьменнасці павінны былі б стракацца паўднёвымі, заходнеславянскімі, балцкімі, фіна-ўгорскімі і іншымі моўнымі асаблівасцямі. Але ж гэтага няма. У антрапалагічных і матэрыяльна-культурных адносінах ніжшмянных народнасцей увогуле не бывае. Усходнія славяне не ўяўляюць сабой выключэння. Унутры ўсходнеславянскіх зямель адбываліся ў розных напрамках перасоўванні плямёнаў і тэрытарыяльных груп, у моме іх захоўваліся і захоўваюцца цяпер старажытныя дыялектныя рысы, несупынна змяняліся іх кантакты з суседзямі.

А. КАТЭРЛІ,
кандыдат філалагічных навук.

г. Гомель.

ПРА ШТО РАНЕЙ НЕ ГАВАРЫЛІ

Уважліва сачу за артыкуламі Івана Ласкова ў «ЛіМа». Зацікавіў і апошні — «Паглядзім з пазіцый праўды». Ад праўды, сказанай у ім, развейваецца адкі дым гістарычнай хлусні, фальсіфікацыі, падтасоўкі фактаў і г. д. — усяго таго, што рабіла сталінскае лжэнавука за мінулыя дзесяцігоддзі з гісторыяй Беларусі. Перакананы, што людзі ўдумлівыя, неаб'якавыя да роднай гісторыі, нават без адпаведнай гістарычнай адукацыі, даўно прыходзілі да тых жа высноў, да якіх прыйшоў пісьменнік. Ласкоў здолеў абагуліць іх думкі, згрупаваць і данесці да чытача.

Наш народ за сваю багатую гісторыю перажыў шмат войнаў, вялікіх і малых, гора і нягод. Аднак сярод гэтых войнаў і няшчасцяў трэба аднак вылучыць некалькі непараўнальных катаклізмаў, якія пад корань падсеклі яго жыццёвыя сілы.

У час бясконцых літоўска-рускай войнаў у XVII стагоддзі было знішчана або загінула ад голаду, хвароб і г. д. прыкладна палова насельніцтва Беларусі. Гэтыя войны жорстка паўплывалі на біялагічны стан народа. Буйная еўрапейская дзяржава, якой было Вялікае княства Літоўскае, выйшла з войнаў маральна і фізічна знішчана. Беларускі народ разам з літоўскім пачаў паступова трапляць у залежнасць ад больш моцных суседзяў, па-

куль канчаткова не страціў у канцы XVIII стагоддзя самастойнасць у выніку падаўлення паўстання 1794 года.

У Вялікую Айчынную вайну загінуў кожны чацвёрты грамадзянін рэспублікі. У час няспынных сталінскіх рэпрэсій 20—50 гадоў былі забраны сотні тысяч жыццяў, у тым ліку вынішчана амаль пагадоўна інтэлігенцыя, найбольш свядомыя, перадавыя адукаваныя сілы нашага народа. У знявечанай свядомасці беларусаў трывала асела думка: калі хочаш жыць — маўчы, забудзь на родную зямлю і мову, народ і маці.

Апошнія два катаклізмы, пераплёўшыся ў часе, прывялі да яшчэ аднаго — духоўнага сіндрому набытага імунадэфіцыту (так, своеасаблівы СНІД): нацыянальнага нігілізму, адсутнасці гістарычнай памяці, адрачэння ад сваёй мовы, культуры, традыцый, векавых сімвалаў... З'явіўся шматлікі слой у нашым грамадстве, пазбаўлены нацыянальных вытокаў. Гэта — мутанты, людзі, паўтараюць, з генным кодам духоўнага імунадэфіцыту.

На заканчэнне выказваю сваю шчырую падзяку Івану Ласкову за гістарычную праўду.

С. АГУСЦІНОВІЧ.

г. Мінск.

Калі б рабілі па-ленінску

Акадэмік І. Ігнаценка, разглядаючы нацыянальнае пытанне на старонках «Політычнага собеседніка», спасылка на рэзалюцыі X і XII з'ездаў РКП(б), і гэта правільна. Толькі, мне здаецца, для больш поўнага высвятлення закранутай праблемы варта было б прыпомніць рэзалюцыі чацвёртай нацыянальнай Нарады і XIII з'езда РКП(б). Прыкладу вытрымкі з гэтых дакументаў. У рэзалюцыі чацвёртай Нарады ЦК РКП(б) з адказнымі работнікамі нацыянальных рэспублік і абласцей шмат гаварылася пра мерапрыемствы па павышэнні культурнага ўзроўню мясцовага насельніцтва. У прыватнасці, пра дугледжвалася: арганізацыя клубаў (беспартыйных) і іншых асветніцкіх устаноў на мясцовых мовах; пашырэнне сеткі ўсіх навучальных устаноў і стварэнне рабфакаў на мясцовых мовах; прыцягненне да работы ў школе большых дзяляльных народных настаўнікаў мясцовага паходжання; стварэнне сеткі таварыстваў распаўсюджвання пісьменнасці на мясцовых мовах («КПСС у рэзалюцыях і рашэннях з'ездаў, канферэнцый і пленумаў ЦК», т. 3, стар. 135).

У рэзалюцыі XIII з'езда РКП(б) былі адзначаны дасягненні ў справе пераводу агітработы ў рэспубліках і абласцях на нацыянальныя мовы, з'езд вырашыў неабходным вестці і надалей гэтую работу, дзе і чаго было вырашана павялічыць сетку школ палітычнай асветы на нацыянальных мовах пры дастатковай падтрымцы з боку цэнтра. «Для гэтай мэты павінна быць узмоцненае прыцягненне нацыяналаў у камвузы, ВНУ, саўпартшколы і рабфакі пры сістэматычным пераходзе іх на родную мову выкладання».

Слушна спасылка І. Ігнаценка на рашэнні ліпенскага (1924 г.), студзенскага і кастрычніскага (1925 г.) пленумаў ЦК КП(б)Б, якія распрацавалі з'яра мэрапрыемстваў па развіцці беларускай мовы. І сапраўды ў той час родная мова пранікала ва ўсе сферы грамадскага жыцця, калі яна была не падчытай, а гаспадарыла ў навучальных установах нашай рэспублікі, у дзяржаўных установах, калі Усебеларускі стараста А. Чарвякоў пісаў: «У нас не павінны мець месца выпадкі, калі савецкі чыноўнік з пагардаю сустракае сялян, калі тыя звяртаюцца да яго па-беларуску, насміхаюцца з іх мовы. Савецкі чыноўнік павінен ведаць і шанаваць беларускую мову, мову беларускіх працоўных масаў». («Савецкая Беларусь», 23 чэрвеня 1923 г.).

Так, гэта быў час бурнага развіцця ў нашай рэспубліцы роднай мовы, перыяд сапраўднага росквіту нацыянальнай культуры, калі ўсе партыйныя і савецкія дзеячы, дзеячы культуры бераглі і шанавалі роднае слова.

Што мы маем, уласна кажучы, сёння ў рэспубліцы? Ужо тры гады вядзецца палеміка на старонках друку (як у саюзным, так і ў рэспубліканскім) аб праблемах нацыянальных моў і нацыянальных культур, прыведзены самыя пераканаўчыя аргументы таго, што без існавання роднай мовы не можа існаваць і народ, а рэальныя зручкі ў нашай рэспубліцы — мізэрныя. Слушна пісаў «Правда» на сваіх старонках за 4 жніўня 1988 года: «...сама пастаноўка пытання — вывучаць ці не вывучаць родную мову — амаральная, а ва ўмовах Украіны і Беларусі яна нярэчыць духу агульнага

паходжання і непахіснай дружбы трох братніх народаў — рускага, украінскага і беларускага, якія развіліся з аднаго гістарычнага караня, і што ў сітуацыі, якая склалася, абарону мовы павінна ўзяць на сябе дзяржава».

Паднятае прэстыжу роднай мовы, яе адраджэнне, безумоўна, дзяржаўная справа, тут патрэбны канкрэтныя крокі. А страснай палемікай і тэарэтычнымі разважаннямі пра тэрміны «дзяржаўная» ці «нацыянальная» мова, як гэта робіць акадэмік І. Ігнаценка ў сваім артыкуле, справы з месца не скранеш.

Закранаючы пытанне заняпаду беларускай мовы, акадэмік толькі канстатуе факты, уздымае, што «нельга... закрываць вочы на факты так звананага «суперінтэрнацыяналізму», нацыянальнага нігілізму, які прывялі да рэзкага зружэння сферы ўжывання беларускай мовы». Ён нават не спрабуе высветліць феномен нацыянальнага нігілізму ў нашай рэспубліцы. Нельга думаць, што «суперінтэрнацыяналізм» і нацыянальны нігілізм нарадзіліся стыхійна, без уплыву знешніх вальявых фактараў. Але, як вядома, задача кожнага вучонага — раскрыццё ісціны. У сувязі з закранутым пытаннем дазволу сабе прывесці для прыкладу адзін факт з палітычнага і грамадскага жыцця ў былой Заходняй Беларусі ў канцы трыццаціх гадоў. Перада мною цікавы архіўны дакумент, пісьмо міністра ўнутраных спраў буржуазнай Польшчы навагрудскаму ваяводзе. «Варшава, 1939 год (зусім тайна). Былы сенатар Рэчы Паспалітай Васіль Рагуля з гміны Любча, цяпер пазбаўлены грамадзянскіх правоў за антыдзяржаўную дзейнасць, даказаў мне, што даяльная беларуская грамадскае не патрабуе цяпер беларускіх школ па той прычыне, што не верыць, што атрымае такія. Пры гэтым баіцца рэпрэсій з боку ўлад... Гэтым тлумачыцца факт, што нават свядомыя беларусы згаджаюцца на польскія школы, а нават часам дапамагаюць адкрываць польскія школы, каб падабацца ўладам» (Гродзенскі аблрхіў).

Па І. Ігнаценку, выйсце са складанага становішча — гэта білінгвізм, пры гэтым ён спасылкаецца на выказванні Васіля Быкава. А хто супраць білінгвізму? Пра гэта гаварылі Ніл Гілевіч і іншыя пісьменнікі, якіх горада хвалюе праблема роднай мовы. Але нельга прызнаць такі білінгвізм, які прапаведуюць «суперінтэрнацыяналісты». Нам патрэбны білінгвізм, заснаваны на парытэце моў.

Акадэмік І. Ігнаценка не спрабуе высветліць прычыны заняпаду нацыянальнай культуры ў нашай рэспубліцы. А варта было б! Гэта зрабілі вожыкаўцы ў № 12 за мінулы год. Там, у прыватнасці, гаворыцца пра фестываль польскай песні ў Віцебску. «Чатыры беларускамоўныя песні! Такого ўбодства, такога нацыянальнага сорамаў і ганьбы бадай што ніколі не ведала наша мастацтва».

Магла б наша нацыянальная культура апынуцца ў такім становішчы, каб у свой час не забыліся або не ігнараваліся рэзалюцыі XII з'езда РКП(б), 4-ай Нацнарады ЦК, XIII з'езда РКП(б), якія працягвалі ленінскія ідэі і прычыны? Вядома, не.

В. СОКАЛ,
ветэран вайны і працы,
выдатнік народнай адукацыі БССР.

Алег МІНКІН

Сон

Я сніў, што дождж зацяты перасціх,
І промень коса ўпаў на горад мокры,
І заблішчэў на лужынах, на вокнах,
На дахах, на асфальце, на лісці.

І там, дзе панавала кагадзе
Здранцаенне, — там завесы зарыпелі,
І горад змрочны пасвятлеў ад белі
Убранняў выбягаючых людзей.

І з кожнай вулікі, кожнага двара
Я чуў іх смех і плакаў сам ад шчасця,
А недзе спеў забыты нараджаўся...
У тую ноч мне сніўся вольны край.

Балада пра чалавекаптаха

Нехта ўсімі забыты
цягнуў па бруку крылаў ашмоцце

і праклінаў жалезабетонныя пліты
і задыхаўся ў бензінавым смуродзе
а мерцяжкі закутыя ў бляшанкі
як жам'яра ў бурштын
праносіліся ля яго маланкай
і слухалі сімфонію шын.

Лётаюць шматкі газеты над дахам
а сярод іх агністае пёрка
з крыла чалавекаптаха
закаханана ў зоркі
ён газету парваў на шматкі
і да зорак пайшоў напраткі
пакінуўшы пёрка як знак
што не кр'ядуе на чалавекасабак.

Металіст

Пад небам колеру меднага купарвасу
На размякчэлым асфальце пакідаючы сляды
Я брыў з застыгла-абывакавай грывасай
Вірлівым праспектам у прышлае Нікуды
І жалезабетонам акуты не марыў пра ўцёкі
У край дзе ногі сцюдзёнай расой казытала
І ў целе бетонным маім гарачым ад спёкі
У тахт маім крокам тахкала сэрца з металу

Ад псеўдахараста навачасных будынкаў
Помнікаў безназоўнага часу і спустошаных душ
У твае Траецкае прадмесце старасвецкія абдымкі
У хаваюся як у густую траву хаваецца вуж
Чырвань тваіх дахаў будзе да скону зрок
мой лашчыць

І я ані зварухнуся нават і тады
Калі мяне ў тоўшчу асфальту ўтрамбуй
асфальтаўкладчык
Пракладваючы новы і шырокі праспект у Нікуды

Прэлюдыя

Калі я губляю ў бяззорнай, бяздоннай начы
І сэнс існавання, і веру ў сваё прызначэнне,
Прыходзіць жанчына, якая заўсёды маўчыць —
Жахлівай красы і распусная да абурэння.

Яе валасы, як гадзюкі, спадаюць з плячэй
На ўзвышшы грудзей бессаромных,
на пругкія клубы,
Жаданне затоена ў зрэнках вільготных вачэй,
І ад нецярпліваці ўздрыгваюць прагныя губы.

Зданнем-насланнем наплывае яна на мяне,
І я абдымаю яе ненатольнае цела,
Нібыта тапелец, сціскаю мацней і мацней
І падаю ў бездань, аслеплы, глухі, звар'яцелы.

І ўсё ж у той змрок, дзе шалее пажадная плоць,
На самае дно ва ўладанні сляпой асалоды
Усёдаравальна і поўны слагады гасподзь
Жанчыну-анёлку прыводзіць па правідных сходах.

Павольныя рухі. Вясклавы німб над чалом.
Бязважкія цела абрысы, У поглядзе — цнота...
І вось, завінуты зычліва празрыстым крылом,
Я слухаю голас сатканы з цяпла і пшчоты.

О, як безбалесна, як лёгка ісці крок у крок
З анёлкай ратуючай і адчуваць яе блізкасць,
І слухаць пра неба, дзе сутнасці нашай выток,
Дзе ўсё дасканала — да самай астатняе рыскі.

І вунь ужо выйсце. За ім — вышыня, далачынь...
І ўсё ж на апошняй прыступцы глухіх сутарэнняў
Мяне даганяе, якая заўсёды маўчыць —
Жахлівай красы і распусная да абурэння.

«Я — ЗА ВЫХАВАННЕ ПРАЎДАЙ»

(Пачатак на стар. 1).

няе кожная ВНУ зафіксуе ў сваім «Статусе» ў адпаведнасці з мясцовымі ўмовамі, патрэбамі і традыцыямі. Ад шматаблічнасці мастацкіх ВНУ — да шматаблічнасці нацыянальных школ.

Хацелася б, каб «Палажэнне» не засталося дэкларацый, а на справе гарантвала самастойнасць ВНУ. Самастойнасць жа магчыма толькі пры адпаведнай матэрыяльнай базе. А пакуль, як вядома, у галіне культуры (мастацкай адукацыі, у прыватнасці) дзейнічае прынцып рэшткавага фінансавання.

— Васіль Пятровіч, не сакрэт, што часам не выконваюцца ці выконваюцца не цалкам нават дзяржаўныя пастановы па пытаннях развіцця культуры. Гэта адзначыў, выступаючы ў Мінску, Б. С. Угараў. Што ж тады казаць пра грамадскія ініцыятывы? Пытаюся пра гэта ў вас, звязваючы на тое, што вы — старшыня Мінскага гарадскога аддзялення фонду культуры.

— Сапраўды, у нас у розны час прымалася шмат пастаноў (аб паляпшэнні матэрыяльнай базы ўстановаў культуры, аб развіцці народнага мастацтва, аб творчай моладзі), якія фактычна не выконваліся. Разам з тым, вяданіна з пастановамі, указамі і інструкцыямі, якія часам супярэчаць адна адной, ратуе бюракрат ад адказнасці, дае магчымаць рабіць выгляд, што работа ідзе. Бюракратызуецца, на жаль, не толькі дзяржаўныя ўстановы, але і грамадскія арганізацыі. Спашлюся на шырокую сетку таварыстваў аховы помнікаў гісторыі і культуры. Мне здаецца, што яны даўно ператварыліся ў таварыствы функцыянераў, і самы большы іх клопат — не далучэнне грамадскасці да праблем аховы помнікаў, а збор узносаў. Вось вам некалькі прыкладаў. У Мінскім гарадскім таварыстве аховы помнікаў — 8 штатных адзінак. Ну, а што яно робіць? Займаецца паперкамі, бо як можна далучаць грамадскасць да нейкай канкрэтнай работы, што магчыма толькі пасля заканчэння працоўнага дня, калі будынак па вуліцы Ста-

ражоўскай, 5, дзе знаходзіцца таварыства, бярэцца пад ахову з 18 гадзін? Узнікае думка: а ці не дубліруюць таварыствы аховы помнікаў гісторыі і культуры пэўныя аддзелы фонду культуры і ці не пара пераўтварыць гэтыя таварыствы ў падраздзелы ці секцыі фонду культуры, задача якіх — ахапіць праблемы культуры ў самым шырокім разуменні? Вось і паўстае пытанне — ці патрэбны такія дубляжы? Тое ж можна сказаць і пра некаторыя іншыя добраахвотныя таварыствы і камітэты.

Не ўсё добра і ў Беларускім фондзе культуры. Няма канфліктаў паміж апаратам праўлення фонду і грамадскімі камісіямі. Вядомыя навукоўцы, выдатныя спецыялісты, проста ініцыятыўныя людзі не надта імкнучыся да супрацоўніцтва з фондам, бо ім надакучылі размовы, за якімі мала канкрэтных спраў.

Мы ў Мінскім гарадскім аддзяленні фонду не хацелі б паўтараць чужыя памылкі. Мінскі гарадскі фонд культуры, створаны параўнальна нядаўна, шукае сваё месца ў культурным жыцці горада, свае формы і метады работы. Надаецца асабліва ўвага адной з галоўных праграм «Моладзь і культура», накіраванай на развіццё нацыянальных і інтэрнацыянальных паучыццяў. Каб прыцягнуць маладыя сілы да рэстаўрацыі і аднаўлення помнікаў гісторыі і культуры, мы разам з гаркомам камсамола пачалі рух «Родны горад». Праведзены шэраг суботнікаў студэнцкай і рабочай моладзі ў Верхнім горадзе.

Важнае выхаваўчае значэнне, на нашу думку, мае адраджэнне і развіццё народных традыцыйных свят каляндарнага цыкла. Сумесна з упраўленнем культуры Мінгарвыканкома і з удзелам актывістаў і энтузіястаў — найперш студэнтаў — праведзены пад Новы год «Каляды», не так даўно — «Вяснянка», зараз рыхтуемца да «Купалля».

Арганізаваць такую імпрэзу — справа нялёгка. Няма метадычных распрацовак, няма зборнікаў абадавых песень. Але галоўная цяжкасць — далучэнне як мага больш людзей

да ўдзелу ў такіх святах, прытым, каб не было на іх падзелу на артыстаў і глядачоў.

Цяпер мы разам з камсамольцамі і грамадскімі арганізацыямі, рознымі службамі горада, пры актыўным удзеле моладзі розных раёнаў Мінска праводзім суботнікі па добраўпарадкаванні ўрочышча Курapaty. Устаноўлены закладны валун і ўказальнікі, што абмяжоўваюць ахоўную зону масіва.

Гаворачы пра развіццё культуры карэіннай нацыянальнасці Беларусі, нельга забываць і пра нацыянальны меншасці. Пры гарадскім фондзе культуры створана Таварыства аматараў яўрэйскай культуры. Яно ўжо заявіла аб сабе шэрагам добра арганізаваных мерапрыемстваў. Чаму не мець свае аб'яднанні рускім, украінцам, цыганам? Што датычыць Палескага культурнага таварыства, дык, на маю думку, было б лагічна арганізаваць яго не ў Мінску, а на Палессі — пры гомельскім ці брэсцкім аддзяленні фонду.

— Нягледзячы на пэўныя зрухі ў галіне культуры, даводзіцца чуць, што пакуль мы не пайшлі тут далей наметычнага рамонту, што да грунтоўнай перабудовы далёка...

— Калі стаўка па-ранейшаму будзе рабіцца на энтузіязм і добраахвотны ахвяраванні, мы ніколі не дасягнем культурнага (адпаведна — эканамічнага) узроўню развітых краін. Калі грамадства будзе шкадаваць грошы на культуру, бескультур'е паставіць дзяржаву на мяжу духоўнай катастрофы.

Сёння, пры мізэрнай увазе да выяўленчага мастацтва ў школе, мы не можам выявіць будучых мастакоў. Школьныя ўраўнілаўка моцна ўдарыла па творчых асобах. Безумоўна, павінен быць пачатковы агульны для ўсіх курс, які абавязкова павінен уключаць і эстэтычнае выхаванне. Але потым няхай кожны будзе сябе сам: патрэбна дыферэнцыраваць навучанне ў адпаведнасці са здольнасцямі і інтарэсамі вучня. Сёння ў школе абсалютызаваны тэхнічны ўхіл. За вышэйшай матэматыкай мы забыліся пра гуманітарныя дысцыпліны, пра духоўнасць. На нядаўнім Першым усеагульным з'ездзе работнікаў народнай адукацыі аўдыторыя вельмі непрыхільна, калі не сказаць, варожа сустракала тых, хто спрабаваў нешта гаварыць пра эстэтыку, пра выхаванне мастацтвам... Трывожны сімptom.

— Ці хочіце для перабудовы мыслення адной толькі зменшыць школьныя праграмы?

— Не, гэта толькі пачатак адраджэння культуры, адраджэння нацыі. Патрэбна шырокая, усеабдымная праграма культурнага будаўніцтва. У часы сталіншчыны знішчалася нацыянальная інтэлігенцыя, народу адбівалі памяць, разбураўся духоўны патэнцыял; на руінах культуры ўтварыўся духоўны вакуум, у якім мы жывём сёння. Адарванасць ад гістарычных каранёў нараджае некрытычнае стаўленне да «масавай культуры», успрыманне вельмі сумніцельных каштоўнасцей як безумоўнай ісціны.

Думаю, не варта ўсур'ез успрымаць дэмагагічныя сцвярджэнні, нібыта маскультура «служыць народу». Служыць народу — не значыць апускацца да ўзроўню масы. Мэтай мастацтва бачыцца мне выхаванне людзей на высокіх узроўнях. Нейкі дзікі парадокс атрымліваецца: на культуру ў звычайным і высокім значэнні гэтага слова грошай няма, а на «масавую» — калі ласка!

— Вы лічыце, што мастацтва і намерцця несумяшчальныя?

— Ад мастацтва нельга патрабаваць прамоў, а тым болей сіюмунтнай выгоды. Мастацтва захоўвае духоўнасць у грамадстве. Нездарма сталіншчына распачалася разбурэннем храмаў, а скончылася знішчэннем людзей, генацыдам. Пра гэта сведчаць шматлікія Курapatы. Гэта не толькі трагедыя фізічнага знішчэння, а ў першую чаргу — бяда духоўная і маральная, трагедыя культуры.

— Васіль Пятровіч, вы былі вядучым у «Днях жалбы», што праходзілі ў лютым у Палацы Беларускага прафса. Гэтым вы выказалі сваё стаўленне да сталіншчыны як грамадзянін. А ў вас як мастака трагедыя Курapaty знайшла водгук?

— Тэму Курapaty ў разглядаю як працяг ці, калі зыходзіць з гістарычнай ханалогіі, пачатак хатынскай тэмы. Хатыні я прывяціў сюжэтныя аркушы, а тут хацеў бы пайсці іншым шляхам — адраджэцкія вобразы загінуўшых у канкрэтных партрэтных выявах. Мяркую зрабіць партрэтную серыю ахвяр сталіншчыны. «Дні жалбы» павінны праводзіцца часцей. Бо гэта напамінак і папярэджанне.

— Перагляд гісторыі, які распачаўся ў грамадскай свядомасці, спрыяе сацыяльнай актывнасці моладзі. Ці адчуваецца гэта ў тэатральна-мастацкім інстытуце?

— Я за сацыяльную актывнасць пры ўмове імкнення да высокага прафесіяналізму. Як педагогу, мне б хацелася, каб актывнасць выяўлялася найперш у канкрэтных справах. Для студэнта галоўная справа — вучоба, асабістая творчасць. Разам з тым, мала-

дых трэба разумець, трэба павяжыць іх погляды. Уздзейнічаць на моладзь можна толькі сваім аўтарытэтам (аўтарытэт жа трэба яшчэ заваяваць), а не адміністрацыйным прымусам. Я — за выхаванне праўдай. Трэба, каб разуменне жыцця, якое мы ўпушчам маладому пакаленню, не разыходзілася з рэальным жыццём. А моладзь вельмі чуйная на праўду і на ману рэагуе адпаведна.

— Сітуацыя ў галіне эстэтычнага выхавання, на вашу думку, сапраўды крызісная?

— Можна, «крызіс» у дадзеным выпадку слова занадта моцнае, але сітуацыя сапраўды цяжкая.

У школе мала гадзін на мастацкае выхаванне, мала зарплата ў настаўнікаў, сярод іх шмат людзей выпадковых. Не хапае спецыялізаваных школ і студый у сталіцы і рэспублікі, а што ўжо казаць пра іншыя гарады і мястэчкі. Тая ж сітуацыя і ў сярэднім зьвязе мастацкай адукацыі. На ўсю рэспубліку — адна школа-інтэрнат імя Ахрэмчыка і Мінскае мастацкае вучылішча імя Глебава. Фактычна няма сувязі школа-вучылішча-інстытут. Паўсюль праблема — гіпсаная злёпкі, вучэбны матэрыял па анатоміі, вучэбна-метадычная літаратура, пэндзлі, фарбы, папера. Без багата не навучыцца іграць, без пэндзля не навучыцца маляваць.

Дзяржплан павялічыў нам набор па шэрагу спецыяльнасцей — а вучэбныя плошчы засталіся тыя ж. Праўда, Беларэжпраект распачаў практаванне комплексу будынкаў для мастацкай ВНУ. Мы хацелі б, каб гэта ВНУ насіла назву Беларускага акадэмія мастацтваў. Думаецца, што акадэмія павінна стаць не толькі вучэбным, але і культурным цэнтрам з музеем і выставачнымі заламі. Аглядаючыся назад, мы бачым, што пры ўзвядзенні будынкаў культурнага прызначэння нормай становіцца так званы даўгабуд. Добра было б гэтую заганную традыцыю парушыць. Але гэта немагчыма без шчырай зацікаўленасці партыйных і савецкіх органаў у развіцці нацыянальнай культуры, у падрыхтоўцы высокапрафесійных мастацкіх кадраў для яе... А пакуль што мы змушаны прыстасоўвацца да існуючых абставін, працаваць у тых умовах, якія маем.

Прынята канчаць размову на аптымістычнай ноте. Ды ў нас болей падстаў для заклапочанасці. У нас — гэта не толькі ў мастакоў, але ва ўсяго грамадства.

Гутарыў Пётра ВАСІЛЕЎСКІ.

Калі чытач памятае, у ліку кітайскіх пісьменнікаў, якія наведвалі Беларусь у верасні мінулага года, быў паэт і празаік, галоўны рэдактар Гуандунскага часопіса «Хуачэн» («Кветка») Лі Шыфэй. Усім гасцям спадабалася Беларусь, асабліва ўражвала яна Лі Шыфэй. Маўклівы, засяроджаны ў сабе (амаль не прымаў удзелу ў размовах), ён часам нешта узрушана шаптаў ды яшчэ рабіў крадком запісы. Прызнаўся, што як нідзе адчувае сябе ў нас паэтам, што занатоўвае новыя задумы, звязаныя з беларускімі ўражаннямі... Светла прыгадаецца сцена рэзвітанія на мінскім вакзале. «Вы не проста сябры, вы — нашы браты», — сказаў старэйшы на дэлегацыі шанхайскі празаік-раманіст У Цян. «Мы вам вельмі ўдзячныя за гасціннасць, —

працягваў пекінскі эсэіст і крытык У Тайчан. — Калі што спатрэбіцца, можа, трэба будзе якое лярарства, — пішыце, абавязкова прышлём». Загаварыў і маўчун Лі Шыфэй, паэт, празаік і рэдактар з Гуандуна. «Разам з удзячнасцю вязу ў душы боль за вашу Хатынь, за ўсё, перажытае вамі, — ціха казаў ён. — Напішу паэму пра Хатынь і прышлю вам».

А неўзабаве пазвоніла з Масквы перакладчыца з кітайскай В. Машкіна, якая суправаджала дэлегацыю (з нашай Гомельшчыны родам, дарэчы), і паведаміла, што атрымала ад Лі Шыфэй паэму «Хатынь», гатова зрабіць паэрадкаўны пераклад і высласць яго нам. Так мы і дамовіліся.

Прапаную ўвазе чытача паэму ў сваім перакладзе. Але папярэдне

некалькі неабходных заўваг — ад сябе і аўтара паэрадкаўніка. Лі Шыфэй назваў твор паэтычным рэпартажам (так у арыгінале). Але гэта хутчэй за ўсё лірыка-публіцыстычная паэма. Не было ў арыгінале знакаў прыпынку, апрача шматкроп'я. У апошняй, «кітайскай», частцы паэмы называюцца паўзабытыя ўжо намі «хунвэйбіны» і «цзэофані». Нагадаем, што гэта паняцці, звязаныя з так званай «культурнай рэвалюцыяй». Што датычыцца «5 чорных», то аналагам іх з'яўляюцца нашыя «7 пар чыстых» і «7 пар нячыстых» праз прызму 1937 года. Маоцзэдунаўская ўстаноўка «Ставіць у аснову асноў класавую барацьбу» капіравала, па сутнасці, сумна вядомую сталінскую формулу.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Знікла вёсачка. Ні людзей, ні двароў.
Знішчана вёсачка.
Але засталіся няскоранымі душы.
Паглядзі на гэтага старога,
Што трымае на руках мёртвага хлопчыка.
Позірк старога поўны гора і суровай
непакоры.

Кулачкі хлопчыка сціснуты моцна-моцна.
Стары з дзіцём сталі манументам.
Стары з дзіцём сталі абвінавачаннем.
Абвінавачаннем маўклівым, але грозным.
Яно адрасавана сэрцам людзей.
Яно адрасавана людскому сумленню...
Прайшлі дзесяцігоддзі,
А тая вайна,
Тыя жахлівыя падзеі
Раздзіраюць нашу памяць,
Бударажаць нашу думку.
Нам усё не дае спакою
Гэтае вольнае пытанне:
«Чаму вялікі правадыр,
Які нікому не давяраў,
Які падазраваў усіх і ўся,
Так лёгка, так легкаверна
Аднёсся да запэўніванняў Гітлера?
Чаму заставаўся глухім
Да ўсіх папярэджанняў аб небяспецы?
Аж да самай раніцы 22 чэрвеня 41 года? —

Калі раптоўна напаў вораг,
І пралілася на світанку чырвонаармейская кроў,
І застагнала, першай прыняўшы на сябе
удар,

Беларуская зямля —
Пад выбухамі бомбаў,
Пад гусеніцамі танкаў...»

2

У вёсцы было 26 двароў.
А потым былі агонь і кроў.
Агонь і кроў, агонь і кроў.
Алёша — 15 гадоў,
Косця — 5 гадоў,
Міша — 2 гады.
Мішу было ўсяго два гады.
І цяпер яму два гады —
Як і тады.

Не раслі тут дзеці,
Дочки і сыны.
Выраслі замест іх
Слупы-каміны...

Мне выразна ўявіліся
Тыя дворыкі, тыя хаткі.
Пад іх стрэхамі варылася ежа,
Пад іх стрэхамі квітнелі любоў ды
ласка,
Пад іх стрэхамі падрасці дзеці.
Сёння ж, замест звонкіх дзіцячых
галасоў,
Гучаць вольна гэтыя трывожныя званы-
званочки.

Звоняць-перасцерагаюць:
Помніце!
Помніце!
Помніце!

8. Няўжо сапраўды зіма жорсткая?

А можа, яна строгая дзеля таго, каб прыбраць гэты свет, запаскуджаны гразю?

Свет немагчымы без зімы.

9. Калі рвецца струна, то раздаецца адчайны крык. Яна не хоча паміраць маўкліва...

10. Прыгажосць — скупая, пачварнасць — шчодрая.

11. Калі ракавіна памірае, хваля нясе яе на водмель. І там ракавіна блішчыць, пакуль не заўважаць, не ацэняць яе прыгажосць.

12. Толькі злоснае, штармавое мора стварае чыстую, празрыстую, мяккую водмель. На беразе спакойнага возера — ціна і гразюка.

13. Адна птушка ляціць сярод аблокаў — да яе прыкаваны шматлікія людскія позіркы.

Адзін матылёк танцуе над травой — яго ніхто не заўважае.

У гэтае імгненне я радуся за птушку і маркоўся з-за матылька.

Потым паляўнічы ўскідае стрэльбу і раздаецца стрэл... Цяпер я радуся за матылька і плачу з-за птушкі.

У глыбіні асенняга лесу,
У пісьменніцкім Доме творчасці
З такой прыгожай, з такой беларускай
назвай — «Іслач»
Беларускія паэты давалі ў наш гонар
абед.

Былі вясёлыя позіркы,
Былі смех і жарты.
Але варта было загаварыць пра вайну,
Як у нашых гаспадароў пахмурнелі
твары,

Як сталі суровымі і стрыманымі іх словы.
Мне здалося: я іх зразумеў.

І яшчэ я падумаў:

«Вёска Хатынь
Магла б таксама нарадзіць сваіх паэтаў.
Гэтыя 15-гадовы Алёша,
5-гадовы Косця,
2-гадовы Міша...
Дажыві яны да сённяшняга дня,
Яны, магчыма, таксама былі б
знакамітымі паэтамі.

А, можа, былі б касманаўтамі,
Накшталт іх славытых землякоў
Клімука і Кавалёнка.
Маглі б быць настаўнікамі
І вучылі б дзяцей
У сваёй зялёнай, у сваёй ціхай вёсачцы
Хатынь.

Ці, можа, былі б, як і іх бацькі і дзяды,
Сялянамі, земляробамі,
І сёння выбіралі б у полі бульбу,
Купаючыся ў промнях вераснёва-
сонца.

Былі б жывыя яны —
Была б жывая Хатынь,
Часцінка зямлі беларускай,
Адвечнай, шматпакутнай...»
Я слухаў беларускіх паэтаў
І раптам зразумеў,
Чаму ў іх,
Яшчэ не старых людзей,
Так многа маршчын
І чаму гэтыя маршчыны
Такія глыбокія.

4

Сотні і тысячы людзей
З розных куткоў свету
Прыязджаюць у Хатынь.
Каб пакласці кветкі.
Каб пастаяць у журботным маўчанні.
Каб задумацца,
Падумаць каб над пытаннем:
«Што ж ўсё-ткі адбылося?
І чаму адбылося гэта?»
Сапраўды, чаму краіна,
Якая дала свету Гётэ і Шылера,
Гегеля і Маркса,
Раптам парадзіла жывёліну,
Імя якой — Гітлер,
Выпусціла ў свет пачвару,
Назва якой — фашызм?...
Людзі едуць у Хатынь.

Лі ШЫФЭЙ у Хатыні.

Лі ШЫФЭЙ

ХАТЫНЬ

Месца, дзе мы ўсе
пераасэнсоўваем сваю гісторыю

1

То лес, то луг,
То луг, то лес.

Вось яны, перад маімі вачыма.
Няма толькі вёсачкі,
Якая таксама некалі тут была,
Няма толькі перад маімі вачыма
Вёсачкі з назваю Хатынь.
Няма той невяліччай вёсачкі,
У якой было ўсяго 26 двароў,
У якой было ўсяго 26 дамоў.
Невялічкая вёсачка —
Ды вялікая бяда.
Было ў той вёсачцы 26 двароў.
А потым былі агонь і кроў.
Ворагі былі горш за звароў.

У апошнія гады прыкметна ажывіліся савецка-кітайскія культурныя сувязі. У прыватнасці, пра гэта сведчаць паездкі нашых літаратараў у КНР, а таксама наведванне СССР, у тым ліку і Беларусі, кітайскімі пісьменнікамі. Прапануем вашай увазе мініяцюры сучасных кітайскіх празаікаў, якія даслаў на імя Янкі Брыля выкладчык Хэйхунцуняўскага ўніверсітэта [г. Харбін], «аматар і перакладчык савецкай літаратуры ў Кітаі» Ван Юйлунь. Ён таксама паведаміў, што рыхтуе анталогію савецкай мініяцюры, куды будуць уключаны і творы Янкі Брыля.

Хуан ПУШЫН

Адно стомленае сэрца

1. Я заўсёды глядзеў на цябе, калі ты ішла мне насустрач або адыходзіла ад мяне.

Магчыма, я заўсёды імкнуўся да цябе толькі таму, што меў магчымасць глядзець на твой сілуэт.

2. За ўсімі не да канца зачыненымі дзвярыма сапраўднае жыццё чалавека.

Не трымай жыццё на замку, калі ты хочаш пачаць свой шлях, імкнешся да сваёй мэты.

3. Ухіленне — павучыная сетка.

Як бы яна добра ні была сплечена, усё роўна залежыць ад вугалкоў...

4. Зорка, я цябе доўга-доўга любіў і не ведаў за што...

Потым я зразумеў, што ты належыш усім вачам. І я астыў да цябе.

Але неўзабаве здагадаўся, што ніхто не здольны авалодаць табою, і таму зноўку пачаў мроіць сустрэчай.

Зорка, ты цудоўная, бо заўсёды належыш сама сабе.

5. Я — птушка, што збілася з выраю, але не развучылася махаць крыламі.

Я — падарожнік, які заблудзіўся, але нават стомлены імкнецца наперад.

6. Я веру, што з маім нараджэннем нарадзіўся і новы свет. Мы з ім заўсёды будзем сябрамі, ніколі не станем варагаваць.

7. Не ведаю: мора прывязана да берага ці бераг прывязаны да мора?

Падводны камень гаворыць: каханне гарачае...

Водмель шэпча: каханне пшчотнае...

14. Эпіфілюм вострап'ялесткавы ў адно імгненне хавае свае п'ялэсткі.

Жыццё хараста дзеля таго кароткае, каб мы часцей яго ўспаміналі, імкнуліся да яго...

15. Зямлі не даспадобы кроў. Там, дзе яна пралілася, уміг паднімаецца трава.

А потым, калі памяць развейваецца, як туман, на зялёным дыване спакусліва ўспыхваюць чырвоныя кветкі.

16. Язык — заўсёды кульгавы паславец.

Маўчанне — верны служка.

17. Калісьці я заблудзіўся ў глухім лесе.

Свет існаваў, а маё сэрца зайшлося ад болю і жаху.

Навокал ляжалі дарогі, але яны былі завалены маімі сумненнямі.

Ту АНЬ

Зрэнкі

У дзяцінстве я любіў глядзець проста ў зрэнку маме; там я бачыў хлапчукоўскі твар — мой твар.

У маладосці мне спадабалася глядзець у зрэнку каханай; у іх я бачыў малады твар — мой твар.

Хлапчук у матуліных зрэнках часта смяяўся — смяяўся вельмі недарэчна.

І сярод іх немцы,
Сярод іх японцы.
Гід нам расказаў,
Што японцы рэагуюць вельмі востра,
Што яны ўсклікаюць:
«Якое злачынства! Якое страшнае
злачынства!»
Можна, таму, што ведаюць,
Якія зверствы чынілі японскія акупанты
ў Кітаі.

Колькі тысяч кітайцаў
Зарылі яны жыццём у зямлю!
У адным толькі Нанькіне было загублена
300 тысяч нявінных душ...
Фашысты-акупанты тут,
Такія ж агрэсары-акупанты там.
А крывавае меч мае, як вядома, два
канцы.

Незлічоныя тыя бяготы,
Якія прынесла вайна і самім японцам.
Болей і трывогай адгукаюцца ў нашых
сэрцах

Трагедыі Хірасімы і Нагасакі...

5

Хатынь...
Гэты непаўторны мемарыял
(Другога такога няма ў свеце)
Выклікае адначасова нянавісць і спагаду,
Боль і глыбокі роздум.
Немцы і японцы
(А сёння — і мы, кітайцы)
Прыходзяць сюды,
Каб знайсці адказ на пытанне:
«Што ж усё-такі адбылося?
Што гэта такое — фашызм?»
Занадта многа прыйшлося
Заплаціць чалавечтву за фашысцкія
хімеры.

Каб не шукаць адказ на гэтае пытанне,
Каб пільна не трымаць пад мікраскопам
Б-1-лу фашызму.
Тыя эсэсаўцы,
Якія знішчалі Хатынь,
І гестапаўцы,
Якія вешалі жыхароў Мінска,
І японскія каты,
Якія спаборнічалі ў забойстве кітайцаў,
Усе ж яны былі калісьці
Нявіннымі немаўляткамі,
Бяскрыўднымі дзіцяткамі.
Гэта мікроб фашызму
Атруціў потым іх душы,
Пазбавіў іх усяго чалавечага,
Пэратварыў іх у забойцаў,
Што не знаюць ні літасці, ні жалю.
І потым — фашысты не толькі тыя,
Хто носіць уніформу,
Хто гаворыць пэўныя словы.
Таму вельмі важна
Распазнаваць фашызм нават тады,
Калі ён мяняе свой вонкавы выгляд.

6

Хатынь...
Немцы і японцы
Прыходзяць сюды,
Каб лепш зразумець і пераасэнсавачь
Сваю гісторыю.
І я, кітаец, прыйшоў сюды,
Каб задумацца над сваёй гісторыяй...
Я ніколі не забуду
Гэту дзеўчыну-хунвайбінку.
Люты 1967 года.
У цяжкіх, які ішоў з Гуанчжоу на
поўнач,
Яна сядзела насупраць мяне.
Просты, звычайны тварык.

Хлопец у зрэнках каханай — таксама
часта і недарэчна смяяўся.

Цяпер я хацеў бы яшчэ раз паглядзець
у вочы матулі, але яе ўжо няма сярод
жывых.

Цяпер я хацеў бы яшчэ раз зірнуць
проста ў зрэнкі каханай, але яна ўжо
бабуля.

Я імкнуся шырока расплюшчанымі ва-
чыма глядзець на жонку, але не бачу ў
яе вачах свой твар — напэўна, я таксама
аслеп ад старасці.

Раптам мне хтосьці шэпча: навошта
расплюшчваць вочы? Наадварот — за-
плюшчы іх!

Я паслухмяны, як у дзяцінстве.
І адразу бачу матуліны зрэнкі, а ў іх
Усмешлівы хлапчукоўскі твар — мой
твар.

І адразу бачу зрэнкі каханай — там
таксама мой радасны малады твар.

Я бачу: зрэнкі матулі ўсміхаюцца мне,
усміхаюцца ласкава, з любоўю да мяне.

Я бачу: зрэнкі каханай жонкі зноўку
чаруюць, вабяць мяне прыгажосцю.

І я, як калісьці, засмяяўся голасна і
недарэчна.

Лю ЦЗЭЙФУ

Туга вялікай ракі

Вялікую раку папракаюць за яе мут-
ную кроў, за тое, што яна ганарыстая і
нікому непадладная, ніяк не ўтаймуе

Два тоненькія рожкі-коскі.
Яна спяшалася выказаць сваім
спадарожнікам тое,

Што яе перапаўняла.
Яна ўспамінала-расказвала:
«Гэта ўсё было, як у кашмарным сне.
Учарашнія сябры-аднакласнікі
Раптам сталі ворагамі,
Падзяліліся на «5 чырвоных»
і «5 чорных»,
На выхадцаў з «добрых элементаў»
і з «элементаў дрэнных».
І мы, «чырвоныя», былі перакананы,
Што толькі мы — людзі,
А ўсе астатнія — нелюдзі,
І што мы можам не цырымоніцца
У выбары сродкаў у дачыненні да
«чорных».

Калі я ўпершыню біла чалавека,
У мяне дрыжэлі рукі
І трывожна білася сэрца.
Але чым больш я ўдзельнічала
У збіваннях (а то і забіваннях),
Тым больш жорсткай рабілася душа.
У рэшце рэшт я так аднойчы распалілася,
Што збіла амаль да смерці
Сваю лепшую сяброўку.
Яна качалася, лямантуючы, па зямлі,
А я біла яе да тых пор,
Пакуль не парвалася папруга...

Прайшло шмат гадоў,
Дакладней — 21 год,
А вобраз той дзяўчыны-хунвайбінкі
Стаіць у мяне перад вачамі.
Як мы ведаем, лёс хунвайбінаў быў
таксама трагічны.
Іх потым, у сваю чаргу, білі цзаофані
(«бунтары»).

Але ніхто не стане адмаўляць,
Што калі тая дзяўчына
Сцябала да смерці сваю сяброўку,
То тут не абыходзілася без бацьчы
фашызму.

Спажыўнае асяроддзе гэтых бацьч —
Тэорыя перавагі некага над некім.
Тагачасная нянавісць
«5 чырвоных» да «5 чорных» —
Радня нянавісці эсэсаўцаў да яўрэяў,
Арыяцаў да людзей іншай расы
(«Ніжэйшай», вядома).
Недарэмна ж потым у рэзалюцыі
з'езда КПК
Было чорным па белым запісана:
«Культурная рэвалюцыя
Пэрарасла ў фашысцкую дыктатуру»...

7

Пасля таго, як я вярнуўся дамоў,
Я цэлы тыдзень не знаў спакою,
Я цэлы тыдзень, днём і ноччу,
Пісаў пра Хатынь.
Спаленая вёска стаяла перад маімі
вачыма...

І калі я скончыў паэму,
У мяне было такое адчуванне,
Што я выканаў вельмі важны абавязак,
Што я выказаў шчырае пачуццё
грамадзяніна Кітая.
Мне ўяўляецца, што гэтыя мае радкі
Складуць вянок, які ляжа за 10 тысяч кі
Ад маёй Радзімы
Побач з іншымі вянкамі і кветкамі,
Прынесенымі ў Хатынь...

1988 г.
Мінск—Пекін—Гуандун.

свой дзікі нораў, паскудзіць берагі, не
ведае чысціні крынічнай вады.

Вялікую раку адольвае глыбокая туга.
Яна марыць ператварыцца ў празрысты
і чысты раўчук, хоча супакоіцца, спыніць
гэты нястомны і бясконцы рух, каб зра-
біцца ясным і светлым люстрам, куды
маглі б глядзецца задаволеныя пада-
рожнікі.

І ў той жа час яна супраціўляецца сва-
ім марам.

Бо яна, рака, упарта любіць свой ня-
стомны неспакой, любіць сваё нястрым-
нае імкненне да мора, вечную барацьбу
з горама і далінамі. Яна нават любіць
сваю мутную ваду, у якой б'ецца пульс
Аленінай ракі.

Рака ведае, што яе вада забруджвае
берагі, але гэтая самая вада шчодро по-
іць рысавыя палі.

Яна ведае, што імклівы рух наперад
не магчымы без пагрозлівых крыкаў, бо
ціхая адна толькі смерць. Яна ведае,
што імклівая плынь не бывае без пяску
і гразі, бо толькі адна смерць чыстая і
бледная.

Вялікая рака сніць глыбокую тугу. Але
яна не будзе доўга сумаваць, што толь-
кі нястомная імклівая плынь дае сілы
для бегу праз горы і даліны, нараджае
заўтрашняю бязмежную прастору...

3 кітайскай.

Да Міжнароднага дня музеяў

НА ПАКЛОН ДА ПЕСНЯРА

Амаль у цэнтры Мін-
ска, побач з шумнай
плынню Ленінскага прас-
пекта, ашчадна прыхава-
ны ад пылу і тлуму вя-
лікага горада будынкамі
Анаэдзімі навук, знахо-
дзіцца запаведны кудо-
чак беларускай сталіцы.
Пад зямлёй грунота мет-
ро, навокал спяшаюцца
людзі і машыны. А тут
шумяць сосны і цвіце яз-
мін, чуюцца птушыныя
галасы, цешаць людское
вока непаседы вавёркі.

«Мы мелі шчасце бы-
ваць у гэтым доме яшчэ
пры жыцці яго гаспада-
ра, — пішуць у кні-
зе водгукаў Літара-
турнага музея Яку-
ба Коласа адны з пер-
шых наведвальнікаў Ян-
ка Брыль і Анатоль Вя-
люгін. — Цяпер у ДOME-
музеі нельга без глыбо-
кага хвалявання думаць
пра незабыўнага дзядзь-
ку Якуба. Ён заўсёды з
намі, але тут светлая па-
мяць яго напаяўнаецца
аслаблывым зместам...»

Было гэта вясной 1949
года. Група маладых
пісьменнікаў — Антон
Бялевіч, Кастусь Кірае-
нка, Іван Мележ, Янка
Брыль, Аляксей Русецкі,
Анатоль Вялюгін, Мікола
Аўрамчык, Іван Грамовіч,
Іван Шамякін — навед-
ла Якуба Коласа. На ўс-
памін сфатаграфаваліся.
Фотаздымак зараз экспа-
нуецца ў музеі.

«Прызнаюся шчыра,
што спачатку я адчуваў
некаторае расчараванне
ад сустрэчы, — піша
І. Шамякін. — Прахо-
дзіць паўгадзіны — раз-
мова пра жыта, яблыні,
Іранкія
Андронікаў».

спёку, засуху; мінае га-
дзіна — Якуб Колас рас-
казвае пра тое, што ён
бачыў у вёсцы, куды два
дні назад наведваўся, як
там жывуць людзі, што
яны гавораць, пра што
думаюць...

Пад канец сустрэчы
мне не хацелася ўжо раз-
мовы на спецыяльна лі-
таратурныя тэмы. Я зра-
зумеў: усё, што было ска-
зана за час сустрэчы, не
было выпадковасцю. Про-
ста, без надакучлівых па-
вучэнняў Якуб Колас ву-
чыў нас самаму галоўна-
му: як пісьменнік паві-
нен ставіцца да жыцця,
да людзей».

Цеплыні і клопатам
атуляў пясняр кожнага.
Коласу пісалі, да яго іш-
лі. Прасілі дапамогі ці
проста гутарылі, як з
мудрым, сардэчным чала-
векам.

Дом народнага паэта і
цяпер, набыўшы годна-
сць музея, гасцінна
сустрэкае людзей. Пра-
ходзічы з аднаго пакоя ў
другі, яны ўважна агля-
даюць матэрыялы, якія
раскрываюць слаўны
шлях вялікага сына зям-
лі беларускай, з хваля-
ваннем разгортваюць кні-
гу водгукаў.

«З вялікай цікавасцю
аглядаюць гэты незвычай-
ны музей — доказ неў-
міручага жыцця Якуба
Коласа. З любоўю, глы-
бокім веданнем жыцця і
духу выдатнага паэта па-
будавана экспазіцыя, а
мемарыяльны кабінет і
спальня выклікаюць та-
кое адчуванне, што паэт
увайдзе зараз сюды сам.
Ад'язджаю ў Маскву, а ў
вачах і ў сэрцы назаўсё-
ды застаецца домін, дзе
жыў Якуб Колас і дзе лу-
нае яго неўміручы дух.
Іранкія
Андронікаў».

«Дарагі Колас! Я не ба-
чыў цябе ніколі пры
жыцці, але ты запаліў
ва мне агеньчык харак-
та, і вечнае табе за гэта
дзякуй! Дзякуй табе за
маё кніжнае дзяцінства і
за твой народны і вель-
мі чалавечны талент.
Васіль Быкаў».

«У гэтай мудрай цішы-
ні слухаў Якуба Коласа.
Не знаходзіш слоў, каб
што-небудзь сказаць.
Аляксей Пысін».

«Як член балгарскай
культурнай дэлегацыі і
як балгарскі пісьменнік,
я наведваў дом-музей вя-
лікага беларускага паэта
Якуба Коласа. Наш на-
род яго любіць, мы даў-
но ўжо яго перакладаем.
Слава буйнейшаму пісь-
менніку братаў Белару-
сі!
Ангел Тодараў».

«Вельмі спадабаўся му-
зей, — прызнаецца Аляк-
сандр Пухаеў. — Паста-
раюся перакласці вершы
любімага паэта белару-
скага народа на сваю
асяцінскую мову».

«Пабыўшы ў музеі,
больш яскрава адчуваеш
сувязь з роднай зямлёю,
з яе працавітым народам,
— заўважаюць рабочыя
ВА «Інтэграл» г. Мінска.
— Такой прыгожай пада-
лася нам родная мова!
Як жа трэба шанавачь,
захоўваць, узбагачаць яе,
каб яна гучала і па-за
сценамі музея!»

Запісы ў кнізе водгу-
каў... Наведвальнікі му-
зея выказваюць ўдзяч-
насць за тое, што адкры-
лі яшчэ адзін свет — свет
Якуба Коласа, пісьменні-
ка, грамадзяніна, чала-
века.
Іван КУРБЕКА.

На рахунак № 141713

Беларускае грамадска-культурнае
таварыства ў Польшчы будзе ў Га-
наўцы, на Беласточчыне, Музей бела-
рускай культуры і рэвалюцыйнага
руху, або проста — Беларускаму
БГКТ ужо пачало збор экспанатаў і
дакументаў для музея, першая невя-
лікая экспазіцыя якая павінна
адкрыцца сёлета ўвосень. Справа гэта
датычыць не толькі беларускай мен-
шасці ў ПНР, але і ўсіх нас, дзе б
мы ні жылі, бо музей гэты можа
стаць не толькі рэгіянальным, а і
агульнанацыянальным асяродкам гі-
сторыі і культуры.

Беларускае таварыства «Радзіма»
выступіла ініцыятарам збору доб-
раахвотных ахвяраванняў у фонд бу-
даўніцтва Беларускага музея ў Га-
наўцы. З гэтай мэтай у Рэспублікан-
скім жылсацбанку адкрыты рахунак
№ 141713.

У фонд дапамогі будаўніцтву му-
зея ўжо даўно ідуць ахвяраванні з
усіх куткоў, дзе толькі ёсць белару-
сы. Свой значны ўклад зрабілі нашы

замежныя суайчыннікі з Канады,
ЗША, Аўстраліі, краін Еўропы. Па-
собныя ўзносы паступаюць на адрас
Галоўнага праўлення БГКТ у Беласто-
ку і з нашай рэспублікі. Але раз-
гуль яны былі выпадковымі і разроз-
ненымі.

Цяпер уся грашовая дапамога з Бе-
ларусі, спадзяёмся, будзе канцэнтра-
вацца на рахунак № 141713 у Рэспуб-
ліканскім жылсацбанку. Ахвяраванні
на яго могуць пералічваць як пра-
прыемствы, арганізацыі, установы,
так і паасобныя грамадзяне. Карацей
кажучы, кожны, хто адчувае патрэбу
зрабіць патрыятычны ўчынак і дапа-
магчы беларусам у Польшчы здзей-
ніць іх вялікую задуму.

М. ВАСІЛЕНАК,
першы намеснік старшыні
Беларускага таварыства
«Радзіма».

ЗАСЛАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

Зусім невыпадкова і сімвалічна,
што месцам правядзення першых чы-
танняў Беларускага навукова-гумані-
тарнага таварыства, якое ўтварыла-
ся летась у Мінску пры Дзяржмузеі
БССР, было абрана менавіта Заслаўе,
адзін з буйнейшых культурных цэн-
траў старажытнай Беларусі.

Беларускае навукова-гуманітарнае
таварыства аб'ядноўвае сёння каля 50
маладых навукоўцаў з нашай рэс-
публікі і 3-за яе межаў. На працягу
двух дзён, 13—14 мая, удзельнікі і гос-
ці чытанняў мелі магчымасць абмер-
каваць шэраг праблем сённяшняга
дня Беларусі і яе мінуўшчыны. Перад
маладымі навукоўцамі выступалі дак-
тары гістарычных навук Г. Штыхаў і

А. Грыцкевіч, доктар філалагічных на-
вук Г. Цыхун, гісторыкі М. Ермаловіч
і Ю. Зяц, дырэктар Дзяржаўнага гіс-
торыка-культурнага запаведніка «За-
слаўе» А. Калбаска. У наведвальніках
сяброў таварыства закраналася шы-
рокае кола пытанняў з гісторыі
філасофіі, літаратуразнаўства, мова-
знаўства, эканомікі і культуралогіі.

Значную дапамогу ў арганізацыі і
правядзенні чытанняў аказалі тавары-
ству аддзел культуры ЦК ЛКСМБ,
Дзяржаўны гісторыка-культурны запавед-
нік «Заслаўе». Добры пачатак па-
дараванні спадзяванні, што «заслаўскія
чытання» стануць традыцыйнымі.

К. КАМОЦКАЯ.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку,
старшыні Беларускага фонду культуры Івану Гаўрылавічу Чыгрынаву
з прычыны напаткаўшага яго гора— смерці бацькі.

Музам на пацеху

Казімір КАМЕЙША

Абруч

Як стары лядчылі Цэбар —
Пацякла з яго вада,
Голас свой на свет на цэлы
І Абруч стары падаў:

— Без мяне... Ды што,
ды што там,
Што вы можаце яшчэ. —
Цэбар вылечылі потым,
Цэбар болей не цячэ.

Клёпкі бралі нетаропка,
Пару ўціснулі ануч.

...Калі ўсе на месцы клёпкі,
Нешта значыць і абруч.

Флюгер

Ен па ветры нос трымаў,
Носам ветру падпяваў.
Ды мяняліся вятры
Раз на дзень,
І два,
І тры.

І мяняўся, значыць, нос.
Нос цяжкую службу нёс.
Муні ўсе ён пераносіў —
Моцным быў у пераносі.

Марцін КОУЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Загадана шанаваць не здольных і таленавітых, а
здольных таленавіта выконваць загады.

● «Наперад!» — заклікаў ён звыкла. «Наперад!» — ру-
шылі слухачы. «Куды вы, — здзівіўся прамоўца, — я ж
паказваў не ў той бок!».

● — Пашкадаваў? — Так. Шнада, сказаў, патроны скон-
чыліся.

● Няпраўда, што ў дурню няма ворагаў. Дурню люта
ненавідзяць дурнейшыя за іх.

● Слова трэба трымаць у руках, як птушку: не так моц-
на, каб задушыць, і не так слаба, каб выпусціць.

● Усе людзі іншаземцы. Амаль паўсюль. (З турыстычна-
га даведніка).

Станіслаў ЕЖЫ ЛЕЦ

3 «НЕПРЫЧАСАНЫХ ДУМАК»

«Я самы прыгожы, самы дужы, самы разумны. І да
ўсяго гэтага дайшоў я сам».

● «Я пазт заўтрашняга дня!» — «Што ж, прыходзьце
заўтра».

● Цяжка жыць. Нават глупства — і тое трэба зрабіць.

● Спачатку было Слова. А скончылася ўсё Фразай.
Пераклаў з польскай В. ТРАВЕНЬ.

Георгій ЮРЧАНКА

ПЕВЕНЬ З ВАЛОШКАМІ

Паводле Зіновія Прыгодзіча

Ці чулі вы што-небудзь
прыгажэйшае, чым пёўнева
кукарэку? Ці то чыста-кры-
штальнае, ці хрыплае і не-
разборлівае, ці нават раз-
бойніцкае на разламаным
плятні або гучна-пераможнае
з вільчыка альтанкі.

Бягуць нашы дні, імчаць
ночы, ляціць у неабдымным
Сусвеце зямля, свеціць зо-
ры, раз за разам дае кругла-
ля месца, а певень спявае і
спявае. Не зважаючы, ці
чужым яго, ці прыслухоў-
ваемся да трапяткіх, занлі-
нальна-пераможных рулад.

Кветка на яблыні дае
яблык, вясна пераходзіць у
лета, няўключнае дзючо вы-
цярэбліваяецца ў чароўную
дзючыну. А певень кукарэ-
кае ў вызначаны яму пры-
родаю час.

На адзіноце пад ягонае
плянне ўспамінаюцца кры-
нічна-ізмуродныя з гарзлі-
вымі іскрынкамі вочы, са-
каўныя, даверлівыя вусны,
задуменна-таёмныя пагляд,
сцішаны, поўны затонага

чакання стан, спапяляльны
агонь раскаяння.

Не мае ні межаў, ні граніц
каханне пёўня. Яго шчасце
— вялікая сям'я шчырых,
адданных нясушак. Куры ня-
суць яйкі. Праз пэўны час
надыходзіць момант адмаў-
лення, і з яйка вылупліваецца
піскляне, якое пасля зро-
біцца пёўнем. Ці курыцай. Бо
адмаўленне старога — непа-
хісны закон прыроды. Ад-
маўленне і пераемнасць.

Хто да канца спасцігне ку-
карэку? Чуйнаму сэрцу нясе
яно асалоду, радаснае адчу-
ванне блізкага шчасця, трап-
ткую надзею, абуджае па-
хі раллі, прэлай саломы і
нечага яшчэ, незнаёмага, але
хвалюючага. Гэты спеў натх-
няе на вялікія здзяйсненні,
навае то вусцішную ўз-
нёсласць, то цягліва-сціша-
ны спакой, то плячотнае
трымценне душы.

У ім чысціня і непасрэд-
насць тысячагоддзяў. Бо і
тысячу год назад яго далёкі
продак выводзіў гэтаксама

кукарэку, і, можна, які дру-
жыннік усяслаўнага князя ў
захапленні слухаў спеў,
плануючы далёкае і радаснае
палаванне на даўганогую
сарматку.

Прыемна пачуць гэты спеў
і дароце, у светлым хораме
прыроды.

Варта бачыць пёўна ў
штодзённых жыццёвых кло-
патах. За бягучымі будзён-
нымі справамі не забывае
ён працэсу выхавання. Свае
ідэйна-выхаваўчыя функцыі
выконвае не толькі шляхам
спеваў, але і знешнім вы-
глядам — малайцаватай вы-
глядай ды ўрачыста-святоч-
най апраўтай. Ніколі не да-
пускае ён у сваёй сям'і бес-
парадку, уважліва сочыць за
паводзінамі кожнай сяброў-
кі. Клопаты яго, здаецца, не
маюць межаў. Пры найма-
лейшай небяспецы падае сіг-
нал трывогі. А сам гатовы
счапіцца з самым небяспеч-
ным ворагам, кінуцца ў кры-
вавую бойку за чэсць любой
нясушкі.

Любіць радаваць сваіх ха-
лтан кветкамі. Кіруючыся
з імі ў ячмень, абавязкова
вядзе іх уздоўж дарогі, дзе
прыгожа красуюць валожкі.

Дык дзякуй табе за ўсё,
неўміруны пёўн з тваім не-
забытым кукарэку!..

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

КРІВАЯ... МАТЭМАТЫКА

Колькі будзе тры на пяць?
Цяжка памыліцца.
Я ж даўмеўся акругляць:
Не п'ятнаццаць —
Трыццаць.

Я сумленне не цугляў:
Мне было не сорам,
Калі часам акругляў
І вышэй —
На сорак!

Не заплюшчваў я вачэй
На такое «ўменне»,
Бо дзяліць было лягчэй —
Чулася кішэні.

Ведаў добра, што раблю,
Быў я «спец»,
Не лапаць.
Ведаў:
Болей акруглю —
Болей можна ўхапаць!

З матэматыкай сваяк
Я найблізкі, можа,
Ды ці ж я адзін
Вось так
І дзяліў,
І множыў?

Хоць чанаў,
Не збыўся чуд:
Па маім парадку
Акругліў мне тэрмін суд —
Даў усю дзесятку!

Іосіф ВАСІЛЕЎСКИ

НЕЧАКАНАЯ ПРАПАНОВА

Ну, давай з табой
Рабіць шкловалакно...
З песні
А. ДЗЕРУЖЫНСКАГА.

Нейкай раніцай,
А можа, і ў абеда,
Ішоў па вуліцы расхрыстаны
паэт.

Раптам дзеўчыне пагрукаў
у вакно:
— Ну, давай з табой рабіць
шкловалакно.

А дзёўчына спакмурнела:
— То падман,
Так знаяцку наш не
схіліцца раман.

Ці ты, хлопец, недаспаў
Альбо п'яны?
Так уток парвацца можа
і шкляны.

Мал. А. ГАРМАЗЫ.

3 22 ПА 28 МАЯ

22 мая, 19.20

«РАДАВОД»

Фальклорны відэаканал на гэты
раз закрывае пытанні сучаснага бы-
тавання фальклору, розных форм
яго апрацоўкі.

22 мая, 21.50

«МУДРАМЕР»

Прэм'ера тэлевізійнага мастацкага
фільма.

Аўтар сцэнарыя М. Матукоўскі. Рэ-
жысёр В. Панамароў.

Ролі выконваюць: Б. Брандукоў,
В. Тарасаў, Т. Васільева, В. Гогалеў.

23 мая, 21.55

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная прагра-
ма, прысвечаная праблемам заха-
вання архітэктурнай спадчыны.

Вядучыя У. Сцепаненка і Г. Суша.

24 мая, 21.50

«У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ»

А. Папова. «Жыццё Карыцына».

Спектакль Акадэмічнага тэатра
імя Янкі Купалы. Рэжысёр М. Піні-
гін. У роліх: С. Краўчанка, н. а. БССР
П. Кармунін, з. а. БССР Т. Аляксеева,
артысты А. Іваннікава, З. Белавос-
цік і іншыя.

26 мая, 19.50

«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ»

Літаратурна-мастацкі часопіс.

Вы пазнаёміцца з творчасцю гро-
дзенскага мастака У. Кіслага, дзе-
даецца пра мастацкага «іраўніка»
Гродзенскага опернага тэатра XVIII
стагоддзя, вядомую спявачку Белэру-
сі, Літвы, Польшчы С. Дашнер.

27 мая, 12.05

«МАЛАДОСЦЬ МАЯ НЕЗАБЫЎНАЯ»

Успамінае У. І. Мазур.

27 мая, 16.15

«МІНСК МУЗЫЧНЫ»

Справазданні канцэрт аб'яднанага
хору Беларускага тэлебачання і ра-
дыё і Белдзяржінтэрсерваторыі.

27 мая, 18.00

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

Працяг размовы з аўтарам «Стара-
жытнай Беларусі» М. Ермаловічам.

Расказ пра юбілей І. Гурскага, зна-
ёмства з навінкамі перыядычнага
друку.

Чакае вас і падарожка з А. Воль-
скай на купалаўскіх мясцінах бела-
рускіх сталіцы.

Вядучая — пісьменніца Л. Паўліна-
ва.

27 мая, 19.25

«БЕЛАСТОЦКАЯ СЦЭНА»

Дадатак да праграмы «Тэатр і час».

Адбудзецца знаёмства з тэатрам ля-
лек і драматычным тэатрам імя А.
Венгеркі з Беластока.

Вядучы — кандыдат мастацтва-
знаўства В. Ракіцін.

28 мая, 15.20

«ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ»

В. Сярых, М. Стральцоў. «Разві-
тальная». Выконвае Я. Навуменка.

28 мая, 19.20

«ПАЭЗІЯ РАДОН ЧАРОУНЫ...»

Вершы балгарскага паэта П. Ява-
рава ў перакладзе В. Сахарчука чы-
таюць Ф. Варанецкі і Г. Малаяўскі.

28 мая, 19.25

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ,
СКУЛЬПТУРЫ»

«Становішча мастака і творчы пра-
цэс у мастацтве» — так аўтары вы-
значылі тэму гутаркі, у якой прыма-
юць удзел мастак з Югаславіі Міліч
ад Мачвы, мастак Б. Казакоў, супра-
цоўнік Саюза мастакоў БССР А. Даб-
равольскі, прадстаўнік грамадскай ін-
спекцыі Таварыства аховы помнікаў
Л. Міронава і іншыя.

Вядучы — У. Сцепаненка.

28 мая, 23.25

«СУСТРЭМЕСЯ

ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Р. БАРАДУЛІН. Белая яблыня гро-
му. Пераклад з беларускай. Мн., «Ма-
стацкая літаратура», 1989. — 1 р.
30 к.

Л. ГАЛУБОВІЧ. Сповідзь бяссоннай
душы. Лірычны дзёнік. Мн., «Ма-
стацкая літаратура», 1989. — 85 к.

В. КАРАМАЗАЎ. Глядзіце ў вочы
лемуру. Аповесць-эсэ. Мн., «Юна-
цтва», 1989. — 25 к.

М. ЛУЖАНІН. Трое. Аповесці, апа-
вяданні, эсэ. Мн., «Мастацкая літарату-
ра», 1989. — 1 р. 80 к.

Я. ЧАЧОТ. Наваградскі замак. Тво-
ры. Мн., «Мастацкая літаратура»,
1989. — 1 р. 80 к.

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры и правления Союза писателей
БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 05234 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-
харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказна-
га сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і
нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай
думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі
— 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, ад-
дзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, ад-
дзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага
мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела
народнай творчасці і культаветработы — 33-24-62,
аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацка-
га афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04,
33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі —
23-73-37.

Пры перадацы прасьба спасылка на «ЛіМ».
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Алякс
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар
ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.